

Aleksi Lammi & Kalle Tamminen

Liikuntarajoitteisten aikuisten esteettömyyskokemuksia liikunta- ja urheilutapahtumista

**Erityispedagogiikan
Pro gradu -tutkielma
Kevätlukukausi 2015
Kasvatustieteiden laitos
Jyväskylän yliopisto**

TIIVISTELMÄ

Lammi Aleks, Tamminen Kalle. LIIKUNTARAJOITTEISTEN AIKUISTEN ESTEETTÖMYYSKOKEMUKSIA LIIKUNTA- JA URHEILUTAPAHTUMISTA. Eri-tyispedagogiikan pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston kasvatustieteiden laitos, 2015. 104 sivua. Julkaisematon.

Tutkimuksemme tarkoituksena oli selvittää liikuntarajoitteisten aikuisten kokemuksia erilaisista liikunta- ja urheilutapahtumista. Liikuntarajoitteisten henkilökohtaisten kokemusten selvittäminen on tärkeää, koska niiden kautta pystytään tunnistamaan todelliset ongelmat ja kohdentamaan tarvittavat tukitoimenpiteet mahdollisimman hyvin.

Tutkimusaineisto on kerätty kerronnallisina yksilöhaastatteluina. Haastateltavia oli yhteensä 11, joista miehiä oli kahdeksan ja naisia kolme. Tutkimus sisältää fenomenografisen tutkimuksen tunnuspiirteitä, mutta tutkimussuunnan metodologiaa ei noudateta orjallisesti. Tutkimuksemme tarkoituksena oli kuvata, analysoida ja ymmärtää liikuntarajoitteisten omia näkökulmia ja kokemuksia liikunta- ja urheilutapahtumista. Tutkimusaineisto analysoitiin fenomenografisesti. Liikuntarajoitteisten kokemukset liikunta- ja urheilutapahtumista muodostivat tutkimuksemme tulosavaruuden.

Liikuntarajoitteisten kokemukset liikunta- ja urheilutapahtumista jakaantuivat viiteen kuvauskategoriaan, jotka kuvaavat liikuntarajoitteisten käsityksiä liikuntapaikalle saapumisesta ja poistumisesta, liikuntapaikassa liikkumisesta ja siellä toimimisesta, sosiaalisen, asenteellisen ja psyykkisen esteettömyyden toteutumisesta sekä liikuntatapahtuman kustannuksista.

Liikuntarajoitteisten esteettömyyskokemukset olivat pääosin positiivisia, mutta myös parannettavaa löytyi paljon. Yleinen suhtautuminen liikuntarajoitteisia katsojia kohtaan oli positiivista. Liikunta- ja urheilutapahtumien järjestäjät sekä muut katsojat kohtelivat liikuntarajoitteisia katsojia melko hyvin. Negatiiviseksi koettiin tietyt fyysiseen ympäristöön liittyvät epäkohdat, kuten vanhat liikuntatilat, portaat ja kynnykset, liikunta- ja urheilutilojen huono suunnittelu esteettömyyden näkökulmasta sekä liikunta- ja urheilutapahtumien oheispalveluiden heikko saavutettavuus.

Avainsanoja: fyysinen, psyykkinen, sosiaalinen ja asenteellinen esteettömyys, liikuntarajoitteisuus, liikunta- ja urheilutapahtumat, esteettömyyskokemukset

SISÄLTÖ:

1 JOHDANTO	5
2 VAMMAISUUS JA POIKKEAVUUS	8
2.1 Vammaisuus.....	8
2.2 Liikuntarajoitteisuus.....	9
2.3 Yhdenvertaisuuslaki.....	10
2.4 YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista.....	11
2.5 Hallituksen vammaispoliittinen ohjelma	12
2.6 Normalisaatio, inkluusio ja positiivinen erityiskohtelu	13
3 ESTEETTÖMYYS.....	16
3.1 Rakennetun ympäristön esteettömyys.....	17
3.1.1 Kuuntelu ympäristön esteettömyys	19
3.1.2 Näköympäristön esteettömyys	20
3.1.3 Opastus	21
3.1.4 Katu- ja vihialueiden esteettömyys	21
3.2 Asenteellinen, sosiaalinen ja psyykkinen esteettömyys.....	22
3.3 Saavutettavuus.....	25
4 KULTTUURI JA VAPAA-AIKA.....	27
4.1 Liikunta- ja urheilukulttuuri.....	27
4.2 Vapaa-aika.....	28
4.3 Tapahtumat.....	30
4.4 Liikunta- ja urheilutapahtumat.....	31
4.5 Fanius	33
5 TUTKIMUSKYSYMYKSET	35
5.1 Tutkijoiden oma esiyymmärrys tutkimuksen aihepiiristä.....	35
6 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	37
6.1 Fenomenologia ja fenomenografia.....	38
6.2 Osallistujat	39

6.3	Aineiston keruu	40
6.4	Aineiston analysointi.....	42
7	TULOKSET.....	45
7.1	Tulosavaruuden esittely	45
7.1.1	Liikuntapaikalle saapuminen ja poistuminen	48
7.1.2	Liikuntapaikassa liikkuminen	53
7.1.3	Liikuntatapahtumassa toimiminen	57
7.1.4	Sosiaalinen, asenteellinen ja psyykkinen esteettömyys	62
7.1.5	Liikuntatapahtuman kustannukset.....	68
8	POHDINTA	72
8.1	Esteettömyyden kehitys	73
8.2	Positiivinen erityiskohtelu.....	74
8.3	Liikkumisen apuvälineen vaikutus esteettömyyskokemuksiin	75
8.4	Liikuntatapahtuman järjestäjän rajalliset mahdollisuudet vaikuttaa esteettömyyden toteutumiseen	77
8.5	Aiemman liikuntahistorian vaikutus liikunnan ja urheilun seuraamiseen	79
8.6	Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys	81
8.7	Jatkotutkimusehdotukset	83
	LÄHTEET	85
	LIITTEET	103
	Liite 1: Haastattelurunko	103

1 JOHDANTO

Pysyvästi liikkumisesteisiä ihmisiä on varovaisen arvion mukaan 10 % Suomen kansalaisista. Lisäksi noin 5 % kansasta on eri syistä väliaikaisesti liikkumisesteisiä. (Suomen Standardisoimisliitto 2010, 89.) Väestön nopea ikääntyminen lisää esteettömän ympäristön tarvetta. Vuoteen 2030 mennessä yli 65-vuotiaiden osuus Suomen väestöstä kasvaa ollen tuolloin yli 25 %. (Tilastokeskus 2012, 4.) Samalla yli 74-vuotiaiden määrä kasvaa yli kaksinkertaiseksi nykyisestä nouden yli 700.000 henkilöön (Ruskovaara, Rissanen, Rasa, Seppälä & Laakso 2009, 7). Väestön ikääntyminen myötä tulevaisuudessa myös liikuntarajoitteisten ihmisten määrä nousee, sillä vuoteen 2030 mennessä liikuntarajoitteisten määrän arvioidaan kasvavan kolmella neljänneksellä nykyisestä (Martelin, Sainio & Koskinen 2004, 22–30).

Liikuntarajoitteisten ihmisten määrän kasvaessa esteettömyyden rooli ja asema yhteiskunnassa korostuu (Salonen 2009, 82). Päädyimme valitsemaamme aiheeseen esteettömyyskeskustelun ajankohtaisuuden vuoksi. Suomessa (esimerkiksi Laaksonen 2005, Savella, Hakulinen 2001) ja muualla maailmalla (esimerkiksi Iwarsson, Ståhl 2002, Obrenovic, Abascal, Starcevic 2007) on tehty paljon tutkimusta esteettömyydestä ja erilaisista fyysisen ympäristön esteettömyysratkaisuista. Myös liikuntaa, urheilua ja faniutta (esimerkiksi Giulianotti & Robertson 2004, Krøvel & Roksvold 2012) on tutkittu jonkin verran, mutta ei juurikaan esteettömyyden ja tasa-arvon näkökulmasta. Olemme kiinnostuneita ilmiöstä liikuntarajoitteisen ystävämme innoittamana. Olemme olleet seuraamassa ystävämme kanssa useita erilaisia liikunta- ja urheilutapahtumia ja olemme törmänneet varsin vaihteleviin esteettömyysratkaisuihin. Kumpaakin tutkijaa yhdistää läheinen suhde urheiluun ja liikuntaan. Aiemman tutkimustiedon vähäisyyden ja omien kokemustemme johdosta päädyimme lopulliseen aiheeseemme, jossa yhdistimme kaksi meitä kiinnostavaa ilmiötä. Tutkimuksemme tarjoaa uutta tietoa esteettömyyden toteutumisesta liikunta- ja urheilutapahtumista liikuntarajoitteisten omista kokemuksista käsin.

Suomalaiset ovat urheiluhullua kansaa ja liikuntaan ja urheiluun liittyviä ilmiöitä seurataan suurella intohimolla (Heikkala, Honkanen, Laine, Pullinen & Ruuskanen-Himma 2003). Erilaisissa liikunta- ja urheilutapahtumissa koetut tunnetilat ja itse tapahtumat tulee

olla tasavertaisesti saavutettavissa kaikkien ihmisten toiminnalliset edellytykset huomioiden (Turpeinen, Jaako, Kankaanpää & Hakamäki 2011, 35). WHO:n toimintakyvyn, terveyden ja toimintarajoitteiden kansainvälinen luokitus ICF (WHO, 2007, 3-5) kuvaa ihmisten toimintaresursseja suhteessa heidän toimintaympäristöönsä, jolloin väestön hyvinvointi riippuu niin yksilötekijöistä, kuin toimintaympäristön laadusta. Hännikäisen mukaan (2009,59) liikuntarajoitteisten toimintakykyä voitaisiin parantaa toimintaympäristöä muuttamalla eikä vain liikuntarajoitteisten resursseja lisäämällä.

Suomen laki (Kokoontumislaki 22.4.1999/530, 2-23§) antaa raamit kulttuuritapahtumien tasa-arvoiselle saavutettavuudelle, mutta sen toteutumista ei ole juurikaan tutkittu. Esteettömyyttä käsittelevät aiemmin tehdyt tutkimukset korostavat erityisesti esteettömyyden fyysistä osa-aluetta (esimerkiksi Ruskovaara 2009, Rivono-Fisher 2004). Tutkimuksesamme on pyritty menemään fyysisten esteettömyysratkaisujen lisäksi pintaa syvemmälle tutkimalla esteettömyyttä laajemmasta näkökulmasta käsin. Huomioita on kiinnitetty ennen kaikkea psyykkisen, asenteellisen ja sosiaalisen esteettömyyden toteutumiseen liikunta- ja urheilutapahtumissa.

Tutkimusaineisto kerättiin teemahaastatteluina ja aineisto koostuu 11:sta haastattelusta. Tutkimuksen kohdejoukko koostuu jollain tasolla urheilua ja liikuntaa seuraavista täysikäisistä liikuntarajoitteisista henkilöistä. Tutkimusaineisto on analysoitu fenomenografisesti, ja se sisältää tunnuspiirteitä fenomenografisesta tutkimusmenetelmästä (Larsson 1986,20; Häkkinen 1996,41). Fenomenografinen tutkimusote mahdollistaa liikuntarajoitteisten henkilöiden kokemuksista ja tulkinnoista muodostuneiden käsitysten tutkimisen. Liikuntarajoitteisten omat kokemukset liikunta- ja urheilutapahtumista toimivat tutkimuksen ja tutkimustulosten lähtökohtana.

Tutkimuksessamme käsittelemme aihetta seuraavasti: Toisessa pääluvussa käsitellään vammaisuutta ja poikkeavuutta laajempänä ilmiönä. Esittelemme vammaisuuden yksilö- ja yhteisökeskeisen mallin sekä määrittelemme liikuntarajoitteisuutta ja vammaisuutta koskevan lainsäädännön. Kolmannessa pääluvussa tarkastelemme esteettömyyttä ja sen eri osa-alueita eri lähtökohdista käsin. Määrittelemme esteettömyyden fyysiseksi, psyykkiseksi ja sosiaalisesti ilmiöksi. Neljännessä pääluvussa perehdymme kulttuuriin, vapaa-aikaan, liikunta- ja urheilutapahtumiin sekä faniuteen. Tarkastelemme osiossa kyseisiä ilmiöitä laajemmin. Tutkimusaiheemme kannalta keskeisessä roolissa on liikunta- ja urheilutapahtumien

tumia sekä faniutta koskevat osiot. Viidennessä ja kuudennessa pääluvussa määrittelemme tarkan tutkimusongelman ja perustelemme sekä avaamme tutkimuksemme metodologiset valinnat. Seitsemännessä pääluvussa esittelemme tutkimuksen tulosavaruuden ja tutkimuksen kannalta olennaiset tulokset. Viimeisessä pääluvussa pohdimme haastatteluissa ilmenneitä kokemuksia ja esiin nousseita asioita sekä vertailemme saamiamme tutkimustuloksia aiempaan aihetta käsittelevään teoriaan. Pohdimme käsittelemiämme aiheita alkuun laajemmin, mistä siirrymme askel kerrallaan kohti oman tutkimuksemme kannalta olennaisimpia teemoja. Tutkimuksemme peruskäsitteitä ovat *esteettömyys*, *liikuntarajoitteisuus* sekä *liikunta- ja urheilutapahtumat*.

2 VAMMAISUUS JA POIKKEAVUUS

2.1 Vammaisuus

Suomalaisen Vammaispalvelulain (Vammaisuuden perusteella järjestettävät palvelut ja tukitoimet 3.4.1987/380, 2§) määritelmän mukaan vammaisella henkilöllä tarkoitetaan ihmistä, jolla vamma tai sairaus aiheuttaa pitkäaikaisesti erityisiä vaikeuksia suoriutua tavanomaisen elämän toiminnoista. Lain edellyttämä pitkäaikaisuus on määritelty siten, että vammasta tai sairaudesta tulee ennusteen mukaan aiheutua haittaa yli vuoden ajan. (Vammaisuuden perusteella järjestettävät palvelut ja tukitoimet, 1987.) WHO:n luokitusperheeseen kuuluva toimintakyvyn, terveyden ja toimintarajoitteiden kansainvälinen luokitus (ICF) määrittelee vammaisuuden vamman, toiminnan rajoittuneisuuden ja osallisuuden rajoittumisen lopputuloksena. Vammaisuus on yksilön terveydentilan, esimerkiksi CP-vamman, ja ympäristön ominaisuuksien ja asenteiden vuorovaikutuksesta syntyvä pysyvä tila. (WHO 2011, 7-16.)

Biologisesta näkökulmasta katsoen vammaisuus voidaan määritellä pysyväksi anatomiseksi ja fysiologiseksi poikkeavuudeksi, mikä aiheuttaa erilaisia toiminnallisia esteitä ja rajoituksia. Vammaisuutta aiheuttavat esimerkiksi taudit, vammat ja laajemmin tarkastellen myös ikääntyminen, joka kohdistaa vaikutuksensa elimistöön moniulotteisesti, vaikka mitään varsinaista tautia ei olisikaan. (Haataja, Herranen, Kuotola, Saarnio, Saranummi, Tenkku & Tuovinen 1986, 17.)

Poikkeavaisuutta ja vammaisuutta tarkastellaan tavallisesti yksilökeskeisestä ja yhteisökeskeisestä näkökulmasta. Vammaisuuden yksilökeskeinen malli paikantaa vammaisuuden ongelman yksilöön (Oliver 1996, 32–34). Yksilökeskeinen tarkastelutapa näkee vammaisuuden tai poikkeavuuden uskonnollis-moraalisena, biomedikaalisena ja toiminnallispedagogisena ilmiönä. Poikkeavuutta on pyritty hoitamaan uskonnollis-yliluonnollisin tavoin, lääketieteen ja teknologian keinoin sekä kuntoutuksen, terapian ja opetuksen avulla. (Moberg, Hautamäki, Kivirauma, Lahtinen, Savolainen & Vehmas 2009, 53.) Yksilökeskeisen vammaisuuden tarkastelutavan tavoitteena on ollut poikkeavan tilan poistaminen, parantaminen, kompensoiminen ja toimintakyvyn parantaminen (Heiskala 2000, 4).

Yhteisökeskeisessä vammaisuuden ja poikkeavuuden tarkastelutavassa vammaisuutta kuvataan ympäristöllisin ja ihmisoikeudellisin tavoin. Toimintakeinoina on fyysisen

ympäristön muuttaminen sekä poliittiset, sosiaaliset ja taloudelliset toimenpiteet. Muita keinoja ovat ajattelutapojen ja sosiaalisten rakenteiden muuttaminen sekä yksilön ja sosiaalisen ympäristön vuorovaikutuksen muuttaminen. (Moberg ym. 2009, 53.) Yhteisökeskeisen vammaisuuden tarkastelutavan tavoitteena on ympäristön esteiden poistaminen, ympäristön hallinnan parantaminen, poliittisten ja sosiaalisten oikeuksien turvaaminen sekä yhteiskuntaan integroitumisen ja täyden osallisuuden turvaaminen (Vehkakoski 2001, 88–91).

Vammaisuuden yhteiskunnallinen malli ei kiellä vammaisuuden ongelmallisuutta, mutta se näkee ongelmien ensisijaiset syyt yhteiskunnassa (Teittinen 2000, 20–22). Vammaisuus ja siihen liittyvät ongelmat eivät johdu yksilön rajoituksista, vaan yhteiskunnan kyvyttömyydestä tarjota sopivia ja riittäviä palveluita. Yhteiskunnan tulisi huomioida täysimääräisesti vammaisten ihmisten tarpeet päivittäisessä arjessa sekä tarpeiden organisointi. (Reinikainen 2007, 29.)

Barnesin, Mercerin ja Shakespearen (1999, 3,32) mukaan yhteiskunnallinen malli pitää oikeana ratkaisuna yhteiskunnan tuottamaan ongelmaan yhteiskunnallista toimintaa, poliittisia toimenpiteitä ja yhteiskunnallista muutosta. Yhteiskunnallinen malli peräänkuuluttaa niin yksilöiden (vammaisten ja ei-vammaisten) vastuuta kuin kollektiivistakin vastuuta vammaisten ja liikuntarajoitteisten ihmisten syrjinnän ja ulossulkemisen poistamiseksi. Vehmaksen (2005, 115) mukaan ammattikuntien ja eksperttien sijasta yhteiskunnallinen malli painottaa vammaisten ihmisten kokemuksellista asiantuntijuutta, keskinäisen tuen ja vahvistamisen, sekä kollektiivisen (poliittisen) identiteetin merkitystä. Vammaisten kannalta ongelmana on sekä syrjintä että kanssaihminen käytös. Hoidon ja kontrollin sijasta vammaisille ihmisille tulisi tarjota, esimerkiksi suhteessa palveluihin ja tukitoimiin, oikeuksia ja vaihtoehtoja.

2.2 Liikuntarajoitteisuus

Liikkumistaito tarkoittaa henkilön kykyä kulkea missä tahansa tutussa tai tuntemattomassa tilassa tai ympäristössä ja toimimaan siellä turvallisesti, tehokkaasti, sulavasti ja itsenäisesti (Emerson & Corn 2006, 331). Liikkumiskyky on tärkeä ominaisuus yksilölle. Se lisää yksilön omatoimisuutta, parantaa itsenäisyyden tunnetta ja vähentää avun tarvetta. Lisäksi se helpottaa sosiaalisten suhteitten hoitamista ja mahdollistaa yksilön eri toiminnat ja liikkumisen paikasta toiseen. (Töytäri, Koistinen, Mustonen & Leivo 2010, 128.)

Liikunta- ja toimintarajoitteiseksi kutsutaan henkilöä, jonka kyky toimia, liikkua, kommunikoida tai suunnistautua on rajoittunut. Rajoitteen syitä voivat olla jokin vamma, ikääntyminen tai sairaus, mikä estää yksilön toimintaa hänen haluamallaan tavalla. Liikuntarajoitteisella on vaikeuksia suoriutua tavanomaisista elämän toiminnoista, kuten liikkumisesta, opiskelusta ja työnteosta. (Leinonen & Mattila-Aalto 2004, 42.) Myös raskaus, pienten lasten tai kantamuksien kanssa liikkuminen voivat aiheuttaa tilapäisen liikunta- tai toimintarajoitteen (Rakennustietosäätiö 2007, 8).

Sairaus, vamma tai ikääntyminen heikentää ihmisen liikkumiskykyä (Biddle & Faulkner 2002). Myös raaja-amputoitujen, ylipainoisten sekä pituuskasvultaan normaalista suuresti poikkeavien henkilöiden liikkumiskyky voi olla heikentynyt. Liikuntakykyä estävä tai hankaloittava sairaus voi olla neurologinen, tuki- ja liikuntaelinsairaus, muu sairaus tai esimerkiksi sairauden jälkitila. (Hiltunen ym. 2003, 128.) Vamma voi puolestaan olla synnynäinen tai tapaturmasta, kuten esimerkiksi liikenneonnettomuudesta aiheutunut. Vähäinen liikunnan harrastaminen voi heikentää ihmisen liikuntakykyä, ilman että sen aiheuttaisi jokin vamma tai sairaus. (Lampinen 2004, 58.) Psykkiset ja sosiaaliset tekijät, kuten esimerkiksi voimakas masennus, sekä koti- ja ympäristöolosuhteet voivat vaikuttaa henkilön liikkumiskykyyn heikentäen sitä (Jyrkkämä 2000).

Liikuntavammaiset ovat yksi kolmesta vammaisryhmästä aisti- ja kehitysvammaisten ohella. Puhuttaessa liikuntavammaisista on syytä huomioida käsitteen laaja-alainen luonne. Liikuntavammoja on eriasteisia ja ne voivat kohdistua kehon kaikkiin eri osiin. (Kohijoki 2010, 8-9.) Tässä tutkimuksessa liikuntarajoitteisuudella tarkoitetaan tuki- ja liikuntaelimistöön kohdistuneesta vammasta johtuvaan pitkäaikaiseen liikkumis- ja toimintaesteisyyteen.

2.3 Yhdenvertaisuuslaki

Lainsäädäntö on keskeisin normatiivinen keino esteettömyyden edistämässä (Kempainen 2008, 5). Yhdenvertaisuuslain (Yhdenvertaisuuslaki 20.1.2004/21, 1§) tarkoituksena on edistää ja turvata yhdenvertaisuuden toteutumista sekä tehostaa syrjinnän kohteeksi joutuneen oikeussuojaa lain soveltamisalaan kuuluvissa syrjintätilanteissa. Ketään ei saa syrjiä iän, etnisen tai kansallisen alkuperän, kansalaisuuden, kielen, uskonnon, vakaumuksen,

mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden, sukupuolisen suuntautumisen tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella.

Lain mukaan välittömällä syrjinnällä tarkoitetaan sitä, että jotakuta kohdellaan epäsuotuisammin kuin jotakuta muuta kohdellaan, on kohdeltu tai kohdeltaisiin vertailukelpoisessa tilanteessa. Välillisellä syrjinnällä tarkoitetaan näennäisesti puolueetonta säännöstä, perustetta tai käytäntöä saattaa joku erityisen epäedulliseen asemaan muihin vertailun kohteena oleviin nähden, paitsi jos säännöksellä, perusteella tai käytännöllä on hyväksyttävä tavoite ja tavoitteen saavuttamiseksi käytetyt keinot ovat asianmukaisia ja tarpeellisia. Häirinnällä tarkoitetaan henkilön tai ihmisryhmän arvon ja koskemattomuuden tarkoituksellista tai tosiasiallista loukkaamista siten, että luodaan uhkaava, vihamielinen, halventava, nöyryyttävä tai hyökkäävä ilmapiiri. (Yhdenvertaisuuslaki 20.1.2004/21, 1-6§.)

Kaikki eriarvoinen kohtelu ei ole syrjintää. Yhdenvertaisuuslain mukaan sallittua on sellaisten henkilöiden positiivinen erityiskohtelu, joiden katsotaan olevan vaikkapa alkuperänsä, ikänsä tai sosiaalisen asemansa vuoksi erityisen suojelun tarpeessa. Positiivisen erityiskohtelun tavoitteena on oltava yhdenvertaisuus ja sen tulee perustua jo todennetusta syrjinnästä aiheutuvien haittojen ehkäisemiseen tai lievittämiseen. (SEIS 2004, 5-6.) Esimerkiksi liikuntarajoitteisten ihmisten osallistuminen liikunta- ja urheilutapahtumiin vaatii tapahtuman järjestäjiltä erilaisia tukitoimia yhdenvertaisuuden toteutumiseksi.

2.4 YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista

YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista on 2000-luvun ensimmäinen kattava ihmisoikeussopimus. YK:n yleiskokous hyväksyi yleissopimuksen (englanniksi Convention on the Rights of Persons with Disabilities, CRPD) ja sen valinnaisen pöytäkirjan täysistunnossaan 13.12.2006. Suomi allekirjoitti yleissopimuksen sekä valinnaisen pöytäkirjan ensimmäisten joukossa maaliskuussa 2007. Sopimuksen tarkoituksena on vahvistaa samankaltaisten ihmisoikeuksien ja perusvapauksien kuulumisen kaikille ihmisille vammasta tai poikkeavuudesta huolimatta. Oikeuksien edistämisessä keskeistä on laaja-alainen vammaisuuden perusteella tapahtuma syrjinnän kielto sekä yhdenvertaisen kohtelun periaate. (YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista ja sopimuksen valinnainen pöytäkirja 2012, 3-6.)

YK:n yleissopimus sisältää kahdeksantoista artiklaa, joista yhdeksäs artikla käsittelee esteettömyyttä. Lisäksi esteettömyyden edistäminen ja esteiden poistaminen mainitaan toimenpiteenä useissa muissa artikloissa. Esteettömyyttä koskeva artikla korostaa tasa-arvoisuutta ja siinä mainitaan lukuisia erilaisia toimenpiteitä, joilla ympäristön, palveluiden, tiedottamisen, viestinnän, liikenteen ja koulutukseen osallistumisen tasa-arvoa pyritään edistämään. (YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista ja sopimuksen valinnainen pöytäkirja 2012, 31–32.)

Sosiaali- ja terveysministeriön YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimusta käsittelevän julkaisun (2007, 8-17) mukaan vammaisista tai poikkeavista ihmisistä ja heidän asioistaan on tiedotettava tehokkaasti. Oikean tiedon jakaminen vammaisista ja heidän elämästään poistaa vääriä ennakkoluuloja ja pelkoja vammaisia kohtaan. Yhteisön toimintaympäristön tulisi olla sellainen, että jokainen voi osallistua toimintaan tasa-arvoisesti kaikilla elämän osa-alueilla. Tällaista ympäristöä kutsutaan saavutettavaksi. Saavutettavuus syntyy, kun poistamme ympäristöstämme mahdollisimman monet liikkumisen, näkemisen, kuulemisen ja ymmärtämisen esteet. (Jokiniemi 2007, 13.) YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva julkaisu (2007, 17–20) korostaa vammaisten oikeutta vapaa-ajan viettoon. Yhteisen toimintaympäristömme tulisi olla sellainen, että kulttuuri-, liikunta- ja urheilutapahtumat ovat kaikkien saavutettavissa, ja niistä tulee voida nauttia tasavertaisesti vammasta tai poikkeavuudesta huolimatta. Hyvä saavutettavuus tuo liikunta- ja kulttuuritapahtumat kaikkien ulottuville.

2.5 Hallituksen vammaispoliittinen ohjelma

Suomen hallituksen tekemässä vammaispoliittisessa ohjelmassa (VAMPO, 2010) esitellään toimenpiteitä vammaisten ihmisten elinolojen parantamiseksi. Ohjelma on laadittu vuosille 2010–2015 ja sen mukaan kaikilla on oltava yhtäläiset mahdollisuudet elää ja toimia yhteiskunnassa sen kaikilla eri osa-alueilla. VAMPO:n (2010) tavoitteena on yhteiskunta, jossa toteutuvat vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuus, osallisuus ja syrjimättömyys. Ohjelma toimii pohjana sille, että vammaiset ihmiset saavat yhdenvertaista kohtelua ja voivat tasa-arvoisesti osallistua yhteiskunnan toimintaan. Ohjelma on jaettu 14 vammaispoliittisesti merkittävään sisältöalueeseen ja siinä on 122 konkreettista toimenpidettä, joilla epäkohtiin halutaan tarttua. (Rajala 2011, 5.)

Vammaispoliittisen ohjelman kivijalan muodostavat toimenpiteet, joilla varmistetaan viisi keskeistä tavoitetta: 1. YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen ratifioinnin edellyttämien säädösmuutosten valmistelu ja voimaansaattaminen, 2. vammaisten henkilöiden sosioekonomisen aseman parantaminen ja köyhyyden torjunta, 3. erityispalvelujen ja tukitoimien saatavuuden ja laadun varmistaminen maan eri puolilla, 4. yhteiskunnan esteettömyyden laaja-alainen vahvistaminen ja lisääminen 5. vammaistutkimuksen vahvistaminen, tietopohjan lisääminen sekä laadukkaiden ja monipuolisten menetelmien kehittäminen vammaispolitiikan toteuttamisen ja seurannan tueksi. (Rajala 2011, 5-7.)

Vammaispoliittisen ohjelman yksi osa-alueista on vammaisten ja liikuntarajoitteisten osallistuminen kulttuurin- ja vapaa-ajan toimintaan. Ohjelman mukaan liikunta- ja urheilu-, taide-, matkailu- ja kirjastopalvelut on tarkoitettu kaikkien ja kaikenikäisten kansalaisten virkistykseksi ja hyödyksi, hyvinvoinnin ja osallisuuden rakennuspuiksi. VAMPO:ssa (2010) korostetaan, että vammaisten ihmisten osallistumismahdollisuudet ovat parantuneet, mutta hitaasti. Keskeisiä esteitä ovat rakennusten, tilojen ja niiden ympäristöjen esteellisyys ja saavuttamattomuus muun muassa puutteellisten liikennepalvelujen vuoksi sekä tiedonvälityksen ja kommunikaatiokeinojen epävarma, usein sattumanvarainen saatavuus. Kulttuuri- ja liikuntapalvelujen käyttö ja niihin osallistuminen edellyttävät saumatonta kokonaisuutta, joka muodostuu esteettömistä matkoista tapahtumapaikalle, esteettömästä ympäristöstä, tapahtumasta, tapahtumapaikasta tai -tilasta ja palveluista. Keskeinen viesti on varmistaa vammaisten ja liikuntarajoitteisten henkilöiden mahdollisuus osallistua tasavertaisesti erilaisiin kulttuuri- ja liikuntatapahtumiin. (Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus 2010, 3;124.)

2.6 Normalisaatio, inkluusio ja positiivinen erityiskohtelu

Mobergin ym. (2009, 57) mukaan normaalisuuden periaatteella tarkoitetaan vammaisten ihmisten tapaa elää mahdollisimman samalla tavalla kuin muut ihmiset. Normalisaatiolla ei pyritä tekemään kehitysvammaisista henkilöistä normaaleja, vaan tarkoituksena on hyväksyä vammaisen henkilö juuri sellaisena kuin hän on. Nirjen (2003, 15;91–92;152) mukaan kehitysvammaisen ihmisen tulisi elää mahdollisimman tavallista elämää. Normaali elinympäristö, kuten oma koti ja säännöllinen arkielämän rytmi ovat käytännön esimerkkejä nor-

malisaatiosta. Perinteisesti normaalius käsitetään ympäröivän kulttuurin ja yhteiskunnan tavanomaisina toimintatapoina ja yleisesti hyväksytyinä malleina.

Lehtisen ja Pirttimaan (1993,20) mukaan normalisaatiolla tarkoitetaan vammaisten henkilöiden yhdenvertaisia mahdollisuuksia, velvollisuuksia ja oikeuksia kuin muillakin ihmisillä. Normalisaatio merkitsee ihmisoikeuksien ja tasa-arvon toteutumista, valinnanmahdollisuuksia, mielipiteiden ilmaisun vapautta sekä itsemääräämisoikeutta (Virtanen 1994, 16). Normalisaatio takaa vammaisille ihmisille oikeuden elää tasavertaista elämää muiden joukossa yhteisön täysivertaisina jäseninä. Normalisaation mukaan vammaiset tulee nähdä ja hyväksyä sellaisina kuin he ovat. Peltosen ja Puupposen (2000, 136–138) mukaan normalisaatio voidaan nähdä myös palvelujen organisoinnin ja järjestämisen periaatteena. Tällöin paikallisiin yhteisöihin liittyminen, sosiaaliset suhteiden vaaliminen ja ihmisten tasavertaisten oikeuksien puolustaminen nähdään normalisaation pääideana.

Inklusio on filosofia ja toimintatapa, joka vastustaa syrjintää niin periaatteiden kuin käytännön tasolla. Inklusio ei tarkoita sitä, että kaikkia kohdeltaisiin samalla tavalla. (Väyrynen 2001, 15–21.) Emanuelssonin (2001, 126–128) mukaan integraatio ja inklusio päämääränä ja tavoitteena perustuvat ideologisesti näkemyksiin ihmisistä ja demokratiasta. Jokaisen ihmisen katsotaan olevan tasa-arvoinen ja sen takia tärkeä ryhmän tai yhteiskunnan jäsen ja voimavara. Malmin, Materon, Revon ja Talvelan (2004, 27–28) mukaan ihmisillä on erilaiset toimintaedellytykset, mikä on luonnollinen asia. Erilaisuus itsessään ei ole mitenkään poikkeavaa. Integraatiolla on vain vähän tekemistä sen kanssa, mitä pitäisi tehdä niin sanotuille poikkeaville henkilöille. Kasken, Mannisen ja Pihkon (2012, 148) mukaan kysymys onkin siitä, mitä pitäisi tehdä ympäristöille ja yleiselle yhteenkuuluvuudelle, jotta normaalit erot ihmisten välillä hyväksyttäisiin normaaleiksi.

Suurin yksittäinen inklusion tekijä on osallisuus. Ihmiset, joilla on erilaisia vammoja tai rajoitteita, tulee ensisijaisesti nähdä luonnollisena osana ympäristöään. (Milner & Kelly 2009, 60.) Nearlyn ja Halvoresnin (1995, 3) mukaan todellisella inklusiolla tarkoitetaan ihmisten sosiaalisen elämän toteutumista. Ikäheimon (2009, 77–90) mukaan teknisellä liittymisellä tarkoitetaan sellaisten materiaalistien välineiden, palveluiden ja tilojen varoamista ihmisten käyttöön, jotka mahdollistavat heidän osallistumisensa sosiaaliseen elämään. Esimerkiksi esteetön rakennettu ympäristö ja liikkumisen apuvälineet mahdollistavat liikuntavammaisten liikkumisen ja osallistumisen sosiaalisiin aktiviteetteihin. Esimerkiksi

Komosen (2001, 61–68) mukaan institutionaalinen kiinnittyminen sosiaaliseen elämään tarkoittaa institutionaalisesti toimeenpantua asemaa täysivaltaisena ihmisenä ja kansalaisena. Parhaimpana esimerkkinä tästä ovat ihmisoikeudet, joiden tarkoituksena on taata kaikkien ihmisarvoinen kohtelu. Ikäheimon (2009, 92) mukaan ihmisten välisellä liittymisellä sosiaaliseen elämään tarkoitetaan henkilöiden mukaan ottamista konkreettisiin tapahtumiin ja ihmisten välisen vuorovaikutuksen konteksteihin meille merkityksellisten ihmisten asenteiden ja huomion kautta. Tiivistetysti tämä tarkoittaa mahdollisuutta tulla muiden kunnioittavaksi, arvostamaksi ja rakastamaksi.

Tellan (2005, 4-5) mukaan positiivisella erityiskohtelulla tarkoitetaan tiettyjen oikeuksien turvaamista sellaisille ihmisryhmille, jotka ovat vaarassa syrjäytyä yhteiskunnan perusoikeuksista. Ahtelan (2005, 96–97) mukaan positiivisen erityiskohtelun avulla pyritään turvaamaan vähemmistöjen yhtäläiset mahdollisuudet perusvapauksista nauttimiselle. Käytännössä positiivista erityiskohtelua ovat esimerkiksi liikuntarajoitteisille tarjottavat avustajapalvelut, ottelutapahtuman halvemmat kustannukset ja järjestävän tahon erityiset tukipalvelut liikunta- ja urheilutapahtumissa. De Schutterin (2007, 757) mukaan positiivista erityiskohtelua luonnehditaan kaikkien ihmisten erilaisuuden huomioonottamiseksi yhteiskunnan järjestämisessä.

3 ESTEETTÖMYYS

Esimerkiksi Haarnin (2006, 30–31) mukaan esteettömyydellä tarkoitetaan yhdenvertaisia mahdollisuuksia osallistua yhteiskunnan toimintaan itsenäisesti omana itsenään. Esteettömyys on fyysisen, psyykkisen, sosiaalisen, kulttuurisen ja taloudellisen ympäristön toteutumista niin, että jokainen voi toimia yhteiskunnan täysivertaisena jäsenenä toimintakyvystään riippumatta. Perinteisesti esteettömyys koetaan usein negatiivisena terminä ja se halutaan korvata vähemmän negatiivisella termillä. (Ruskovaara ym. 2009, 7.)

Sanoja esteetön ja esteettömyys on Suomessa käytetty jo pitkään, ja niillä on pysyvä paikka kielessämme. Tavallisesti esteettömyys mielletään vain fyysiseen ympäristöön liittyväksi ilmiöksi. Puhuttaessa esteettömyydestä pääpaino on väkisinkin rakennetun ympäristön esteettömyydessä. (Siik 2006, 16.) Esteettömyydellä kuitenkin tarkoitetaan laajaa kokonaisuutta, mikä tarkoittaa fyysisen ympäristön ohella kaikkien kansalaisten sujuvaa osallistumista työntekoon, harrastuksiin, kulttuuriin ja opiskeluun. Esteettömyys merkitsee palveluiden saatavuutta, välineiden käytettävyyttä, tiedon ymmärrettävyyttä ja mahdollisuutta osallistua itseään koskevaan päätöksentekoon. (Savela & Hakulinen 2001.) Esteettömyydessä ei ole kyse vain vammaisuudesta tai vammattomuudesta, vaan yksinkertaisesti ihmisten erilaisuudesta (Pesola 2009, 1-10). Esteettömyydestä ei ole kenellekään haittaa, mutta monelle esteettömyys on täysin välttämätöntä (Saari & Tuominen 2009, 36).

Laajasti ymmärrettynä esteettömyydellä tarkoitetaan saavutettavuutta, käytettävyyttä ja ymmärrettävyyttä. Saavutettavuus merkitsee sitä, että erilaisiin paikkoihin ja palveluihin on helppo päästä ja tieto on helposti kaikkien saatavilla. Käytettävyys tarkoittaa kulttuuristen tuotteiden, kuten tuolien, ovien tai esimerkiksi ruokailuvälineiden käyttökelpoisuutta. (Liikenne- ja viestintäministeriö 2011, 9.) Ymmärrettävyys merkitsee tiedon helppotajuisuutta ja selkeyttä. Tämä tarkoittaa, että kaikki voivat osallistua toiminnalliset edellytykset huomioon ottaen yhteiskunnan eri toimintoihin, kuten koulutukseen ja työhön sekä vuorovaikutukseen ja itseään koskevaan päätöksentekoon. (Laitinen 2013, 96.)

Fyysisellä esteettömyydellä tarkoitetaan sitä, etteivät rakenteelliset esteet ja haitat rajoita ihmisten elämää ja jaa heitä aktiivisiin ja passiivisiin - osallistujiin ja sivustakatsojiin (Small & Darcy 2010, 13). Fyysinen esteettömyys on usein edellytys palvelujen ja viestinnän saavutettavuudelle sekä itseään koskeviin päätöksiin vaikuttamiselle. Amnesty-

ihmisoikeusliiton sekä Suomen YK-liiton yhteistyöhankkeen kotisivujen mukaan (2013) ympäristö tai yksittäinen rakennus on esteetön silloin, kun se on kaikille käyttäjille toimiva, turvallinen ja miellyttävä, ja kun rakennuksen kaikkiin tiloihin ja kerrostasoihin on helppo päästä. Lisäksi tilat ja niissä olevat toiminnot ovat mahdollisimman helppokäyttöisiä ja selkeitä (Pesola 2009, 1).

Euroopassa syntynsä saanut Design For All -ajattelu tarkoittaa suunnittelustrategioita ja – keinoja, joilla edistetään ympäristöjen esteettömyyttä, palveluiden saavutettavuutta ja tuotteiden käytettävyyttä (Haglund 2009, 21). Esteettömyyden, inklusion ja Design For All -ajatustavan lähtökohtana on pyrkimys luoda ympäristö, jossa kaikilla on tasavertaiset mahdollisuudet toimia, opiskella ja työskennellä sekä tarjota sellaisia palveluita, jotka ovat kaikille yhdenvertaisesti saavutettavissa (Laaksonen 2005, 12).

3.1 Rakennetun ympäristön esteettömyys

Rakennetun ympäristön esteettömyys oli tärkeä ilmiö kansainvälisessä vammaisuutta koskevassa keskustelussa ja tutkimuksessa 1960- ja 1970-luvuilla (Kemppainen 2008, 21). Esteettömyyttä ja sen eri tasoja ei siltikään ole määritelty tällä hetkellä valtakunnallisesti. Kilpelän (2010, 5) mukaan käyttäjäryhmien erilaiset tarpeet rakennetussa ympäristössä eivät tule huomioiduiksi vielä riittävän hyvin. Rajanveto siitä, milloin yhdenvertaisuuden katsotaan toteutuvan rakennetussa ympäristössä, on nykytilanteessa epäselvää. Ruskovaa-
ran ym. (2009, 16) mukaan fyysisten esteiden poistamisen lisäksi rakennuksen toiminnallisuus on avainasemassa esteettömyyden toteutumisessa. Rakennetun ympäristön esteettömyyttä voidaan tarkastella kuunteluympäristön, näköympäristön, opasteiden, katu- ja viheralueiden sekä rakennettujen sisä- ja ulkotilojen kannalta.

Rakennetuilla sisä- ja ulkotiloilla tarkoitetaan kaikkia erilaisia rakennettuja tiloja ja ympäristöjä ja niissä käytettyjä rakennusratkaisuja. Rakennuksen sisäänkäynti, mitoitus, kalustus, valaistus, ovet, portaat, luiskat, hissit ja erilaiset tilat vaikuttavat rakennuksen käytettävyyteen ja sen soveltuvuuteen erilaisille käyttäjäryhmille. (Rakennustietosäätiö 2007, 14–19.) Esteettömän ja toimivan rakennuksen aikaansaamiseksi on kiinnitettävä huomiota eri tilojen sijaintiin rakennuksessa ja vaivattomaan liikkumiseen tilojen välillä (Suomen Standardisoimisliitto 2010, 92).

Sisäänkäynti on ensimmäinen askel kohti esteetöntä rakennusta ja ympäristöä. Esteellisellä sisäänkäynnillä pystytään pahimmillaan estämään vammaisten ja liikuntarajoitteisten pääsy rakennukseen tai tapahtumaan. (Kilpelä 2010, 12–16.) Kulkeminen sisäänkäynnistä on esteetöntä kun sisäänkäynnin sijainti on opastettu, sisäänkäynnille on esteetön kulku ja ovet avautuvat automaattisesti. Sisäänkäynnin tulee olla katettu ja valaistu eli helposti hahmotettavissa rakennuksen julkisivusta. Sisäänkäynnin edustan pitää olla kova, tasainen ja luistamaton. Ovipuhelimet, summerit ja ovenaukaisupainikkeet ovat kaikkien käyttäjien ulottuvilla ja niistä löytyy äänimerkin lisäksi valomerkki puhevammaisia varten. Tuulikaapin tulee olla tarpeeksi tilava esimerkiksi pyörätuolilla ja rollaattorilla kulkevia ihmisiä varten. (Ruskovaara ym. 2009, 65–67.)

Kulkeminen ja rakennuksessa toimiminen on tilojen käytettävyyden elinehto. Kulkeminen rakennuksen sisällä on esteetöntä kun kulkureitti on yhtenäinen ja katkeamaton, selkeästi opastettu ja helposti hahmotettava. (Ruskovaara ym. 2009, 68–81.) Pääkkölän (2004, 71–74) mukaan kulkureitin tulee olla riittävän leveä ja tasainen, se on valaistu tasaisesti ja tarvittaessa valaistuksella ohjataan liikkumista. Ovien tulee olla helposti hahmotettavissa ja itsenäisesti avattavissa ja suljettavissa. Ovien on oltava riittävän leveitä, jotta erilaisten apuvälineiden avulla liikkuvat pystyvät kulkemaan niiden läpien vaivatta. Liian suuria kynnyksiä tulee välttää. Portaiden pitää hahmottua selkeästi ja niiden yhteydessä on aina oltava hissi tai luiska. Hissien pitää olla riittävän helppokäyttöisiä, tilavia ja turvallisia. Hissin painikkeiden tulee erottua selkeästi. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2010, 61–62.)

Rakennetun ympäristön esteettömyyden toteutuminen luo pohjan liikuntarajoitteisten henkilöiden liikunta- ja urheilutapahtumien positiivisille katselukokemuksille. Liikunta- ja urheiluympäristöissä esteettömyyden kannalta merkittäviä tiloja ovat katsomo-, saniteetti ja ravintolatilat. (Karinharju & Vuorsola 2014, 46–47.) Erityistä huomiota tulee kiinnittää hallien ja stadionien sisällä liikkumiseen. Katsomotiloihin tulee olla esteetön pääsy ja katsomosta tulee olla esteetön näkyvyys kentälle tai radalle. Esimerkiksi pyörätuolilla tai rollaattorilla liikkuminen ei ole mahdollista mikäli kulkuväylät ovat liian jyrkästi kaltevia. Lisäksi portaikkojen ja kynnysten vierestä tulee aina löytyä luiska pyörätuolilla tai rollaattorilla liikkuvia varten. (Suomen Standardisoimisliitto 2010, 95.) Urheiluhallien ja stadionien kalustuksessa tulee huomioida vammaiset ja liikuntarajoitteiset katsojat. Palvelutiskit ja noutopöydät tulee olla kaikkien ulottuvilla ja tuolien sekä pöytien ääreen tulee päästä

myös pyörätuolilla tai rollaattorilla. Käytävötilöjen on oltava riittävän väljiä, jotta myös erilaisten apuvälineiden kanssa liikkuvat pystyvät vapaasti kulkemaan paikasta ja kerroksesta toiseen. Liikunta- ja urheilutapahtumissa tulee olla riittävästi esteettömiä wc-tilöja. Esteettömässä wc-tilassa on riittävästi vapaata tilaa. (Ruskovaara ym. 2009, 82–97.)

3.1.1 Kuunteluömpäristön esteettömyys

Esteetön kuunteluömpäristö takaa kaikille yhdenvertaiset mahdollisuudet toimia erilaisissa tiloissa. Esteetön kuunteluömpäristö on akustiikaltaan toimiva. Tilasta löytyy tarvittaessa erilaisia äänentoisto-, äänensiirto- ja kuuntelujärjestelmiä. (Ruskovaara ym. 2009, 22–23.) Normaalikuuloinen ihminen kuulee puhetta huonossa ja meluisassa ömpäristössä, mutta vähäinenkin taustamelu voi aiheuttaa suuria kuulemisen vaikeuksia kuulovammaisille henkilöille. Toimiva kuunteluömpäristö on äänelliseen viestintään perustuvan kommunikoinnin kannalta erityisen tärkeä. (Kilpelä & Suomen Vammaisurheilu ja – liikunta VAY ry. 2013, 11.)

Kaikuisuudella tarkoitetaan vaikutelmaa, mikä syntyy kuunneltaessa eri ääniä huonetiloissa. Tilojen kovat seinä-, katto- ja lattiapinnat heijastavat ääntä. (Ruskovaara ym. 2009, 22.) Betonin ja tiilen kaltaiset kovat materiaalit lisäävät tilöjen kaikuisuutta, kun taas esimerkiksi kokolattiamaton tapaiset pehmeämmät pinnat toimivat erinomaisina äänen- vaimentimina (Keskinen 2014, 18). Taustamelulla tarkoitetaan tavallisesti häiritsevää ja tarpeetonta ääntä, mikä vaikeuttaa puheen selkeää kuulemistä ja ymmärtämistä. Häiritsevintä taustamelu on silloin, kun se on mahdollisimman lähellä puhealueen taajuuksia ja puheen rytmiä. Kuunneltavan puheen ja taustamelun voimakkuuden välillä tulee olla riittävän suuri ero, jottei taustamelu peitä kuunneltavaa puhetta. (Ruskovaara ym. 2009, 22–23.) Jos puhujia on useita, tulisi keskustelun tapahtua niin, että yksi henkilö puhuu kerralla, eikä päällekkäistä puhetta näin tule (Finnilä & Saikkonen 2009, 20).

Jäähallit, sisäliikuntatilat, uimahallit ja massiiviset suljetut urheilustadionit ovat kuulovammaiselle henkilöille kuulemisen kannalta äärimmäisen vaikeita ömpäristöjä. Tavallisesti erilaiset liikuntatilat ovat täynnä kovia pintoja. Lisäksi liikunta- ja urheilutapahtumissa esiintyy huomattavan paljon taustamelua, mikä aiheutuu esimerkiksi katsojien ja liikkujien reaktioista ja ottelutapahtumiin liittyvistä kuulutuksista sekä musiikeista. Koivun (1999, 12) mukaan asiakaspalvelupisteet sijoitetaan sisäänkäyntien läheisyyteen, mikä joh-

dosta taustamelua on tavallista enemmän, mikä puolestaan vaikeuttaa kuulovammaisten selviytymistä liikunta- ja urheilutapahtumissa.

3.1.2 Näköympäristön esteettömyys

Suomen Standardisoimisliiton SFS RY:n (2010, 28) mukaan kolme neljäsosaa aistien vastaanottamasta tiedosta vastaanotetaan näköaistin avulla. Esteetön näköympäristö koostuu useista eri tekijöistä. Se on valon, värien ja kontrastien muodostama kokonaisuus. Tilat hahmottuvat näköaistin välityksellä erityisesti seinäpintojen kautta. Valaistut seinäpinnat auttavat näkövammaista hahmottamaan tilojen rajat. (Verhe 1996, 42.) Toimiva valaistus on riittävän voimakas, tasainen ja häikäisemätön. Sisäänkäyntien, portaiden, luiskien, kulkuväylien ja opasteiden tulee olla erityisen hyvin valaistuja. Valaistuksen suunnittelussa tulee ottaa huomioon valaistuksen riittävyys ja tasaisuus, sekä minimoida mahdolliset häikäisyt ja heijastukset. (Onnela & Törrönen 1999, 97–98.) Heikkonäköisille sopivat häikäisyä vähentävät valaisimet, jotka on mahdollista suunnata antamaan valoa sekä tilan alasta yläpuolelle (Verhe 1996, 43).

Ympäristön hahmottamisessa väreillä on suuri merkitys. Värit näkyvät paremmin hyvän valaistuksen myötä. Materiaalit, valaistus ja väritys muodostavat kokonaisuuden, sillä pinnan heijastaman valon eri ominaisuuksien mukaan aistitaan kohteen väri. (Verhe 1996, 50.) Liikunta- ja urheilutapahtumissa peliareena, kuten kenttä, pyritään valaisemaan mahdollisimman tehokkaasti. Pelivälineen väritys valitaan siten että väline on helppo havaita katsomosta tai televisiosta käsin. Coadyn (2013, 23) mukaan olennaista on värien erottelukyky toisistaan. Väriaistimukseen liittyy lisäksi erilaisten valaisimien tuottaman valon spektrin poikkeaminen luonnonvalosta. Melko usein lamput aiheuttavat värintoistovirheitä. Erityisesti erilaisten ulko- ja suurten tilojen, kuten liikunta- ja urheiluhallien, sisävalaistuksessa käytetään valaisimia, joiden värintoisto saattaa olla hyvin valheellista. Normaalisti näissä tiloissa tietyt värit korostuvat ja joitakin värejä ei pystytä erottamaan lainkaan. Tavallisesti isojen urheiluhallien- tai stadionien valaistus koostuu valheellisia väriaistimuksia tuottavista lampuista, mikä vaikeuttaa heikkonäköisten toimintaa liikunta- ja urheilutapahtumissa. (Ruskovaara ym. 2009, 29.)

Näkeminen, ympäristön hahmottaminen ja yksityiskohtien erottaminen perustuvat luminanssi- ja värierojen havaitsemiseen. Luminanssikontrasti eli erilaisten luminanssien

suhde on yksittäisistä kohteiden näkyvyyttä säätelevistä tekijöistä tärkein. Myös värikontrasti vaikuttaa kohteiden näkyvyyteen, mutta sillä ei ole niin paljon vaikutusta kuin luminanssikontrastilla. (Tideiksaar 2005, 27–29.) Ympäristön havainnointia helpottavat materiaalien väri- ja tummuuserot eli kontrastit. Erilaiset kohteet on helpompi havaita ja tunnistaa taustastaan riittävän kontrastin avulla. Kontrasti syntyy pintojen välisestä värierosta tai niiden luminanssi- eli tummuusaste-erosta. (Halonen & Lehtovaara 1992, 97.)

3.1.3 Opastus

Opasteen tarkoituksena on auttaa ihmistä löytämään etsimänsä kohde. Opasteiden tulee olla selkeitä ja kaikkien vammaisryhmien ymmärrettävissä (Invalidiliito 2010.) Opasteiden tulee sijaita helposti havaittavassa paikassa silmän korkeudella ja niiden tulee jatkua samalla korkeudella katkeamatta kohteeseen asti. Symbolin tai tekstin tulee erottua selkeästi taustasta tummuuskontrastina ja opasteen pinnan tulee olla häikäisemätön. Opasteen lisäksi myös kulkureitin tulee erottua ympäristöstä. (Ruskovaara ym. 2009, 36.) Opasteen ääreen tulee aina olla esteetön pääsy. Rakennuksessa liikkumista opastavat kohokartat tulee sijoittaa ulko-oven viereen oven aukeamispuolelle. Opasteissa on viisainta käyttää selkeää kieltä, jotta niitä on mahdollisimman helppo ymmärtää. (Rakennustietosäätiö 2007, 72.)

Ruskovaaran ym.(2009, 37–38) mukaan karttaopasteiden, kohokarttojen ja erilaisen pienoismallien hyödyntäminen parantaa eri vammaisryhmien saatavilla olevaa informaatiota ja opastusta liikunta- ja urheilutapahtumissa. Kohokirjaimien ja pistemerkintöjen käyttö lisää opasteiden ymmärrettävyyttä erilaisille käyttäjäryhmille. Ääniopasteita on yleensä ovisummereissa ja sisäänkäyntien yhteydessä. Kuulovammaisen henkilön huomiointiseksi tarvitaan aina myös visuaalista informaatiota. (Suomen Standardoimisliitto 2010, 30.)

3.1.4 Katu- ja viheralueiden esteettömyys

Katu- ja viheralueiden esteettömyydellä tarkoitetaan kulkuväylien, pihojen, erilaisten suoja-ten ja risteysten, aukoiden, puistojen, levähdyspaikkojen, pysäköintialueiden, leikki- paikkojen ja julkisen liikenteen pysäkkien yhdenvertaista käytettävyyttä ja soveltuvuutta kaikille ihmisille (Rakennustietosäätiö 2007, 18–26).

Nybergin, Örnin, Ekroosin ja Mantsisen (2010, 5) mukaan hyvin suunniteltu kulkuväylä on turvallinen ja mahdollistaa liikkumisen myös pyörätuolin tai muun apuvälineen

kanssa. Avarat ja tasaiset reitit ovat helpompia pitää puhtaina ja huoltaa. Esteiden poistaminen lisää reittien turvallisuutta paitsi pyörätuolilla, myös polkupyörällä, lastenrattailla, rullaluistimilla ja rollaattorilla liikkuville. Heinosen (2012, 6-8) mukaan kulkuväylät tulee mitoittaa niin, että myös pyörätuolilla kulkeminen on mahdollista. Kulkuväylien tulee olla vähintään puolitoista metriä leveitä, jotta pyörätuolilla liikkuvalla henkilöillä on tarvittaessa riittävästi tilaa kääntyä. Kulkuväylien pintojen tulee olla tasaisia, kovia ja luistamattomia. Kulkuväylien on oltava helposti hahmotettavissa ja reiteillä ei saa olla törmäys-, kompastumis-, liukastumis-, kaatumis- tai putoamisvaaran aiheuttavia esteitä. Suojateiden tulee olla helposti hahmotettavissa ja tunnistettavissa ja niiden pitää olla ääni- ja valo-ohjattuja. (Ruskovaara ym. 2009, 42.)

Moni liikunta- ja urheilutapahtumista järjestetään ulkona. Erilaiset aukiot, piha- ja puistoalueet tulee olla kaikkien ihmisten käytettävissä. Auran, Horellin ja Korpelan (2009, 97–101) mukaan pihalla ja luonnossa liikkuminen ja siellä oleskelu parantaa ihmisten hyvinvointia ja ihmisten on mahdollista rentoutua ja irrottautua arjen paineista. Aukioita, pihvoja ja puistoalueita suunniteltaessa tulee huomioida, että eri toiminnoille varatut alueet ovat selkeästi hahmotettavissa ja tunnistettavissa.

Esteettömät tilat ja ympäristöt helpottavat jokaisen ihmisen toimintaa ja liikkumista, mutta monelle esteettömyys on toiminnan elinehto (Kilpelä & Suomen Vammaisurheilu ja -liikunta ry 2013, 11). Liikunta- ja urheiluhalleille saapuminen ja sieltä poistuminen on tehtävä mahdolliseksi kaikille käyttäjille. Kulkuväylät ja muut liikennejärjestelyt on suunniteltava siten, että paikalle on mahdollista päästä esimerkiksi pyörätuolin avulla. Vammaisille ja liikuntarajoitteisille tulee tarjota riittävä määrä hyvällä paikalla olevia pysäköintialueita, jotta heillä on mahdollisuus päästä vaivattomasti sisään urheiluhalliin tai stadionille. (Sikkilä 2011, 12.)

3.2 Asenteellinen, sosiaalinen ja psyykinen esteettömyys

Ihmiset ovat erilaisia. Ihmiset ovat yksilöitä. Kullakin on omat yksilölliset edellytyksensä osallistua yhteiskuntaan. Niiden huomioonottaminen yhteiskunnassa on arvo ja velvollisuus ja samalla psyykkisen, sosiaalisen ja asenteellisen esteettömyyden lähtökohta. (Kempainen 2008, 11.)

Yhteiskuntaa voidaan jäsentää monella tavalla. Pohjoismainen perinne on tasa-arvon yhteiskunta. Siihen kuuluu osallisuus. Jos tähän rakenteelliseen kuvaukseen liitetään toiminnallinen ulottuvuus, voidaan puhua osallistumisesta. Osallistuminen yhteiskuntaan voi tarkoittaa työntekoa, perhe-elämää, toimintaa yhteisössä, asiointia tai esimerkiksi kaupassa käyntiä. Tasa-arvo tarkoittaa tällöin jokaisen osallistumista yhteiskuntaan. (Euroopan komissio 2010, 3-12.) EU:n vammais-strategiassa määritellään esteettömyyttä ja saavutettavuutta edistäviksi tavoitteiksi tavaroiden, palvelujen ja apuvälineiden saavutettavuuden varmistaminen. Osallisuutta kehitetään strategian mukaan tarjoamalla vammaisille mahdollisuus hyödyntää kaikkia EU-kansalaisuudesta koituvia etuja ja hoitopalveluja sekä poistamalla yhdenvertaista osallistumista haittaavia hallinnollisia ja asenteisiin liittyviä esteitä. (Euroopan yhteisöt 2007, 3-4.)

Asenteellinen, sosiaalinen ja psyykinen esteettömyys liittyvät läheisesti toisiinsa. Niiden kaikkien toteutumiseen vaikuttavat ihmisten asenteet. Asenteellisella esteettömyydellä tarkoitetaan erilaisten vähemmistöryhmien yhdenvertaista osallistumista yhteiskunnan eri toimintoihin. (Eskola & Leskinen 2008, 98.) Sosiaalisen esteettömyyden käsitteellä tarkoitetaan puolestaan sitä, miten vammaisiin ja muihin vähemmistöryhmiin suhtaudutaan erilaisissa yhteisöissä sekä miten vammaiset ja liikuntarajoitteiset itse voivat vaikuttaa tähän. Sosiaalisessa esteettömyydessä korostuu vuorovaikutus. (Ekholm 2009, 152–166.) Psyykinen esteettömyys määritellään eri tutkimuksissa ja yhteyksissä varsin vaihtelevasti (Vehmas & Puupponen 2008, 14). Psyykkisellä esteettömyydellä tarkoitetaan kompetenssia, eli niitä kykyjä, tietoja ja taitoja, joita yksilöt tarvitsevat voidakseen elää ja toteuttaa itseään täysipainoisesti yhteiskunnassa (Hämäläinen, Liias, Taarna & Valkama 2008, 179).

Ympäristön asenteet ja tietoisuus erilaisten ihmisten tarpeista nähdään keskeisinä sosiaalisesti esteettömän ympäristön kulmakivinä. Esteettömyys rakentuu pääasiassa asenteista, ja ne voidaan nähdä monella tapaa esteettömyyden tärkeimpinä turvaajina. (Niemelä 2007, 1-2; 47.) Laaksovirran (2006, 41) mukaan halu ja herkkyys esteiden tunnistamiseen ja motivaatio niiden poistamiseen kumpuavat muodollisten säädösten ohella juuri asenteista. Fyysisessä ympäristössä ilmenevien esteiden taustalla on usein tietämättömyyttä, välinpitämättömyyttä ja kielteistä suhtautumista. Yhteiskunnassa vallitsevat asenteet paitsi vaikeuttavat sosiaalista kanssakäymistä, myös estävät fyysisen ympäristön parantamista. Fyy-

sisten esteiden poistamisen ei aina ymmärretä olevan riittävän tärkeää, jotta siihen käytettäisiin riittävä määrä resursseja. (Laaksonen 2005, 13.)

Ihmisten kokeman hyvinvoinnin keskeisenä tekijänä pidetään hänen erilaisten tarpeidensa tyydyttämistä. Abraham Maslow on jakanut ihmisen tarpeet viiteen osatekijään: fysiologisiin, turvallisuuteen, lähimmäisen rakkauteen ja yhteisöllisyyteen, arvostukseen sekä itsensä toteuttamiseen. Maslowin psykologisen selitysmallin mukaan tarpeet muodostavat universaalin hierarkian fysiologisista tarpeista itsensä toteuttamisen tarpeisiin. (Allardt 1976, 23–42.) Doylanin ja Goughin (1991, 9-11) mukaan tarpeet ovat sosiaalisia konstruktioita ja näin ollen suhteellisia. Yksilön tulkinta esimerkiksi omasta luokka-asetestaan vaikuttaa siihen, miten ja mihin järjestykseen hän tarpeensa asettaa. Marsinkin (1996, 14) mukaan tarpeiden tyydytys tapahtuu monissa erilaisissa jokapäiväisissä askareissa ja rooleissa; esimerkiksi kuluttajana, harrastajana, ja erilaisten palveluiden asiakkaana. Näissä rooleissa toimitaan erilaisten resurssien ja toimintamahdollisuuksien pohjalta, joita ovat henkilön tulot ja varallisuus, osaaminen, fyysinen ja henkinen terveydentila, sosiaaliset suhteet sekä käytettävissä oleva informaatio ja aika. Mahdollisimman tasapuolinen resurssien, toimintamahdollisuuksien ja taitojen takaaminen ja opettaminen mahdollistaa psyykkisen esteettömyyden toteutumisen. (Hagerty 1998, 249–250.)

Liikunta- ja urheilutapahtumat ovat kokoontumislain mukaan yleisötilaisuuksia, joiden turvallisuudesta ja järjestyksestä vastaa tilaisuuden järjestäjä. Kotijoukkue tai paikallinen seura on tilaisuuden järjestäjä, jollei muuta ole määrätty. Lain mukaan ketään ihmistä ei saa yleisötilaisuutta järjestettäessä asettaa ilman hyväksyttävää syytä eri asemaan henkilöön liittyvän syyn perusteella. (Kokoontumislaki 22.4.1999/530, 2-23§.) Järjestävien seurojen ja tahojen tulee huomioida erilaisten katsojien tarpeet ja tasavertaiset mahdollisuudet otteluista ja tapahtumista nauttimiseen. Käytännössä tämä tarkoittaa henkilökunnan avointa ja avarakatseista suhtautumista vammaisiin ja liikuntarajoitteisiin katsojiin. Liikunta- ja urheilutapahtumien henkilökunnan tulee ennaltaehkäistä ja tarvittaessa puuttua kaikenlaiseen mahdolliseen syrjintään tai eriarvoiseen kohteluun. Liikunta- ja kulttuuritapahtumien ja niiden käyttöön ja kulutukseen liittyviä esteitä tulee poistaa. Kulttuurisen demokratisoinnin perusajatus on yksinkertaisuudessaan se, että kaikkien käyttäjäryhmien on päästävä nauttimaan jonkin rajatun, hyväksi mielletyn kulttuurin suomista mahdollisuuksista. (Häyrynen 2006, 110.)

3.3 Saavutettavuus

Saavutettavuudella tarkoitetaan erilaisten asioiden ja palveluiden olemista kaikkien saavilla. Hyvä saavutettavuus tuo palvelut kaikkien ulottuville ja tarjoaa mahdollisuuden osallistumiseen ja elämyksiin yksilöiden erilaisista ominaisuuksista riippumatta. (Benzen 1997, 301.) Saavutettavuus syntyy poistamalla liikkumisen, näkemisen, kuulemisen ja ymmärtämisen esteitä. (Nikkanen 2005, 1-7.) Karinharjun (2014, 6) mukaan erilaisten tapahtumien, kuten liikunta- ja urheilutapahtumien, esitiedot, saapuminen kohteeseen, tapahtumassa toiminen, eri tilojen käyttö sekä paikasta ja palveluista toiseen siirtyminen tulee olla kaikkien saavutettavissa.

Fyysisellä saavutettavuudella tarkoitetaan yhtäläisiä kulku- ja liikkumismahdollisuuksia. Erilaiset fyysiset tilat ja alueet tulisi olla kaikkien saavutettavissa. (Opetusministeriö 2001, 13.) Käytännössä tämä tarkoittaa kulkuväylien, wc-tilojen ja erilaisten palveluiden saavutettavuutta kaikille ihmisille vammoista, rajoitteista tai poikkeavuuksista huolimatta.

Toimintojen saavutettavuudella tarkoitetaan havaittujen esteiden poistamista ja rakenteiden muokkaamista esteettömiksi. Syvemmissä merkityksessä siihen liittyy myös toimintatapojen muutos sekä esteettömyyden jatkuva tarkastelu ja jatkuva prosessointi. (Hirvonen 2009, 16.) Toisinaan esteettömyys käsitetään yhtenä saavutettavuuden osa-alueena. Esteettömyys ja saavutettavuus merkitsevät kuitenkin eri asioita vamman laadusta riippuen. (Haarni 2006, 10.)

Kulttuuripalvelujen, kuten liikuntatapahtumien, saavutettavuudella tarkoitetaan sitä, kuinka hyvin taide- ja kulttuuripalvelut ovat kaikille avoimia ja monenlaisia yleisöjä huomioivia. Kulttuuripalveluiden saavutettavuuden toteutuminen riippuu siitä, miten kulttuuritoimijat huomioivat palveluissaan erilaisia saavutettavuuden osa-alueita. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2014, 10–11.) Nikkasen (2005, 5-6) mukaan kulttuuripalveluiden saavutettavuuden osa-alueita ovat muun muassa viestinnän saavutettavuus, sosiaalinen ja taloudellinen saavutettavuus, rakennetun ympäristön saavutettavuus, saavutettavuus eri aistien avulla sekä mentaalinen saavutettavuus.

Viestinnän saavutettavuudella tarkoitetaan erilaisten mainosten, esitteiden, lehtien ja muiden julkaisujen visuaalista ja kielellistä selkeyttä (Salo 2013, 5-12). Opetus ja kulttuuriministeriön (2014, 52–55) mukaan taloudellinen ja sosiaalinen saavutettavuus merkit-

sevät esimerkiksi sellaisia pääsylippujen hintoja, että kaikilla on mahdollista osallistua tapahtumiin. Useimmiten esimerkiksi pyörätuolilla kulkevan henkilön mukana tuleva saattaja pääsee kulttuuritapahtumiin sisään veloituksetta. Tämän avulla tapahtumaan osallistumisen sosiaalista kynnystä pyritään lieventämään. Ympäristöministeriön (2005, 5-7) mukaan rakennetun ympäristön saavutettavuus tarkoittaa sitä, että erilaisissa ympäristöissä on miellyttävä liikkua erilaisten apuvälineiden kanssa. Huomioitavia asioita ovat muun muassa esteettömät pysäköintipaikat, tasaiset kulkuväylät, hyvä valaistus, selkeät opasteet, riittävän tilavat hissit, esteettömät katsomopaikat sekä esteettömät wc-tilat. Tahkokallion (2009, 22) mukaan saavutettavuudella eri aistien avulla tarkoitetaan paitsi näkö- ja kuulovammaisten palvelemista, myös sen huomioimista, että kaikki ihmiset hyötyvät monipuolisista aistimismahdollisuuksista. Tiedollisella saavutettavuudella tarkoitetaan erilaisen tiedon ja informaation ymmärtämisen helpottamista. Selkeä kielenkäyttö ja ilmaisu ovat esimerkkejä tiedollisesta saavutettavuudesta. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2014, 49–56.)

Saavutettavuudesta puhuttaessa eräs keskeisimmistä tekijöistä on matka. Matkan kokeminen vaihtelee palvelun käyttäjän mukaan. Esimerkiksi autolla liikkuva palvelun käyttäjä ei välitä kymmenen kilometrin matkasta palvelun luo, kun taas autottomalle se on pitkä matka. Myös joukkoliikenteen käyttämismahdollisuudet voivat vaikuttaa saavutettavuuden kokemiseen. Useimpien liikuntarajoitteisten ihmisten kannalta hyvään saavutettavuuteen kuuluvat lyhyet ja esteettömät matkat tai räätälöity kuljetuspalvelu sekä palveluiden helppokäyttöisyys. (Ruonakoski 2004, 43–44.)

4 KULTTUURI JA VAPAA-AIKA

4.1 Liikunta- ja urheilukulttuuri

Heikki Mikkelin mukaan (2011, 6-12) kulttuurikäsitteen määritelmä on laaja ja monitulkintainen. Alun perin latinankielisestä viljelyä tarkoittavasta sanasta on kehittynyt vuosien saatossa monimerkityksellinen kokonaisuus. Nykykäsitteen mukaan kulttuuri on läsnä kaikkialla inhimillisessä elämässä ja yhteiskunnassa. Kulttuuri tuottaa jatkuvasti uusia ilmiöitä. Ihminen tuottaa luontaisesti jatkuvasti uutta. Luovuus, rajojen rikkominen ja uusien ilmiöiden synnyttäminen on osa ihmisen perusluonnetta, ja se luo pohjan kulttuurin tuottamiselle. (Kauhanen, Juurakko & Kauhanen 2002, 13.)

Kulttuuritoiminta sisältää hyvin monenlaisia ilmiöitä. Perinteisesti kulttuuri ymmärretään erilaisiksi taiteen lajeiksi; kuten musiikiksi, teatteriksi, kuvataiteeksi, tanssiksi, kirjallisuudeksi ja elokuviksi. Yhteiskuntien kulttuurit sisältävät useita eri osakulttuureita. Osakulttuureilla tarkoitetaan määrätuille henkilöille, ryhmille tai alueille ominaisia kulttuureja. Osakulttuurien määrittelyn pohjalta liikunta- ja urheilukulttuuria voidaan pitää suomalaisen yhteiskunnan osakulttuurina. (Allardt 1983, 80.)

Liikunta- ja urheilukulttuurin yksiselitteinen määrittely on haastavaa. Liikuntakulttuurin voidaan katsoa käsittävän kaikki urheilun ja liikuntaan liittyvät käsitteet ja ilmiöt. Liikuntakulttuurilla ymmärretään organisoidut ja organisoimattomat sekä kilpailulliset ja luovat liikunnalliset aktiviteetit. Liikuntakulttuuri käsitteenä sisältää lasten ja nuorten urheilun sekä liikunnan, terveystieteellisen liikunnan ja huippu-urheilun. (Mäkinen 2010, 6-7, 15.) Salasuon ja Hoikkalan (2013) mukaan eri maiden yhteiskunnallinen tilanne heijastuu liikuntakulttuurin tilana. Näin ollen yhteiskuntien liikuntakulttuurit eroavat toisistaan suuresti. Liikuntakulttuurien tuottajia ovat perheet, koulut, yritykset, kunnat ja erilaiset vapaaehtoistoimijat, joilla on esimerkiksi Suomessa valtavan suuri rooli ihmisten liikuttajana. (Heikkala & Koski 1999, 4-7.)

Suomalainen liikunta- ja urheilukulttuuri on kokenut viimeisten neljänkymmenen vuoden aikana suuria muutoksia osittain seurauksena yhteiskunnallisista muutoksista. 1970-lukua pidetään amatööriyden ja vapaa-ajan aktiviteettien vuosikymmenenä. Tällöin erilaiset liikuntakulttuurin tasot toimivat vähäisillä resursseilla epäsystemaattisesti ja perinteitä kunnioittaen. Suomalainen liikuntakulttuuri keskittyi kilpailujen järjestämiseen ja ur-

heilulajien kehittämiseen. 1980-lukua kuvataan institutionaalistumisen vuosikymmenenä. Suomalainen liikuntakulttuuri jakautui paikallisiin liikuntaseuroihin ja alueellisiin organisaatioihin taloudellisten resurssien ja toimijoiden määrän kasvun takia. 1990-lukua pidetään rakenteellisen muutoksen ja eriytymisen kautena. Liikuntaorganisaatioiden rakenteellisten muutosten ja yhteiskunnan taloudellisten haasteiden seurauksena liikuntaorganisaatioiden julkinen ja yksityinen tuki vähenivät ja perinteinen hierarkkinen rakenne poistui. (Heikkala & Koski 1999, 14–15; Itkonen 1996, 226–228; Mäkinen 2010, 15–17.)

Itkosen (1996, 194) mukaan suomalaisen liikuntakulttuurin tulevaisuus on arvaamaton, yllätyksellinen ja vaikeasti ennustettava. Tämän johdosta liikuntaorganisaatiot joutuvat sopeuttamaan toimintaansa jatkuvasti muuttuviin toiveisiin. Kosken (2000, 14–21) mukaan nähtävissä olevia liikuntakulttuurin muutoksia ovat kansainvälistyminen, kaupallistuminen, ammattimaistuminen, totaalistuminen, eriytyminen, lisääntynyt osallistuminen, median roolin kasvu ja yleisen käytännön muuttuminen sekä tarjontaorientaation muuttuminen kysyntäorientaation suuntaan.

Liikunta- ja urheilukulttuuria voidaan käsitellä yksittäisen maan lisäksi koko maailman tasolla. Kansainvälistynyt liikuntakulttuuri voidaan jakaa alueellisuuden näkökulmasta kolmitasoisesti. Liikuntakulttuurista on aina paikannettavissa paikalliset, kansalliset sekä globaalit tekijät. (Itkonen 2000, 92–105.) Zacheuksen mukaan (2004, 448) urheilukulttuuri kuvaa aina jollain tavoin sitä laajempaa yhteiskuntaa, jonka osa se on. Näin ollen urheiluun ja liikuntaan liittyvien ilmiöiden tutkimus voidaan nähdä osana laajempaa yhteiskunnallista tutkimusta.

4.2 Vapaa-aika

Åsin (1978, 133–135) mukaan ajankäyttötutkimuksissa ajankäyttö on jaettu perinteisesti neljään pääluokkaan: henkilökohtaisiin tarpeisiin liittyvään välttämättömään aikaan, ansio-työhön ja opiskeluun liittyvään aikaan, kotityöhön liittyvään sidottuun aikaan ja vapaa-aikaan. Ajankäyttötutkimuksissa vapaa-ajalla tarkoitetaan sitä osaa vuorokaudesta, joka jää jäljelle, kun nukkumiseen, ruokailuun, ansio- ja kotityöhön sekä opiskeluun käytetty aika on vähennetty. Vapaa-aika määritellään muista toiminnoista vapaaksi ajaksi. (Andorka 1987, 151.)

Kariston, Takalan ja Haapolan (1998, 11) mukaan suomalainen yhteiskunta on kokenut perusteellisia muutoksia viimeisten vuosikymmenien aikana. Suomi on muuttunut muiden kehittyneiden Eurooppalaisten valtioiden tapaan maatalousyhteiskunnasta teollisuus- ja palveluyhteiskunnaksi. Suomalaisten elintaso on noussut merkittävästi, kaupungistuminen on yleistynyt ja ihmisten hyvinvointi on lisääntynyt (Saarikangas, Mäenpää & Sarantola-Weiss 2004, 12). Voimakas elinkeinorakenteen murros ja elintason nousu on muokannut suomalaisten vapaa-ajanviettotapoja. Vielä 1950-luvulla suurin osa kansasta asui maaseudulla tehden ruumiillista työtä ilman teknisiä välineitä. Valtaosa päivästä kului työn parissa, eikä vapaa-aikaa juuri ollut. (Zacheus 2008, 7.)

1960-luvulla maa- ja metsätalouden koneistumisen myötä työvoiman tarve maaseudulla väheni merkittävästi. Ihmiset muuttivat maalta kaupunkeihin sankoin joukoin maataloilta palkkatöiden perään. Suomi muuttui nopeasti maatalousvaltaisesta yhteiskunnasta teollisuus ja palveluyhteiskunnaksi. (Karisto, Takala & Haapola 1998, 12–13.) Heikkalan, Honkasen, Laineen, Pullisen ja Ruuskanen-Himman (2003,14) mukaan vapaa-ajan lisääntymisen myötä kuntourheilu ja siihen liittyvät massatapahtumat yleistyivät. Lajien, seurojen, seurojen jäsenien ja liikuntapaikkojen määrä lisääntyi voimakkaasti. Liikunnan ja urheilun kenttä kasvoi monipuolisesti eri suuntiin. Vaihtoehtoisia liikuntakulttuurin muotoja alkoi ilmaantua varsinkin 1980-luvulta alkaen. (Zacheus, Tähtinen, Rinne, Koski & Heino-nen 2003, 59.) Tähtisen ja Nevalan (2010, 3-7) mukaan nykyään liikunta ja urheilu kuuluvat keskeisenä osana länsimaiseen kulttuuriin, mediamaailmaan ja globaaliin talouteen. Urheilusta on muodostunut joillekin henkilöille lähestulkoon uskontoon verrattavissa oleva asia.

Liikunnan ja urheilun lisäksi myös muu vapaa-ajanvietto muuttui. 1960-luvulla nuorisokulttuurin nousun myötä Suomeen saapui nuorisomuoti, jonka myötä elokuva- ja pop-tähdet nousivat nuorison idoleiksi. (Karisto 2005, 145–166.) Vanttajan ja Järvisen (2006, 27,42) mukaan nuoret ryhtyivät viettämään vapaa-aikaa yhä enemmän omien vertaisryhmiensä parissa perheen sijaan. Samoihin aikoihin vapaa-ajanvietto myös kaupallistui. Suuret ostoskeskukset ajanviettopaikkoina yleistyivät. Erilaisista huvipuistoista, museoista, urheiluareenoista ja ravintoloista tuli ostoskeskusten kaltaisia viihdekeskuksia, joissa ihmiset viettivät vapaa-aikaansa. Vapaa-ajan palveluita ja elämyksiä tuottavan teollisuuden merkitys kasvoi. (Bryman 2004, 62–75.)

4.3 Tapahtumat

Kauhasen, Juuakon ja Kauhasen (2002,14) mukaan yleisötapahtumien historia on varmuudella yhtä pitkä kuin ihmiskunnan olemassaolo. Aikojen saatossa ihmiset ovat kokoontuneet yhteen erilaisten saavutusten, viihteen, uskonnon ja urheilun kautta. Useimpien antiikin lähteiden mukaan ensimmäiset Olympialaiset pidettiin vuonna 776 eKr. Mikään ei kuitenkaan todista, ettei kisoja olisi järjestetty jo aiemmin. (Koski, Rissanen & Tahvanainen 2004, 11.) Keskiajan Euroopassa ihmisiä viihdyttivät erilaiset taiteilijat, jotka esittivät erilaisia näytelmiä, tansseja ja musiikkiperformansseja. Renessanssin aikakautta pidetään taideinstituutioiden sekä nykyaikaisten musiikkijuhlien synnyinkautena. Uusklassinen teatteri kukoisti ja ooppera sekä baletti ottivat ensimmäiset askeleensa osana taiteen ja kulttuurin historiaa. (Kauhanen, Juurakko & Kauhanen 2002, 15.)

Kainulaisen (2005, 67) mukaan tapahtuman määritelmänä pidetään avoimista tilaisuuksista koostuvaa kokonaisuutta, joka on järjestetty, suunniteltu ja aikataulutettu. Tapahtuma on kertaluontoinen tai säännöllisesti toistuva ja aina kestoltaan rajattu. Yleisötapahtumia on hyvin monenlaisia. Tapahtumat vaihtelevat urheilusta kulttuuriin tai esimerkiksi uskonnollisiin kokoontumisiin (Kauhanen, Juurakko & Kauhanen 2002, 23.) Tumin, Nortonin ja Wrightin (2006, 11) mukaan yksityinen tapahtuma on suunnattu vain tietylle ryhmälle. Esimerkkejä ovat kokoukset ja konferenssit sekä muut yritystapahtumat. Tapahtuma voidaan luokitella myös asia-, viihdetapahtumaksi tai näiden yhdistelmäksi. Tapahtumanjärjestäjän tulee tietää ennen suunnitteluvaiheen alkua, millaista tapahtumaa hän on työstämässä. (Vallo & Häyrinen 2003, 73.)

Jokaisella tapahtumalla on tavoite, mikä muodostaa pohjan suunnitteluvaiheen työskentelylle. Suunnitteluvaiheessa toimiva idea muuntuu konkreettiseksi tavoitteeksi. Tavoite voi olla taloudellinen, uskonnollinen, imagollinen tai kilpailullinen. Tavoitteita määritellessä on tärkeää huomioida; miksi tapahtuma tehdään, kenelle se tehdään, miten tapahtuman vastuu ja velvollisuus jakautuu, mitkä ovat käytettävissä olevat taloudelliset resurssit, mikä on tapahtuman kohdejoukko ja miten huomioidaan erilaiset toimintaedellytykset omaavat tapahtumaan osallistujat. (Iiskola-Kesonen 2004, 9.)

4.4 Liikunta- ja urheilutapahtumat

Turpeisen, Jaakon, Kankaanpään ja Hakamäen (2011, 31–34) mukaan Suomen sanakirja määrittelee urheilun fyysisen kunnon ylläpitämiseksi sääntöjen mukaisena kilpailuna harjoitettavissa liikuntamuodoissa. Liikunta puolestaan määritellään mielihyvää tuottavaksi ja fyysistä kuntoa ylläpitäväksi liikunnalliseksi toiminnaksi. Urheilu korostaa kilpailua ja liikunta kunnon ylläpitämistä. Samoja liikunnan ja urheilun määrittelyjä voidaan käyttää selittäessä liikunta- ja urheilutapahtumien eroja. Mallenin (2008, 3-6) mukaan urheilutapahtumille on ominaista kilpailu ja paremmuudesta mittely. Liikuntatapahtumien tavoitteina on puolestaan hauskanpito, yleiskunnon parantaminen ja terveyden edistäminen. Esimerkki liikuntatapahtumasta on naisten juoksutapahtuma Kuntovitonon, jossa ei kilpailla paremmuudesta, vaan pidetään hauskaa ja nautitaan liikunnasta kaveriporukassa. Urheilutapahtumia ovat kaikki fyysiset tapahtumat, joissa esiintyy kilpailua sijoituksista.

Shankin (2009, 4) mukaan liikunta mahdollistaa ajatusten siirtämisen toisaalle ja se on fyysinen aktiviteetti, jota harrastetaan haluttaessa kokea mielihyvän tunnetta. Urheilun seuraaminen on vapaa-ajan viihdettä, mikä vie kuluttajat katsojat pois päivittäisistä rutiineista. Urheilu on käsitteenä laaja ja monimuotoinen, koska se käsittää niin yksilö- kuin joukkuelajitkin kaikilla eri tasoilla. Urheilun seuraamisen kiinnostavuus perustuu lopputulosten ennalta arvaamattomuuteen, minkä takia urheilutapahtuman osanottajien välillä vallitsee aina tietyn asteinen voimien tasapaino. (Artimo 1998, 3.) Urheilun seuraajia ovat katsojat. Katsojat ovat kuluttajia, jotka tyydyttävät tarpeitaan seuraamalla erilaisia urheilutapahtumia. Katsojat luovat pohjan onnistuneelle urheilutapahtumalla, seurasivatpa he sitä paikan päällä tai erilaisten medioiden välityksellä. (Shank 2009, 11–13.)

Urheilutapahtumien tarkka määrittely on haastavaa. Emeryn (1997, 13) mukaan urheilutapahtuma on kerran tai toistuvasti järjestettävä päättyvä toiminta tai sarja toimintoja normaalien jokapäiväisten arkirutiinien ulkopuolella. Mallen ja Adams (2008, 2-6) jakavat urheilutapahtumat kahteen eri luokkaan lajityyppien mukaan: perinteisiin urheilutapahtumiin ja marginaalisiin urheilutapahtumiin. Perinteisessä urheilutapahtumassa lajin on oltava perinteinen ja tunnistettava. Urheilulajilla tulee olla selkeät säännöt ja määräykset, joita tapahtumassa pitää noudattaa. Säännöissä määritellään esimerkiksi kilpailijoiden määrä, joukkueiden varustus tai pelikentän koko. Marginaalisella tapahtumalla ei ole hallintoelintä, joka määrittelee säännöt. Marginaalinen urheilutapahtuma voi sisältää joitakin perinteisen

urheilutapahtuman osatekijöitä. Käytännössä marginaaliset urheilutapahtumat voivat synnyttää uusia itsenäisiä urheilulajeja, kuten esimerkiksi freestylehiihdon pohjalta syntynyt kumparelasku.

Bowdin, McDonnel, Allen ja O’Toole (2001, 18–19) jakavat urheilutapahtumat neljään pääluokkaan niiden koon mukaan: megatapahtumiin, aikataulutettuihin tapahtumiin, kertaluonteisiin tapahtumiin sekä esittelytapahtumiin. Megatapahtumien, kuten jalkapallon maailmanmestaruuskilpailuiden, järjestäminen on pitkä ja laaja prosessi. Megatapahtumien järjestämisoikeudet myönnetään tavanomaisesti pitkän hakuprosessin myötä äänestämällä useiden hakijoiden joukosta. Aikataulutetut tapahtumat ovat taloudellisesti tuottoisia ja vuosittain toistuvia tapahtumia saman lajin parissa. Hyvä esimerkki tällaisesta tapahtumasta on pesäpallon Itä–Länsi-ottelu. Kertaluonteisen tapahtuman järjestelyoikeuksia tulee tavallisesti hakea aivan kuten megatapahtumaa. Esimerkiksi jalkapallon Mestareiden Liigan finaali on tämänkaltainen kertaluonteinen tapahtuma, mikä kiinnostaa yleisöä ympäri maailmaa. Tapahtumanjärjestäjäksi haluava taho joutuu perinteisesti hakemaan myös esittelytapahtuman isännyyttä. Esittelytapahtumien avulla tehostetaan lajien näkyvyyttä ja kehitystä sekä kehittää järjestäjäpaikkakunnan tai alueen imagoa ja mielikuvia siitä.

Toisen maailmansodan jälkeisen liikunta- ja urheilukulttuurin muutoksen taustalla länsimaissa on yhteiskuntien taloudellinen, sosiaalinen ja kulttuurinen rakennemuutos. Rakennemuutoksen seurauksena on syntynyt vapaa-ajanteollisuus, joka ilmenee muun muassa vapaa-ajan liikuntana ja huippu-urheiluna. Liikuntaan liittyvä kulutuskulttuuri näkyy merkittävien urheilutapahtumien sisällön monipuolistumisena. Tapahtumat ovat täynnä oheisohjelmaa, tuotemerkkinointia sekä erilaisia esityksiä. Tärkein motiivi urheilutapahtumaan osallistumiselle ei ole välttämättä enää urheilu, vaan osallistuminen, näyttäytyminen tai verkostoituminen. (Tähinen & Nevala 2010, 3-7.) Grahamin, Goldblattin ja Neirottin (2001, 5-7) mukaan nykyisin urheilutapahtumat ovat täynnä erilaisia pienempiä tapahtumia. Esimerkiksi kotoisen Liigan jääkiekko-otteluissa nähdään erilaisia esityksiä ja show’ta ennen peliä, ottelun erätauoilla sekä pelin jälkeen. Samalla kun päätapahtuma, jääkiekko-ottelu, pelataan, jokainen sen sivutapahtuma tuottaa lisäarvoa sponsoreille ja katsojille.

4.5 Fanius

Nikusen (2005, 18) mukaan globaalia tai kansallista huippu-urheilua ei olisi olemassa ilman yleisöä. Urheilufanit luovat pohjan onnistuneelle urheilutapahtumalle. Grossbergin (1995, 49) mukaan faniuden käsite ymmärretään nykypäivänä lähes intuitiivisesti, mutta sen tarkka määrittely on ongelmallista. Tutkimuskohteena fanius on haastava. Ilmiönä fanius kuuluu ennen kaikkea populaarikulttuuriin ja urheilun maailmaan. Fanius-käsitteeseen liittyy tietty kaksijakoisuus ja ristiriitaisuus. Nikusen (2008, 7-12) mukaan fanius voidaan nähdä vain jostain populaarikulttuurin elementistä pitämisenä. Toisinaan fanius voi muuttua jopa identiteettiä ja arkista elämää määrääväksi tekijäksi. Tämä vaikuttaisi olevan merkittävä tekijä osana faniutta, joka määrittyy tavanomaisesti kohtuuttomana innostuksena ja identiteetin piirteenä. Esimerkiksi intohimoinen Sotkamon Jymyn pesäpallojoukkueen fani voi korostaa syntyneensä ”jymyläiseksi”, millä alleviivataan samalla jonkin kulttuurituotteen merkitystä itselle. Heinosen (2005, 28–29) mukaan fani-käsite ymmärretään toisinaan löyhemmin. Istuessa katsomossa tai seuratessa urheilutapahtumaa television välityksellä katsoja voidaan nimittää faniksi.

Lehtosen (1998, 204) mukaan fani -termi on saanut alkunsa englannin kielessä ensi kerran 1800-luvun lopulla ja sillä tarkoitettiin urheilujoukkueiden kannattajia. Dunningin (1999, 6) mukaan termi fani tulee englannin kielen sanasta fanatic, suomeksi fanaatikko, millä tarkoitetaan intohimoista ihailijaa tai intoilijaa. Fanit leimataan usein pakkomielleiksi henkilöiksi, jotka toimivat tunteiden johdattamina. Yleisesti ottaen fanius -käsitettä vaivaa negatiivissävytteinen kaiku. (Heinonen & Godenhjelm 2001, 7.) Ilmiönä fanius tulkitaan usein jopa patologisena poikkeavuutena, äärimmäisyytenä ja arkisen kohtuullisuuden ylittävänä intoutumisena (Heinonen 2005, 29). Jenkinsin (1992, 208) mukaan faniutta kuvataan usein addiktion metaforilla, uskonnollisena kiihkoiluna, sosiaalisena poikkeavuutena ja äärimmillään psykologisena tasapainottomuutena. Omistautuneimmille faneille urheilun nähdään toimivan uskonnon korvikkeena. Maffesolin (1995, 123) mukaan urheilu voidaan nähdä analogisena uskontona. Analoginen uskonto ei tarkoita uskonnollista maailmaa, vaan uskonnon kaltaisia piirteitä sisältävää ilmiötä. Tairan (2008, 125–128) mukaan useimmiten rituaalisuus ymmärretään faniutta ja uskonnollisuutta yhdistävänä piirteenä. Fanius eroaa uskonnosta siten, että uskonnon perustana ovat uskomukset tai usko, faniudessa rakkaus urheilijaa tai urheiluseuraa kohtaan. (Jenkins 2006, 17.) Fanit elävät vahvasti suosikkijouk-

kueensa mukana ja heille on ominaista voimakas samaistuminen omaan joukkueeseensa. Fanit kokevat joukkueen mukana ilon ja murheen hetket ja kannustavat joukkuetta äänekkäästi ja näkyvästi sekä kotipeleissä että vierasottelumatkoilla. Parhaimmillaan fanien käytös luo urheilutapahtumaan iloisen ja viihtyisän tunnelman. (Heinilä 2000, 295.) Hirsjärven ja Kovalan (2007, 248) mukaan fanit asettavat ihailun kohteille odotuksia ja näyttävät oman pettymyksensä, mikäli odotukset eivät toteudu. Näin ollen fanit eivät tuo urheilutapahtumaan pelkkää positiivista tunnelmaa, vaan saattavat kääntyä omaa joukkuettaan vastaan.

Siljanderin (1997, 9) mukaan sosialisatiolla tarkoitetaan erilaisten arvojen ja normien siirtämistä uudelle sukupolvelle. Yksilöt omaksuvat tarjolla olevat roolimallit ja oppivat pitämään vallitsevaa sosiaalisten instituutioiden muodostamaa järjestelmää luonnollisena sosialisatian kautta. Saariston ja Jokisen (2004, 78) mukaan roolien siirtäminen uudelle sukupolvelle ja niiden ylläpitäminen edellyttävät uuden sukupolven yksilöiden hyväksyvän rooleja määrittävät normatiiviset odotukset. Varhaislapsuus ja nuoruus ovat sosialisatian kannalta todella merkittävää aikaa. Kyseisenä ajanjaksona yksilöt oppivat ne sosiaalisen elämän odotukset, jota heiltä odotetaan. Urheilufaniuteen liittyvien arvojen, uskomusten, asenteiden ja normien opettajina toimivat sosialisatioagentit, joita ovat esimerkiksi vanhemmat, ystävät, koulu, media, ympäristö tai yhteisö (Wann, Melnick, Russell & Pease 2001, 24). Urheilussa seuran identiteetti ja kulttuurihistoria välittyy uusille kannattajille vanhempien kannattajien välityksellä (Giulianotti 2002, 34). Vanhemmat fanit sosiaalistavat uusia faneja seuran kannattamiseen, mikä heijastuu esimerkiksi TPS:n jalkapallojoukkueen kauden 2012–2013 sloganissa ”isältä pojalle”.

5 TUTKIMUSKYSYMYKSET

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on saada tietoa liikuntarajoitteisten henkilöiden kokemuksista erilaisista liikunta- ja urheilutapahtumista. Lisäksi tutkimuksessa selvitetään, miten liikuntarajoitteisten henkilöiden erityistarpeet on huomioitu esteettömän ottelutapahtuman näkökulmasta. Tutkimuskysymyksemme ovat:

1. Millaisina liikuntarajoitteiset henkilöt kokevat liikunta- ja urheilutapahtumat?
2. Miten liikuntarajoitteiset henkilöt kokevat esteettömyyden toteutuvan liikunta- ja urheilutapahtumissa?
3. Miten liikuntarajoitteisten henkilöiden erityistarpeet on huomioitu?

Päädymme valitsemaamme aiheeseen oman mielenkiintomme kautta. Hyvä ystävämme on liikuntarajoitteinen aktiivisesti urheilua seuraava mies. Hänen kauttaan olemme nähneet läheltä, miten paljon liikunta- ja urheilutapahtumien esteettömyydessä ilmenee epäkohtia. Haluamme tutkimuksessamme tuoda esille liikuntarajoitteisten oman näkökulman. Mielestämme liikunta- ja urheilutapahtumien esteettömyyden tasa-arvoista toteutumista tulisi kehittää ottamalla liikuntarajoitteiset henkilöt mukaan päätöksentekoon. Aihetta ei tulisi lähestyä ylhäältä käsin, vaan liikuntarajoitteisten oma näkökulma tulisi huomioida mahdollisimman hyvin. Toimivat esteettömyysratkaisut eivät ole keneltäkään pois, vaan niiden avulla luodaan tasavertainen mahdollisuus nauttia ja osallistua erilaisiin liikunta- ja urheilutapahtumiin. Aiheeseen liittyvää aiempaa tutkimusta on saatavilla hyvin vähän, ja koemme tutkimuksemme antavan ajankohtaista tietoa tärkeästä asiasta.

5.1 Tutkijoiden oma esiymmärrys tutkimuksen aihepiiristä

Tutkimuksemme ei lähesty tutkittavaa aihetta tutkijoiden omista kokemuksista ja lähtökohdista käsin. Koemme kuitenkin tärkeäksi avata lukijoille omia ajatuksiamme ja ennakkotietojamme tutkittavasta aiheesta ja samalla kuvailla motivaatiotamme ja kiinnostustamme valitsemaamme aihetta kohtaan. Moilasan ja Rähän (2010, 51–52) mukaan tutkijan omat ennakkotiedot ja käsitykset tutkittavasta asiasta vaikuttavat tutkimusprosessissa ennen kaikkea tutkimuskysymysten muotoon ja tutkijoiden tulkintoihin tutkittavasta ilmiöstä. Tutkimusongelmat ja -kysymykset muotoutuvat ja jäsentyvät uuteen muotoon tutkijoiden

perehtyessä tutkittavaan aiheeseen ja heidän syventyessä aiempaan tutkimustietoon aiempaa syvällisemmin. Tutkimuksemme luotettavuuden kannalta katsomme tarpeelliseksi miettiä ja tunnistaa tutkijoiden omia asenteita, ennakkotietoja ja käsityksiä tutkittavasta aiheesta. Alla olevan kappaleen avulla toivomme antavamme lukijoille apuvälineitä tutkimustulostemme kriittiseen pohdintaan ja tulosten luotettavuuden arviointiin.

Olemme nähneet ja kokeneet yhteisen ystävämme kanssa lukuisia esteettömiä ja esteellisiä ympäristöjä. Liikunta- ja urheilutapahtumien seuraaminen ja niihin osallistuminen ovat meille tärkeitä vapaa-ajanviettotapoja. Kokemuksemme esteettömyyden toteutumisesta liikunta- ja urheilutapahtumissa ovat ristiriitaiset. Olemme nähneet sekä positiivisia että negatiivisia esteettömyysratkaisuja. Liikuntarajoitteisen ystävämme liikuttaminen ruokahissillä katsomopaikalle, josta ottelun seuraaminen pyörätuolissa oli silkka mahdottomuus, on ääriesimerkki välinpitämättömyydestä liikuntarajoitteisia katsojia kohtaan. Toisinaan olemme päässeet itse ottelutapahtumaan ilmaiseksi sisään toimiessamme liikuntarajoitteisen ystävämme saattajana. Näissä tapauksissa meidät on johdatettu urheilutapahtuman työntekijän avustuksella suoraan hissille, mikä on vienyt meidät erinomaisille katsomopaikoille. Katsomopaikat on suunniteltu siten, että esimerkiksi pyörätuolilla on helppo liikkua kioskipalveluihin ja wc-tiloihin.

Omien kokemuksiemme, tekemiemme haastattelujen ja opintojemme pohjalta olemme pohtineet suhtautumistamme esteettömyyteen ja siihen liittyviin ilmiöihin. Itsetutkiskelun ja reflektoinnin kautta oma ajatusmaailmaamme on muuttunut esteettömyyttä ja se tärkeyttä korostavaan suuntaan. Pienillä käytännön järjestelyillä ja tukitoimilla mahdollistetaan kaikkien tasavertainen osallistuminen erilaisiin tapahtumiin ihmisten toiminnalliset edellytykset huomioiden. Toimiessamme tulevaisuudessa erityisopettajina, toivomme osavamme huomioida erilaiset esteettömyysratkaisut aiempaa paremmin.

6 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Laadullisella tutkimuksella tarkoitetaan erilaisten tulkinnallisten tutkimuskäytäntöjen suurta joukkoa. Laadullinen tutkimus on termi, jolla viitataan sekalaiseen joukkoon teoriaperinteitä, tutkimusotteita ja analyysitapoja. (Denzin & Lincoln 2000, 1-10.) Laadullinen tutkimus tarvitsee perustakseen vahvat epistemologiset, ontologiset ja metodologiset taustasitoumukset, joiden tulee olla perusteltuja tutkimuskohteen suhteen (Guba & Lincoln 1988, 107–108). Metsämuurosen (2005, 201, 386–387) mukaan laadullisen tutkimuksen ominaispiirteitä ovat hypoteesittomuus ja tiedonhankinnan kokonaisvaltaisuus.

Laadullista aineistoa analysoidaan usein induktiivisesti. Induktiivisella analyysin avulla pyritään luomaan aineistosta nousevista yksittäistapauksista yleisiä lakeja ja lainalaisuuksia (Eskola & Suoranta 2008, 19–20.) Laadullisen tutkimuksen objektiivisuus perustuu siihen, että tutkija ei sekoita omia uskomuksiaan, asenteitaan ja arvostuksiaan tutkimuskohteeseen. Tutkija pyrkii ymmärtämään haastateltavan henkilön näkökulmia ja ilmaisuja. Tutkija pyrkii aitoon vuorovaikutukseen kohteensa kanssa. Kvalitatiivisen tutkimuksen analysointivaiheessa saatua aineistoa pyritään järjestämään ja ymmärtämään. Teoria toimii tällöin aineiston lukemisen, tulkinnan ja ajattelun lähtökohtana. (Tilastokeskus 2012.)

Kvalitatiivista tutkimusta voidaan luonnehtia prosessiksi. Laadullista tutkimusta tehdessä tutkimuksen etenemisen eri vaiheet eivät ole aina etukäteen jäsennettävissä tiettyihin vaiheisiin. Esimerkiksi tutkimustehtävää tai aineiston keruuta koskevat ratkaisut muotoutuvat tutkimuksen edetessä. Laadullisen tutkimusotteen avoin lähestymistapa edellyttää tutkijaa tiedostamaan oman tietoisuuden kehittyminen tutkimuksen edetessä. Tutkijan näkemysten kehittyessä saattaa tutkimuksen tarkastelu kääntyä uusiin mielenkiinnon kohteisiin. Tärkeintä on löytää tutkimuksen kuluessa ne pääideat, joiden pohjalta tutkimuksellisia ratkaisuja tehdään. (Kiviniemi 2001,70–74.)

Tutkimuksessamme kuvataan ”maailmaa niin kuin se havaitaan”, eli tutkitaan tutkittavaa ilmiötä fenomenalisesti. Tutkimus sisältää fenomenografisen tutkimuksen tunnuspiirteitä, mutta tutkimussuunnan metodologiaa ei noudateta orjallisesti. Avaamme tekemäämme fenomenografista analyysiä myöhemmin. Tässä tutkimuksessa painotetaan haastateltavien omia kokemuksia ja mielipiteitä esteettömyyden toteutumisesta liikunta- ja urheilutapahtumissa.

6.1 Fenomenologia ja fenomenografia

Fenomenologia on filosofian osa-alue, joka tutkii ilmiöitä, ilmiöiden tulkitsemista ja elämismailmaa (Tuomi & Sarajärvi 2011, 34). Fenomenologisen tutkimuksen historian katsotaan alkaneen Edmund Husserliin toimesta 1900-luvun alkupuolella. Husserlin mukaan länsimaiset tieteet olivat ajautuneet kriisiin, koska ne olivat hylänneet elämismailman, josta niiden tarkastelu oli alun perin alkanut. (Metsämuuronen 2008, 18.) Fenomenologisen filosofian mukaan tutkimuksen perustana olevia filosofisia ongelmia ovat ihmiskäsitys ja tiedonkäsitys. Ihmistieteissä fenomenologia haluaa tietoa siitä, millainen ihminen on tutkimuskohteena, miten ihmisestä voidaan saada inhimillistä tietoa ja millaista tämä tieto on luonteeltaan. Tutkimuksen teon kannalta tärkeitä käsitteitä ovat kokemus, merkitys ja yhteisöllisyys. (Tuomi & Sarajärvi 2011, 34.) Fenomenologien mukaan ihmistä ymmärretään hänen maailmansuhdetta tutkimalla. Maailmasuhteen perusmuotoja katsotaan olevan kokemuksellisuus ja elämyksellisyys. (Laine & Kuhmonen 1995, 17.) Husserl tiivistää fenomenologian tietoisuuden filosofiseksi tutkimukseksi ja toisaalta olemustutkimukseksi (Husserl 2006, 25).

Fenomenologisella filosofialla on reilusti yhtymäkohtia, mutta myös pieniä eroja fenomenografian kanssa (Marton 1998, 141). Fenomenografia on laadullisessa kasvatustieteellisessä tutkimuksessa paljon käytetty aineiston analyysimenetelmä ja tutkimusote. Fenomenografinen tutkimuksellinen lähestymistapa tutkii erilaisia todellisuuden ymmärtämisen tapoja. Martonin (1998, 141–161) mukaan ilmiöitä tai ongelmia ei ole olemassa ilman inhimillistä ajattelua. Olemassa on vain yksi maailma, jota ihmiset ymmärtävät eri tavoin. Marton tutkimusryhmineen on jakanut fenomenografisen tutkimuksen kahteen näkökulmaan. Ensimmäisen asteen näkökulmassa tutkitaan sitä, miten asiat maailmassa ovat. Toisen asteen näkökulmassa tutkitaan sitä, miten tutkittavaa ilmiötä on käsitteellistetty, koettu ja havaittu. (Kakkori & Huttunen 2010, 8-10.) Tutkimusta tehdessä tulee huomioida tiedon subjektiivinen luonne. Tutkimuksessa ei koskaan pystytä tuottamaan tietoa siitä, miten tutkittava todella ymmärtää todellisuuden ja mitä asiat tutkittavalle merkitsevät. Tutkija muodostaa aina oman tulkintansa tutkimuskohteesta haluamattaan. (Järvinen 1999, 16.) Yleisesti ottaen fenomenografia on ristiriitaisessa maineessa alan tutkijoiden keskuudessa, koska sen metodiluonteesta ei ole yksimielisyyttä. Martonin ja Boothin mukaan (1997, 111) fenomenografiaa itsessään ei pidetä aina tutkimusmetodinä, vaikka se sisältää monia metodi-

sia osatekijöitä. Toisaalta Hasselgren taas painottaa femonografian metodiluonnetta (Hasselgren 1996, 67–82).

6.2 Osallistujat

Tutkimme yhtätoista suomalaista liikuntarajoitteista aikuista ihmistä. Tutkittavat henkilöt olivat iältään 20–66-vuotiaita. Tutkittavista henkilöistä kolme on naisia ja kahdeksan on miehiä. Kaikki tutkittavat henkilöt ovat liikuntarajoitteisia. Haastateltuja ihmisiä yhdistää liikunnan ja urheilun seuraaminen. Osa haastateltavista seuraa liikuntaa ja urheilua todella aktiivisesti kun taas osa tutkittavista on liikunnan ja urheilun satunnaiskuluttajia. Haastateltavien henkilöiden perustiedot on esitelty taulukossa 1.

Tutkittavien henkilöiden vamman laatu ja laajuus vaihtelevat yksilöllisesti. Tutkittavat henkilöt olivat vammautuneet elämänsä eri vaiheessa. Vammautumisen kriisivaihe-mallin mukaan ihminen kokee vammautumisen, sairastumisen tai tapaturman aluksi sho-keeraavana ja järkyttävänä tapahtumana. Sairastunut tai vammautunut henkilö kokee usein menettäneensä elämästään tärkeän palasen, josta seuraa surua ja katkeruutta. (Kiviniemi 1982, 53–55.) Äkillisen vammautumisen tai sairastumisen myötä ihmisen elämä muuttuu kertaheitolla monin eri tavoin. Sopeutuminen uuteen elämäntilanteeseen vaatii henkilöltä itseltään paljon psyykkistä työtä. Vammautuneen henkilön tunnistaessa oman muuttuneen identiteettinsä, saavuttaa henkilö mielenrauhan ja kokee itsensä täysivaltaiseksi ympäristön jäseneksi (Yoshida 1993, 223–241.) Eri elämäntilanteissa olevien liikuntarajoitteisten henkilöiden kokemukset ja tulkinnat ympäristöstä ja ylipäätään elämästä vaihtelevat suuresti. Tutkimuksessa haluttiin haastatella elämän eri vaiheissa vammautuneita ihmisiä, koska vammautumisaika vaikuttaa väistämättä liikuntarajoitteisten ihmisten kokemuksiin ja suhtautumiseen liikunta- ja urheilutapahtumia kohtaan. Näin ollen pyrittiin saamaan tietoa mahdollisimman kattavasti tutkittavasta aiheesta.

Haastatelluista henkilöistä ei käytetä tutkimuseettisistä syistä oikeita nimiä. Tutkimusraportin luettavuuden helpottamiseksi tutkittavista henkilöistä käytetään keksittyjä nimiä tutkimuksen tulososiossa. Tutkittavilta henkilöitä pyydettiin suostumus haastatteluiden nauhoittamista varten. Hirsijärven ja Hurmeen (2000, 92–93) mukaan nauhoittaminen on hyvä esittää haastatteluun luonnollisesti kuuluvana osana, eikä sille kannata laittaa liikaa painoarvoa. Nauhoitettu aineisto litteroitiin kielen konventioiden mukaisesti. Litteroitua

aineistoa kertyi 176 sivua (fonttikoko 12, riviväli 2, fontti: Arial, reunukset: 4 cm ja 2,54 cm). Saatua aineistoa ei käytetä tutkimuksen ulkopuolella haastateltujen henkilöiden toiveista.

TAULUKKO 1 Haastateltavien henkilöiden perustiedot.

Nimi (muutettu)	Sukupuoli	Ikä	Vammautumisaika (vuosina)	Käyttää liikkumisen apuvälinettä
Topias	Mies	20	10	Ei
Ville	Mies	24	6	Kyllä
Kalle	Mies	26	9	Kyllä
Joonatan	Mies	32	32	Kyllä
Helena	Nainen	35	6	Ei
Tommi	Mies	35	29	Kyllä
Riitta	Nainen	43	27	Ei
Janne	Mies	56	23	Kyllä
Juha	Mies	58	2	Kyllä
Eila	Nainen	61	34	Kyllä
Tuure	Mies	66	65	Kyllä

6.3 Aineiston keruu

Haastattelua pidetään joustavana aineistonkeruumenetelmänä, ja se sopii useisiin erilaisiin tutkimustarkoituksiin. Haastattelussa toimitaan suorassa kielellisessä vuorovaikutuksessa tutkittavan henkilön kanssa. Välitön vuorovaikutus luo tutkijalle mahdollisuuden suunnata tiedonhankintaa itse haastattelutilanteessa ja mahdollistaa taustalla esiintyvien motiivien tietoon saamisen. Non-verbaaliset vihjeet, kuten ilmeet ja eleet auttavat tutkijaa ymmärtämään tutkittavan vastauksia. Haastattelujen etuina pidetään haastattelutilanteen joustavuutta. Haastattelu toimii hyvänä aineistonkeruumenetelmänä, koska tutkija pystyy halutessaan kysymään tarkentavia jatkokysymyksiä ja tutkittava puolestaan selventämään ja syventämään omia vastauksiaan. Perinteisesti ihminen nähdään haastattelutilanteessa merkityksiä luovana aktiivisena osallistujana. (Hirsijärvi & Hurme 2000, 34–35)

Kakkorin ja Huttusen (2010, 8-10) mukaan fenomenografialla ei katsota olevan omaa laadullisen aineiston keräysmetodia. Yleisesti käytetty aineistonkeruutapa on teema-haastattelu, mutta myös muita menetelmiä käytetään tutkimustilanteen mukaan. Teema-haastattelua pidetään avoimen- ja lomakehaastattelun välimuotona. Teemahaastattelulle on ominaista, että haastattelun aihealueet eli teemat ovat etukäteen tiedossa, mutta tutkimuskysymysten tarkka muoto ja järjestys puuttuvat. Teemahaastattelu on suosittu haastattelumuoto kasvatus- ja yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa, sillä se vastaa hyviä kvalitatiivisen tutkimuksen lähtökohtia. (Hirsijävi, Remes & Sajavaara 2009, 208.) Metodologisesti teemahaastattelu korostaa haastateltavien elämysmaailmaa, heidän kokemuksiaan ja tilanteista antamia merkityksiä (Hirsijärvi & Hurme 2000, 47–48).

Haastattelutyyppejä voidaan jaotella haastattelun rakenteen lisäksi sen mukaan, millaiseen tietoon haastattelu kohdentuu. Etnografisella haastattelulla pyritään saamaan tietoa haastateltavien elämänpiiristä, kun taas kerronnallisella haastattelulla kartoitetaan haastateltavien kertomuksia kokemuksista. Haastateltavien määrän perusteella haastattelut voidaan jakaa myös yksilö- ja ryhmähaastatteluihin, jotka eroavat vuorovaikutuksen muodon ja laadun perusteella ryhmäkeskusteluista. (Ruusuvuori & Tiittula 2005, 12.) Tässä tutkimuksessa tehdyt haastattelut ovat kerronnallisia yksilöhaastatteluja.

Tämän tutkimuksen haastatteluiden avulla pyrittiin selvittämään monipuolisesti liikuntarajoitteisten henkilöiden kokemuksia erilaisista liikunta- ja urheilutapahtumista. Haastatteluiden avulla selvitettiin muun muassa liikuntarajoitteisten suhdetta liikuntaan ja urheiluun, liikuntarajoitteen tai vamman laatua, kokemuksia erilaisista liikuntatapahtumista katsojan roolissa sekä esteettömyyden toteutumista liikunta- ja urheilutapahtumissa. Tämän lisäksi haastatteluissa kysyttiin muiden ihmisten ja henkilökunnan suhtautumista liikuntarajoitteisiin. Haastattelun lopuksi kartoitettiin liikuntarajoitteisten henkilöiden omia kehitysehdotuksia liikunta- ja urheilutapahtumien esteettömyyden parantamiseksi. Kysymykset muotoiltiin helposti ymmärrettävään muotoon. Haastattelun teemat on esitetty Liitteessä 1.

Haastateltaville kerrottiin aluksi haastattelun käsittelevän liikunta- ja urheilutapahtumien esteettömyyttä ja sen toteutumista. Koska haastattelut toteutettiin teemahaastatteluna, tutkijat olivat miettineet etukäteen haastattelukysymykset, mutta niiden tarkkaa muotoa tai järjestystä ei ollut päätetty etukäteen. Tutkijoiden mielestä teemahaastattelu sopi kyseiseen tutkimustapaukseen parhaiten. Haastateltavat henkilöt olivat tutkijoille entuudestaan

täysin vieraita, eikä heidän liikuntarajoitteista tai kokemuksista liikunta- ja urheilutapahtumista ollut tutkijoille etukäteen tietoa. Tutkijoiden ennakkotiedot rajoittuivat siihen, että haastateltavat henkilöt olivat jollain tasolla liikuntarajoitteisia ja heillä oli jonkinlaisia kokemuksia liikunta- ja urheilutapahtumiin osallistumisesta.

Haastattelut toteutettiin tutkittavien kanssa yhteisesti sovituisissa paikoissa. Tutkijat halusivat haastatteluihin osallistumisen kynnyksen olevan mahdollisimman matala sopimalla haastatteluajan ja – paikan tutkittavien henkilöiden toiveiden mukaisesti. Koska liikuntarajoitteisten henkilöiden liikkuminen on normaalia työläämpää, tarjoutuivat tutkijat tekemään haastattelut haastateltavien kotona heidän näin halutessaan. Haastattelutilanteesta pyrittiin luomaan mahdollisimman rento, mutta asiallinen. Miellyttävään haastattelutilanteeseen liittyy paitsi tunnelma, myös ulkoiset seikat (Aaltola & Valli 2001, 147). Tutkijat varmistivat etukäteen haastattelupaikan fyysisen ympäristön ja kuunteluympäristön esteettömyyden toteutuvan. Tutkittaville henkilöille tarjottiin mahdollisuutta vastata kysymyksiin myös kirjallisesti, mutta jokainen haastateltu halusi vastata kysymyksiin suullisesti. Tutkimuksen laadun parantamiseksi haastateltaville tarjottiin mahdollisuus antaa lisätietoja ja tarkennuksia vastauksiinsa jälkikäteen sähköpostitse tai sosiaalisen median välityksellä.

6.4 Aineiston analysointi

Empiirinen aineisto toimii fenomenografisen tutkimuksen perustana. Fenomenografinen tutkimus on aineistolähtöinen. Aineistolähtöisessä tutkimuksessa teoriaa ei käytetä luokittelurunkona eikä teoriasta johdettujen olettamusten testaamisen perustana. Fenomenografisessa tutkimuksessa kerätty aineisto toimii kategorisoinnin pohjana ja tutkija tekee tulkintansa tiiviissä vuorovaikutuksessa aineiston kanssa. Dialogi aiempien, vastakkaisten ja fenomenografiaa tukevien teorioiden kanssa on avainasemassa tulkinnallisten kategorioiden muodostamisessa. (Huusko & Paloniemi 2006, 166.)

Fenomenografinen analyysi etenee asteittain. Tulkinta ja merkitysten anto tapahtuvat yhtäaikaaisesti usealla tasolla. Analyysin eri vaiheet vaikuttavat ja antavat merkityksiä niitä seuraaviin valintoihin. Vastauksia ei käsitellä yksittäisinä tapauksina, vaan tärkeintä on niiden muodostama kokonaisuus. (Häkkinen 1996, 39.) Fenomenografinen analyysi pyrkii löytämään aineistosta rakenteellisia eroja, jotka täsmentävät tutkittavan ilmiön ja käsitysten suhdetta toisiinsa. Rakenteellisten erojen pohjalta luodaan erityyppisiä käsitteel-

lisiä kuvauskategorioita. Tutkimuksen kohteena olevaa ilmiötä kuvataan näiden muodostettujen kategorioiden avulla. Analyysin tarkoituksena on erottaa käsitykset ja kuvauskategoriat toisistaan. Muodostetut kategoriat yhdistyvät toisiin kategorioihin laajemman kategoriasysteemin kautta. (Larsson 1986, 20; Häkkinen 1996, 41.)

Fenomenologia toimii pohjana fenomenografisen analyysin ensimmäiselle vaiheelle, mikä on aineistosta lähtöisin olevien merkitysyksiköiden etsiminen. Aineiston tulkinta suuntautuu ajatuksellisten kokonaisuuksien löytämiseen yksittäisten sanojen tai lauseiden sijaan. (Ahonen 1994, 143.) Fenomenografisen analyysin ensimmäisessä vaiheessa muodostimme merkitysyksiköitä tutkimalla aineistossa esiintyviä ilmaisuja. Oleellista oli löytää tutkittavien tuottamia käsityksiä tutkittavasta ilmiöstä, ja selvittää miten käsitykset liittyvät toisiinsa.

Fenomenografisen analyysin toisessa vaiheessa ryhmittelimme merkitysyksiköt eri kategorioiksi. Kategorioiden rajat luotiin peilaamalla luotuja merkitysyksikköjä koko aineistossa esiintyviin merkityksiin (Häkkinen 1996, 42). Etsimme ja tunnistimme samanlaisia ja erilaisia ilmaisuja. Kategorioiden luomisessa keskeistä oli aineistossa esiintyvien käsitysten merkitysten tunnistaminen (Marton & Booth 1997, 125). Esiintyvien ilmaisujen määrällä ei sinänsä ollut merkitystä, vaan tärkeintä oli tunnistaa käsitysten laadulliset erot (Huusko & Paloniemi 2006, 169). Aineistosta pohjautuvia kategorioita tarkasteltiin suhteessa toisiinsa (Häkkinen 1995, 70–73).

Analyysin kolmannessa vaiheessa kuvasimme luotuja kategorioita abstraktilla tasolla ja pyrimme tarkentamaan eri kategorioiden välisiä suhteita. Loimme selkeät raamit ja erot muodostetuille kategorioille. Laadulliset erot olivat mahdollisimman selkeitä, jotta eri kategoriat eivät sekoittuneet keskenään (Häkkinen 1996, 43). Jokainen muodostamamme kategoria sisälsi käsitykselle ominaisia piirteitä. Huuskon ja Paloniemen (2006, 168–169) mukaan kategorioiden empiirinen liittäminen aineistoon tapahtuu suorien lainausten välityksellä. Kategorioiden sisältöjen avaamisella tarkensimme kategorioiden keskinäistä suhdetta. Kategorioiden auki kirjoittaminen toimi pohjana tulosavaruuden muodostamiselle.

Kuvauskategorioiden kokonaisuutta kutsutaan tulosavaruudeksi, mikä on fenomenografisen analyysin viimeinen vaihe. Sanallisen selittämisen lisäksi käsitysten välistä suhdetta kuvataan myös graafisessa muodossa. (Manninen 2004, 200.) Fenomenografinen tulosavaruus toimii analyysin rakenteellisena viitekehyksenä, johon muodostetut kategoriat

voidaan suhteuttaa (Marton 1986, 33–34). Tulosavaruus voidaan muodostaa horisontaalisesti, vertikaalisesti tai hierarkkisesti (Uljens 1989 46–51; Niikko 2003, 38–39). Tässä tutkimuksessa tulosavaruus on rakennettu horisontaalisesti (TAULUKKO 2). Horisontaalisessa esitystavassa kategorioiden keskinäiset erot ovat sisällöllisiä, minkä takia kuvauskategoriat ovat keskenään tasavertaisia (Niikko 2003, 38).

7 TULOKSET

7.1 Tulosavaruuden esittely

Tässä osiossa esittelemme aineiston pohjalta muodostamamme tulosavaruuden (TAULUKKO 2), jonka avulla vastaamme tutkimuskysymyksiimme. Liikuntarajoitteisten kokemuksista liikunta- ja urheilutapahtumista muodostui viisi kuvauskategoriaa: 1) Liikuntapaikalle saapuminen ja poistuminen, 2) Liikuntapaikassa liikkuminen, 3) Liikuntatapahtumassa toimiminen, 4) Sosiaalinen, asenteellinen ja psyykinen esteettömyys ja 5) Liikuntatapahtuman kustannukset. Esittelemme kuvauskategoriat ja niihin liittyvät merkityskategoriat taulukossa 2. Kuvauskategorioiden liittyi kuhunkin 5–12 merkityskategoriaa. Yhteensä merkityskategorioita muodostui 45 kappaletta. Muodostimme merkityskategoriat aineistosta esiinnoisseista ilmaisuista, jotka esittelemme tulevissa alaluvuissa.

TAULUKKO 2 Kuvauskategoriat ja niihin sisältyvät merkityskategoriat

Kuvauskategoriat	Kuvauskategoriaan sisältyvät merkityskategoriat
1) Liikuntapaikalle saapuminen ja poistuminen	a) Liikkuu julkisilla kulkuvälineillä b) Liikkuu taksilla c) Liikkuu omalla autolla d) Liikkuu avustajan kyyditsemänä e) Invaparkkipaikkojen määrä f) Invaparkkipaikkojen sijainti g) Siirtyminen invaparkkipaikalta liikuntapaikalle h) Invasisäänkäynti i) Kotimatka
2) Liikuntapaikassa liikkuminen	a) Siirtyminen katsomopaikalle b) Liikkuu itsenäisesti

	<ul style="list-style-type: none"> c) Liikkuu avustajan kanssa d) Kynnykset e) Portaat f) Kaiteet g) Luiskat h) Hissit i) Tilojen koko j) Siirtyminen katsomosta urheilupaikan ulkopuolelle
3) Liikuntatapahtumassa toimiminen	<ul style="list-style-type: none"> a) Invapaikat b) Liikuntatapahtuman seuraaminen c) Kahvila, kioski- ja ravintolapalveluiden saavutettavuus d) WC-tilojen toimivuus e) Tupakointitilojen saavutettavuus f) Fanituotemyymälän toimivuus g) Opasteet h) Ottelutapahtuman henkilökunnan apu
4) Sosiaalinen, asenteellinen ja psyykinen esteettömyys	<ul style="list-style-type: none"> a) Muiden katsojien suhtautuminen ja asennoituminen b) Henkilökunnan suhtautuminen ja asennoituminen c) Vuorovaikutus seurojen ja liikuntarajoitteisten välillä d) Katsomopaikan valinnan mahdollisuus e) Invapaikan sijainti järjestävän tahon päätämänä f) Tietoisuus invalipuista g) Tietoisuus esteettömyysratkaisuista

	<ul style="list-style-type: none"> h) Urheilutapahtuman turvallisuus i) Urheilutapahtuman mielekkyys j) Yhteisöllisyys k) Sosiaalisuus l) Huomioiduksi tuleminen
5) Liikuntatapahtuman kustannukset	<ul style="list-style-type: none"> a) Liikkumisen kustannukset b) Invaparkkipaikan kustannukset c) Lipun hinta d) Ilmainen sisäänpääsy e) Avustajalippu

Tutkimuskysymyksemme ovat 1) Millaisina liikuntarajoitteiset henkilöt kokevat liikunta- ja urheilutapahtumat? 2) Miten liikuntarajoitteiset henkilöt kokevat esteettömyyden toteutuvan liikunta- ja urheilutapahtumissa? ja 3) Miten liikuntarajoitteisten henkilöiden erityistarpeet on huomioitu? Kaikki muodostamamme viisi kuvauskategoriaa vastaavat ensimmäiseen tutkimuskysymykseen. Kuvauskategoriat kuvaavat monipuolisesti tutkimukseen osallistuneiden liikuntarajoitteisten henkilöiden kokemuksia liikunta- ja urheilutapahtumista. Toiseen tutkimuskysymykseen vastaavat erityisesti kuvauskategoriat 1,2,3 ja 4, joissa liikuntarajoitteiset kuvaavat esteettömyyden eri osa-alueiden toteutumista ja esiin nousseita haasteita liikunta- ja urheilutapahtumissa. Kolmanteen tutkimuskysymykseen vastaavat kaikki viisi kuvauskategoriaa. Kuvauskategorioissa kuvataan liikuntarajoitteisten kokemuksia liikunta- ja urheilutapahtumien esteettömyysratkaisuista sekä niitä ratkaisuja, joiden avulla liikuntarajoitteisten erityistarpeet on huomioitu. Esittelemme tulevissa luvuissa kuvauskategorioihin sisältyviä merkityskategorioita. Aineiston alkuperäisilmausten avulla kytkemme omat tulkintamme aineistoon. Niikkon (2003, 39) mukaan kuvauskategorioiden yhteyteen liitetään suoria lainauksia, joiden avulla lukijalle selvennetään tutkijoiden tulkin-

toja ja perusteluja kategorioiden rakentamisessa. Haastateltavien anonymiteetin säilyttämiseksi tarkat seuraan tai liikuntapaikkaan liittyvät ilmaukset on korvattu kirjaimella X.

7.1.1 Liikuntapaikalle saapuminen ja poistuminen

Ensimmäinen kuvauskategoria *Liikuntapaikalle saapuminen ja poistuminen* vastaa kaikkiin kolmeen tutkimuskysymykseemme. Kuvauskategoria kuvaa liikuntarajoitteisten henkilöiden kokemuksia liikunta- ja urheilutapahtumiin menemisestä ja sieltä poistumisesta. Pyrimme avaamaan kuvauskategorian välityksellä haastateltujen kokemuksia ottelutapahtumiin liikkumisesta asiakkaan roolissa.

Liikuntapaikalle siirrytään tavallisesti henkilöautolla, bussilla tai taksilla. Osa haastatelluista kokee bussilla liikkumisen vaivattomaksi ja helpoksi, kun taas osalle joukkoliikenteen käyttäminen on epämiellyttävää ja tuottaa monia haasteita.

”Vähän vaihtelee miten meen matseihin, joko autolla tai joukkoliikenteessä. Itellä ei ole autoa niin ei oikeen autolla voi ajella. Sillä miten pääsee, joskus lätkämatseihin junalla, joskus autolla. Ei oo tullut siinä vastaan mitään ongelmia.” (Topias, 107)

”Bussilla kulkeminen on melkosen mahotonta yksinään. Ensinnäkin pelkästään bussiin pääseminen on melkonen urakka ilman avustajan apua. Yleensä mulla onkin sitten kaveri mukana, jos meen matsiin bussilla. Sitten kun sinne bussiin lopulta pääsee, niin se tungos on vaikee pyörätuolilaisille. Ei oikeen löydy paikkaa mihin mennä, joskin välillä ihmiset päästää mut istumaan penkille. Silti se pyörätuoli pitää heivata matkan ajaksi jonnekkain, mikä ei oo hirveen helppoa, kun bussi on viimestä paikkaa myöten täynnä.” (Joonatan, 139)

”Esimerkiks X:ssä mun kotibussipysäkillä on tosi korkea se katukynnys mihin bussi tulee. Paljon viel normaalia korkeempi. Siihen pyydän apuu et siit pääsen tielle. (Ville, 46)

”Ei bussipysäkeillä oo läheskään aina lamppuja ni jos ei oo ennestää tuttu pysäkki ni vaikee sitä on välillä löytää” (Helena, 95)

Taksilla liikkuminen oli useimmiten käytetty liikkumismuoto kulkiessa liikunta- ja urheilutapahtumiin. Taksilla kulkemisen etuina koettiin vaivattomuus ja helppous. Taksilla mat-

kustamisen huonona puolena koettiin hinta, sillä haastateltavien mukaan heille tarjotaan tukea vain rajalliseen määrään taksimatkoja kuukaudessa.

*”Taksilla liikkuminen on helppoa, sen kun pirautan yhteen numeroon ja taksi tulee hake-
maan mut kotiovelta. Sen kuskin kaa on yleensä kiva vaihtaa kuulumisia.” (Riitta, 153)*

*”Taksi on kiva varsinkin kun ei oo kaveria tai avustajaa messissä. Kuski yleensä jelpjaa
tarpeen mukaan siirtymisissä ja muissa jutuissa.” (Ville, 37)*

*” -- taksilla liikkuminen on vähän tyyristä hommaa ku ei niitä matkoja oo rajattomasti.--”
(Tuure, 165)*

” -- taksi toimii aina ja se on nii helppo – ” (Janne, 81)

Omalla autolla liikkuminen koetaan pääosin mielekkääksi liikkumismuodoksi. Auton helpokäyttöisyys ja ajankäyttö nähdään autoilun parhaina puolina. Haastateltavien mukaan oma auto säästää reilusti aikaa ja vaivaa. Talviset sääolosuhteet nähdään puolestaan autoilun negatiivisina puolina.

*”Mun mielestä oma auto on ylivoimaisesti paras vaihtoehto. Mä pystyn liikkumaan sillä
melko kätevästi jäähallille ja X:lle. Pyörätuoli menee kätevästi siihen pelkääjän paikalle ja
sen pystyy kokoamaan ilman apuja. Tuttu ruljanssi jokapäiväisestä arjesta.” (Tommi, 3)*

*”Oma auto on helpoin. Lähtee kotoo ja takas pääsee suoraa ovelle. En ees harkitse muu-
ta.” (Kalle, 128)*

*”Aina omalla autolla matseihi ja harrastuksii. Automaattivaihde ja kaasua kädellä, eteenpäin
kaasua ja taaksepäin jarrua. Yli miljoona kilometria on tullut ajeltua.” (Tuure, 171)*

Tutkittavat pitivät helppona liikkumista avustajan kanssa. Kyyti kotiovelta urheilutapahtumaan ja takaisin koettiin ongelmattomaksi ja helpoksi avustajan auttaessa. Eräille tutkittaville avustajana toimi hyvä ystävä, joka toimi samalla ottelutapahtuman kuskina.

”Aika paljon tullaan kaverin kyydillä henkilöautolla. Kaveri kyyti on helppo, koska se toimii samalla avustajana ja pääsee helposti ovelta ovelle. Joskus taksilla tullaan, mutta enimmillään kaverin autolla, kun se on myös edullisempaa.” (Eila, 19)

”Mulla on aina avustaja mukana. Emmä oikee yksin pärjää ku oon ollu nii vähä aikaa pyörätuolis. Ja sit veljelt saa aina kans kyydin nii se o helpoint.” (Juha, 55)

Liikuttaessa yksin tai avustajan kyydillä henkilöautolla haasteelliseksi koettiin invaparkkipaikkojen määrä ja sijainti. Lähes kaikkien haastateltavat kokivat, että invaparikkapaikkoja on liian vähän. Esiin nousi myös invaparkkipaikkojen sijainti. Monet haastateltavista kokivat invaparkkipaikkojen sijaitsevan hankalassa paikassa.

”Jossain auto pitää jättää kilometrin päähän esiintymislavoista, järkkärit eivät noteeraneet ja auton joutui jättämään tien varteen. Sinne olisi mahtunut autoja, mutta näin välillä toimii homma. Jäähallin vieressä viitisen kappaletta invapaikkoja, aika lähellä ovia, ovat vaan toisella puolella mistä normalisti katsomoon mennään sisään.” (Janne, 77)

”Invapaikkoja saisi olla enemmän, mutta lätkällä saan vetää joukon jatkoksi, vaikka paikkoja ei olisikaan eikä kukaan ole vielä huomauttanut. X:llä on kaksi invapaikkaa, mikä on aika vähän. Osa porukasta joutuu jättämään auton pihan puolelle niisanotulle sakkopaikalle.” (Topias, 108)

”Ulkomailla on yleensä ihan hyvin (invaparkkipaikkoja). Samoin uudet paikat Suomessa tuntuu olevan ihan hyvällä tasolla. Vähänkään vanhemmat paikat Suomessa on luokkaa yks-neljä parkkipaikkaa meille, mikä nyt on auttamattomasti liian vähän, jos paikalle tulee vähänkään enemmän porukkaa.” (Kalle, 124)

”Yleensä invapaikkoja on liia vähä. Joissaki paikois kuitenkin iha riittävästi ja ne on järkevissä mestoissa. Eli siis lähellä ovia ja sisäänkäyntejä.” (Helena, 90)

”Yleensä vähän vanhemmissa halleissa ja paikoissa on tosi huonosti paikkoja (invaparkkipaikkoja). Joskus ei välttämättä ollenkaa. Mut yleensä uudemmissa halleissa on aika hyvi.” (Juha, 53)

”Välillä ne invapaikat on ihan ihme paikoissa. Hallin takaa jonku henkilökunna paikkojen vieressä. Ei sinne meinaa löytää nii ympyrää saa ajella enne ku löytää peril.” (Ville, 38)

Siirtyminen invaparkkipaikalta liikuntapaikalle tai – halliin koettiin usein haastavaksi. Invaparkkipaikan sijaitessa kaukana sisäänkäynnistä kasvoi kuljettava matka. Erityisesti kivinen ja sorainen maasto aiheuttivat monenlaisia liikkumisen vaikeuksia. Muutamien haastateltavien kokemuksen mukaan invaparkkipaikan ja hallin sisäänkäynnin väliltä löytyi suuria taso- ja korkeuseroja, mitkä vaikeuttivat pyörätuolilla liikkumista. Lumen tulon myötä liikkuminen koettiin erittäin hankalaksi.

”Nyt kun menee esimerkiksi pesistadionille niin siinä on epätasaisuuksia ja sitä on nyt parannettu, koska hiekkapohja on melko kuoppainen ja meno stadikalle on melko vaikeaa. Pihat soraa, ei ole pyörätuolilla helppo liikkua. Ei ole tietysti kovin pitkä matka ja yleensä pääsee melko lähelle stadionia sisään.” (Janne, 80)

”Hallille liikkuminen vaikeampaa. Jos talvella tulee (lunta), esteet on ensimmäisenä vastassa autosta pois mentäessä. Parkkipaikat aika kaukana, joutuu aika paljon kelaamaan.” (Tuure, 169)

”Jäähallin vieressä pieni mäki, mutta kaverin työntäessä ei mikään ongelma. Ite jos pitää mennä nii tekee tiukkaa. Talvella lumi, jää ja sohjo vaikeuttavat liikkumista muuten.” (Tommi, 9)

” -- ei sieltä X:n parkkipaikalta helppo oo selviytyä ku kiveä ja kuoppaa on ihan hirveesti. -- ” (Ville, 42)

”Välillä o katukivetyksii kun siirtyy invaparkkipaikalta lipunmyynni luo. Ja sitte kanssa jos talvella sitä hallin parkkipaikkaa ei oo aurattu ja on satanu lunta ni ei meinaa yksin päästä ku on niin liukasta.” (Helena, 98)

Liikuntapaikkojen ja – hallien sisäänkäynnit herättivät haastateltavien keskuudessa ristiriitaisia tuntemuksia. Enemmistö haastateltavista koki sisäänkäyntien toimivan ongelmitta, mutta joissakin tapauksissa liikuntapaikkaan sisään meneminen koettiin vaikeaksi. Ahtaat tuulikaapit, tasoerot, heikko valaistus ja raskaasti aukeavat ovet aiheuttivat erityisesti pyörätuolilla liikkuville ylimääräisiä haasteita.

”Salibandyfinaalista jäi pikkaisen huonoja kokemuksia, sillä siellä oltiin 45 minsaa ennen peliä. Oli hirveät jonot ja liput ennakkoon, mutta sadan metrin pitkät jonot ja siellä oli vissiin vain yksi sisäänkäynti auki. Sieltä missä ne invaparkkipaikat, sieltä mistä X:n matsiin invalaiset menee sisään, ei päästy sisään ja joutui menemään toiselle puolelle jonottamaan.” (Janne, 82)

” – ei niistä sadan kilon megaovista tuu mitää, tarviis melkee oman voimamiehe repii ne auki –” (Helena, 95)

”Tuulikaapit on välillä tosi ahtaita. Ja sit kun on se ovenkahva mistä avataa se toinenki ovi lukossa ja ei siihe oikee yllä nii ei pääse sisää ilman apuu.” (Eila, 26)

”Useasti on ovet valmiiks auki nii siitä pääsee helposti sisää. Jos porukkaa on tosi paljo nii sitte pitää ootella rauhas et mahtuu oviaukost tuolin kanssa.” (Riitta, 155)

*”Jossai paikoissa valaistus on ihan perseestä pyörätuolin kanssa, kun jotku lamput pais-
taa suoraan silmiin kun ne on suunniteltu seisovia ihmisiä varten.” (Juha, 66)*

”Kerran kun kävi X:ssä kattomassa semmosessa vanhassa kuplassa futista ni ei siinä sisäänkäynnis ollu ollenkaa lamppuja.” (Ville, 39)

Ottelutapahtuman päätyttyä siirtyminen hallilta kotiin koettiin haastateltavien keskuudessa hankalaksi ja hitaaksi varsinkin vanhoissa liikuntapaikoissa. Erityisesti pyörätuolilla liikkuvat kärsivät katsomoiden nopeasta tyhjenemisestä, jonka johdosta pyörätuolilla liikkuvat pääsivät kotimatkalle muita myöhemmin. Haastateltavien kokemusten mukaan ennakkoon tilatut taksit pääsivät hallien sisäänkäyntien lähelle, mutta bussipysäkeille oli matkaa reilusti. Muuten haastateltavien kokemukset liikuntapaikoista poistumisesta eivät juuri eronneet kokemuksista liikuntapaikoille menemisestä.

”Uusilla paikoilla parkkipaikat lähempänä. Julkisen liikenteen liitännät esteettömät katsomoon. Uusissa rakennuksissa yleensä etenkin isommilla stadikoilla totuttu suuriin väkimassoihin ja heidän siirtymiseen, joiden seurauksena paljon tilaa esimerkiksi kulkureiteillä, joka sopii meille pyörätuolilaisille.” (Kalle, 129)

”Taksi toimii kotiin mentäessä samalla tavalla ku mennessä. Eli toimii siis mainiosti molempii suuntii ja kyydin saa suoraa siitä sisäänkäynni vierestä kotia ovelle asti.” (Riitta, 153)

” – ärsyttää se kiire ja tungos ku porukka lähtee peleistä kotii -- ” (Joonatan, 143)

”Välillä joutuu eri ovesta ulos kun tuli sisään ja sieltä saattaa olla tosi paljon matkaa bussipysäkille. Liikkuminen mulle on muutenki haastavaa siinä tungoksessa nii ei tarviis kauheesti ylimääräistä kiertää.” (Topias, 115)

7.1.2 Liikuntapaikassa liikkuminen

Toinen kuvauskategoria *Liikuntapaikassa liikkuminen* vastaa ensimmäisen kuvauskategorian tapaan kaikkiin kolmeen tutkimuskysymykseemme. Kuvauskategoria kuvaa liikuntarajoitteisten henkilöiden kokemuksia liikunta- ja urheilutapahtumissa liikkumisesta katsojan roolissa. Avaamme kuvauskategorian välityksellä haastateltujen kokemuksia ottelutapahtumissa liikkumisesta itse liikuntapaikkojen sisällä.

Liikuntapaikkaan sisään mentyä siirrytään normaalisti omalle katsomopaikalle. Haastateltavien kokemukset siirtymisestä katsomoon olivat pääosin positiivisia. Muutamisessa yksittäistapauksissa rakennetun ympäristön tekijöiden koettiin hankaloittavan katsomopaikalle siirtymistä.

”Yleensä pyörätuolikatsomo on ihan siinä invasisäänkäynnin lähellä niin pääsee helposti omalle paikalle.” (Eila, 30)

”Ei siinä katsomoon menemisessä oo mitää ongelmaa. Rullailee vaan paikalle.” (Joonatan, 144)

”Jossain halleissa on ihan älyttömän pitkä matka sisäänkäynniltä invapaikalle. Varsinki vanhoissa halleissa ei oo aina iha loppuu asti mietitty näit hommii.” (Ville, 45)

”Omalle istumapaikalle menemine on välillä hankalaa ku ne penkkirivit o nii ahtaat.” (Topias, 119)

”Rallii ja hiihtoo mentäessä kattoon ei siellä juurikaan liikuta. Eka paikka mistä näkee edes jotain saa kelvata.” (Janne, 81)

”X:llä salibandymatsissa oli sellainen ongelma, että oltiin puoli tuntia ennen matsia paikalla ja jouduttiin odottelemaan laitojen virittelyä, että päästiin ylipäätään katsomoon, koska monnarilla katsomoon pääsee pyörätuolilla vain pukuhuoneiden puolelta. Apua tuli, että ongelmaa ei sinällään ollut. Vähän ahdas liikkua, kun käyttävät pieniä ja salibandyloidat pienensi kulkuväyliä.” (Joonatan, 148)

Liikunta- ja urheilutapahtumissa liikutaan joko yksin tai avustajan kanssa. Avustajan kanssa liikkuminen koettiin helpoksi ja miellyttäväksi. Useampi haastateltavista koki selviävänä tapahtumista yksin, mutta avustajan läsnäolon koettiin helpottavan liikunta- ja urheilutapahtumissa liikkumista. Vaikeimmin vammautuneet kokivat tarvitsevansa avustajan apua aina liikuntatapahtumissa liikkueensa. Lievimmin liikuntarajoittuneet kokivat liikkumisen ottelutapahtumissa helpoksi.

”Yksin seuran yleensä otteluita kotona, mutta matseissa käyn jonkun kanssa. X:n pelissä ei ollut varsinaista avustajaa, vaan tuttu X:ää kovasti fanittava naapuri, jonka kanssa olin ottelua seuraamassa.” (Juha, 72)

”Yksin liikun ilman apua, mut yleensä kaveri on mukana peleissä.” (Helena, 96)

”Yleensä yksin käyn kätteles pelejä. Liikkuminen kyl onnistuu. Ihmiset antaa tilaa, pyörätuolilla tai mopolla liikkueessa porukka yleensä väistää. Hiljaa pitää liikkua ja pikkasen pitää koputtaa selkää, mut tilaa tulee kyllä.” (Tuure, 171)

”Kun lähen kattomaan pelejä tarviin avustajaa mukaan. Ei siellä yksinään pärjää, liian jyrkkiä nousuja ja kynnyksiä. Vaikeeta on yksin.” (Tommi, 13)

Suurimmaksi ongelmaksi liikuntapaikkojen sisällä liikkueessa koettiin rakennetun ympäristön tuomat haasteet. Erityisesti kynnykset ja portaat tuottivat liikkumisen vaikeuksia. Ilman apuvälineitä liikkueet haastateltavat kokivat isojen katsomotilojen lukuisat portaat liikkumista vaikeuttaviksi tekijöiksi. Pyörätuolilta liikkuvat kokivat portaiden olleen todella jyrkkiä ja joissain tapauksissa portaiden yhteydestä puuttuivat nousemista helpottavat kaiteet. Pyörätuolilla liikkuvat kokivat luiskien jyrkkyyden ja pahimmillaan niiden puuttumisen suureksi liikkumista hankaloittavaksi asiaksi.

”Portaita on isoissa katsomoissa hemmetin paljon. Mäkin kun liikun ilman pyörätuolia niin ostan aina lipun normikatsomon puolelle. Ei siinä liikaa sillon omaan paikkaan voi vaikuttaa varsinki jos halli on täynnä.” (Eila, 32)

”-- jos miettii esim. yleisurheilu-kenttää, ni siellä on esim. rappusia, mitkä on hyvin vaikeita esim. pyörätuolilla -- ” (Joonatan, 144)

”Mulla ei oo kauheesti rajoitteita, mulla on toispuolihalvaus, että liikun sen verran hyvin, rappuset onnistuu ja tasapaino-aisti melko hyvä. Jääkiekkohallissa jos miettii, niin siellä on paikat tiiviinä ja katsomot on jyrkkiä. jos esim. ihmiset nousee jne. niin siinä vähän joutuu tasapainoilemaan että pääsee paikalle.” (Topias, 118)

”Mitä enemmän siellä on kynnyksiä ja portait nii sen enemmän joutuu näkee vaivaa oman liikkumisen kans. On se aika raskasta jos joutuu useempi sata metriä kelailee ja vähä väliä sahata luiskia ylös ja alas.” (Tommi, 14)

” -- portaat on jyrkkii ja niitä on paljon -- ” (Riitta, 157)

”Väillä tuntuu et ne luiskat on suunniteltu mäenlaskua varten. Ihan tosi jyrkkiä ne on. Mutta monessa paikassa myös toimii oikei hyvin.” (Ville, 44)

”Kyllä yleensä on hyvin meikäläiset huomioitu. Luiskia ja kaiteita on. Kynnyksiä sais olla vähemmän mut yleisesti tosi hyvin toimii” (Kalle, 132)

Kaikki haastateltavat kokivat hissit heidän liikkumistaan helpottavaksi tekijäksi. Hissien koettiin helpottavan liikkumista niin pyörätuolilla kuin ilman apuvälinettä liikkuvien keskuudessa. Pyörätuolilla liikkuvat kokivat toimivan hissien välttämättömäksi. Haastateltavien kokemusten mukaan hissejä löytyy lähes jokaisesta hallista. Yleisurheilukentän tapaisista avoimista ulkoliikuntapaikoista löytyi hissejä tutkittavien kokemusten mukaan harvemmin, minkä takia pyörätuolikatsojien oli pakko seurata liikuntatapahtumaa kentän tasolta. Hissien käytettävyys koettiin vaihtelevaksi. Osa haastateltavista koki hissien olleen liian pieniä pyörätuolilla liikkuville.

"Vanhemmat stadikat ovat vähän kuisia pyörätuolilla, koska hissit ovat yleensä aika nihkeät. Tällöin siis invakatsomot ovat yleensä myös maantasolla." (Kalle, 130)

"Esimerkiks X:n pelis siihe invakatsomon vieree pääsee oikei hyvin hissil." (Ville, 45)

"Toiselle puolelle jäähallia on vähän vaikea mennä, tietysti avustaja auttaa, koska pikku-kaukalon kautta menessä matot ja eri tasot ovat vähän hankalia, mut avustajan kanssa menettelee. Yksinkin pääsisin, mutta avustajan olemassaolo helpottaa asiaa olennaisesti. Hissiiä ei ole käytössä, luiskat tehty ja ei tarvetta." (Eila, 31)

"Ehkä yks on se et kynnykset on vaikeita, just rappuset, missä on hissi ja et onks sitä olenkaan, sit sitä voi olla ongelmia, että onko hissien ovi riittävän iso. (Tuure, 172)

"Jossai vanhemmis paikois ei niit hissei oo suunniteltu pyörätuolille nii ei sinne meinaa mahtua sisään." (Tommi, 14)

Moni haastateltavista koki liikunta- ja urheilutapahtumapaikkojen tilat riittävän avariksi. Ongelmia ei niinkään koettu rakennetun ympäristön tilaratkaisuista, vaan olosuhteiden myötä suurten ihmismassojen kerääntyttyä samanaikaisesti yhteen tilaan. Erityisesti liikuntatapahtuman päätyttyä siirtyminen katsomopaikalta liikuntatilan ulkopuolelle koettiin aikaavieväksi ja haastavaksi. Muutamit haastateltavat kokivat joissakin tapauksessa liikuntatilojen ovien olleen liian pieniä. Vanhemmissa liikuntahalleissa ja koulujen liikuntasalien ahtaiden käytävien koettiin haittaavan pyörätuolilla liikkumista.

"Ovien aukot, jos menee johonki sisään, niin ei vaan yksinkertaisesti pääse ovest sisään ku se on niin pieni." (Tuure, 172)

"X:llä on tosi ahdas se käytävä kun tullaan hallille pyörätuolilla." (Joonatan, 149)

"Esimerkiks aina erätauoilla kaikki ihmiset lähtee samaa aikaa kahville tai vessaan ja ne sisäänkäynnit on aina ihan tukossa ja välillä on vähä vaikee päästä pois katsomosta. Mut sit taas ihmiset tulee takas eri aikaan katsomoon ni sillan se ei oo ongelma." (Helena, 97)

"Tuulikaappeihin porukka aina sulloutuu ja siitä ne jonot tulee. Siellä ei oo kiva tuolilla mennä. Joskus vielä kynnys siinä lisähaittana." (Eila, 31)

”Tilan puute on pyörätuolilla liikkumisen yksi suurimmista ongelmista. Ihmisten ryntäily varsinkin kun lähetään matsista kotiin vaikeuttaa mun liikkumista ja ei auta kun sukeltaa sekaan.” (Janne, 85)

”X:n matseissa meillä on ihan oma poistumisreitti, jossa ei tarvii jonottaa yhtää.” (Riitta, 160)

7.1.3 Liikuntatapahtumassa toimiminen

Kolmas kuvauskategoria *Liikuntapaikassa toimiminen* vastaa edellisten kuvauskategorioiden tapaan kaikkiin kolmeen tutkimuskysymykseemme. Kuvauskategoria kuvaa liikuntarajoitteisten henkilöiden toimintaa ja toiminnanmahdollisuuksia liikunta- ja urheilutapahtumissa. Kuvauskategorian välityksellä avataan haastateltujen kokemuksia siitä, minkälaisena he kokevat liikunta- ja urheilutapahtumissa toimimisen katsojan roolissa.

Haastateltavista pyörätuolin avulla liikkuvat seurasivat liikunta- ja urheilutapahtumia invapaikoilta ja ilman apuvälinettä liikkuvat normaaleilta katsomopaikoilta. Kokeemukset invapaikkojen laadusta ja toimivuudesta vaihtelivat haastateltujen välillä suuresti. Lisäksi yksittäisten liikunta- ja urheilutapahtumien invapaikkojen esteettömyyden toteutumisessa koettiin eroja.

”X:n matsissa invakatsomo oli suoraan vierasjengin ultrien yläviistossa, joka oli itse asiassa aika siisti spotti sit loppuen lopuksi. X:n stadikalla oli myös katsomoiden välissä betoni-kulkualue, mihin oltiin tehty invaspotit ja tosiaan sinne sitten tuotiin kahvia sun muuta, jos vaan pyysi. X:n invakatsomot taitaa olla valioliigan parhaat ainakin toiminnallisuudessaan.” (Kalle, 129)

”Esimerkiksi X:n jalkapallojuttuja, siellä tietenkin on merkattu invapaikat sinne varsinaisesti pääkatsomon alaosaan.” (Janne, 81)

”Pienemmis paikois ei oo omia invapaikkoja ollenkaa niinku esimerkiks kouluilla. Sitten sut laitetaan istumaan ihan miten sattuu.” (Tommi, 13)

”X:n peleissä invapaikat on päädyissä. Aika paljon jäätason yläpuolella.” (Juha, 66)

”Oisko ollu X:ssä vai mis nyt olikaan niin invakatsomo oli suoraan siinä faniryhmän alla. Ei voinu oikee peliä kattoo ja ei kuullu yhtää mitää kavero sano ku ne laulo ja möykkäs siin takaa koko pelin ajan.” (Tuure, 170)

Ottelun, kilpailun tai näytöksen seuraaminen koetaan liikunta- ja urheilutapahtumaan osallistumisen tärkeimpänä motiivina. Kokemukset liikuntatapahtuman seuraamisesta invakatsomosta käsin olivat haastateltavien mukaan melko huonoja. Invakatsomon etuna koettiin sen helppo saavutettavuus. Negatiivisia tunteita haastateltavien keskuudessa herätti itse ottelun seuraaminen, joka koettiin haastavaksi invakatsomosta käsin. Muutama haastateltava totesi pelin seuraamisen olleen käytännössä mahdotonta katsomon heikon sijainnin vuoksi. Osa haastatelluista koki invakatsomon tunnelman latteaksi verrattuna liikuntatapahtuman yleiseen ilmapiiriin.

”En yleensä mene invakatsomoon muuten, kun jos olen liikenteessä toisen rämpylän kanssa. Noissa on paska tunnelma, mutta matsia pystyy seuraamaan ihan hyvin” (Kalle, 132)

” -- invapaikat sinne varsinaisesti pääkatsomon alaosaan, sieltä ei juurikaan hirveesti näe sitä ite pelitapahtumaa, siinä on vaihtopelaajien kopit kentänlaidalla ja ihmisiä lappaa jatkuvasti ja se on monessa tapahtumassa sama ongelma.” (Janne, 81)

”Pesiksessä invapaikat on pääkatsomos alhaalla kentän tasossa, sinäänsä ei huono paikka, mut ihmiset kulkee jatkuvasti eessä. Kerran esimerkiks kavero käynyt hakemas makkaraa ja jäi siihen meikeläisen eteen seisoo viiden metrin päähän ja mussuttamaa makkaraa ja poistu vast kun ystävällisesti sanoin, että voisitko siirtyä.” (Tommi, 14)

”Invapaikat on hyviä siksi, kun niihin on yleensä helppo päästä. Välille ite matsin seuraaminen on vähän hankalaa, mut yleensä kuitenkin oon ollut tyytyväinen. Joskus järkkärit tuo vielä kahviakin tarjolle, mikä on hyvä juttu.” (Eila, 33)

”Invakatsomoihi pääsee helposti, mut ei sieltä kyl peliä kunnol nää ja tunnelmaki o yleensä aika laimee.” (Ville, 48)

”Kerran jouduin kattoo sählypeliä sellasen musiikkihärvelin vierestä. Ja ne kajarit oli siinä ihan mun takaa.” (158)

Kahvila-, kioski- ja ravintolapalveluiden toimivuus ja käytettävyys koettiin haastateltavien keskuudessa pääosin hyväksi. Haastateltavien kokemusten mukaan invakatsomoiden läheisyydestä löytyi useimmiten kioski, josta pystyi ostamaan virvokkeita ja syömistä. Isompien hallien tai liikuntatilojen kaikki ravintolatilat eivät kuitenkaan olleet haastateltavien kokemusten mukaan heidän saavutettavissaan. Joissakin tapauksissa haastateltavat kokivat alkoholituotteiden saatavuuden olevan muita hankalampaa, sillä alkoholituotteita saa myydä vain tietyissä merkityissä paikoissa. Moni haastateltavista koki kahviloiden ja kioskien huonekalujen olleen epäsopivia kaikkien käyttäjäryhmien tarpeisiin.

”Aina ei pääse kaljalle, vaikka haluis. Saattaa olla, ettei aika riitä tai bissepaikat on pyörätuolille saavutettamattomissa. Toisissa paikoissa tää on korjattu sillä, et voi pyytää jonkun vartijoista tuomaan kahvia tai bisseä invakatsomoon.” (Tuure, 172)

”Kioskipalveluissa suurin melkeen ainoa ongelma on jono, muuten ei moitittavaa.” (Janne, 83)

”Kioskien pöydät mistä otetaan esimerkiksi mausteita ja jotai kurkkusalaattia ja ketsuppia esim. jäähallissa on monesti liian korkeella kun liikkuu tuolilla kun ne on suunniteltu ihmisille et ne seisoo.” (Juha, 72)

”Aika usein mein invakatsomon vieressä on kioski, josta saa ostettua ruokaa ja juomaa. Jos halua kaljaa, joutuu sitten yleensä menemään ihan toiselle puolelle katsoma.” (Helena, 100)

Haastateltavien keskuudessa suurimmaksi yksittäiseksi ongelmaksi koettiin wc-tilojen käyttöön liittyvät ongelmat. Haastateltavien kokemusten mukaan liikuntapaikoissa ei ole riittävästi invavessoja. Osa haastatelluista koki wc-tilat ahtaiksi ja niiden varustelussa ilmeni puutteita. Moni haastateltavista koki suureksi ongelmaksi invavessojen väärinkäytön. Varsinkin erätaukojen aikana monet vammattomat ihmiset käyttivät invavessoja, minkä johdosta kaikki vammautuneet eivät ehtineet käydä vessassa puoliajan aikana. Positiivisena koettiin uusien liikuntatilojen tavallisten wc-tilojen soveltuvuus kaikille käyttäjäryhmille.

”Yleisesti ottaen etenkin vaikka väliajoilla ruuhkassa invavessat kollektivisoidaan. Tosin pahalla silmällä ja mulkulla asenteella saa aiheutettua kivaa kollektiivista häpeää. Samalla jonon kiilauksen voi tehdä ihan surutta tai jopa annetaan heti tilaa.” (Kalle, 134)

”Samoin invavessoja on joo yleisesti ottaen aikasta vähän, tosin isommilla uusilla urheilupaikoilla on myös tehty esteettömiä normivessoja, joten pelkkiin invavessoihin ei esim. al-lekirjoittaneen tarvi mennä.” (Topias, 119)

”Aina löytynyt invavessoja, mutta niitä on vähä. Invavessoja käyttävät muutkin kun ei vammaiset ja se on paha juttu, koska invavessoja on rajalline määrä ja muutenkin joutuu jonottelemaa.” (Tuure, 169)

”X:n matseissa on vessoihin paljon jonoa ja porukkaa on paljon. Siinäkin tulee joskus kiistaa, koska terveet käyttää myös invavessoja. Ovet on kaikille avoinna ja jalkaset pääsevät niihin ensimmäisenä. Tähän ei ole juurikaan puututtu, yksi kävelevä totesi, että kyllä sinne invavessaan saa mennä, jos se vaan on vapaa.” (Joonatan, 148)

”X:llä ei taida ylipäättään olla invavessaa ollenkaa, on pyrittävä hoitamaan wc-käynnit ennen ja jälkeen ottelua muuten on melkeen tultava X:ään tai X:lle” (Riitta, 160)

Tupakointitilojen saavutettavuudessa ja fanituotemyymälöiden toimivuudessa koettiin haastateltavien keskuudessa ilmenneen ajoittain suuria ongelmia. Erityisesti pienemmissä liikuntatiloissa ja vanhemmissa liikuntahalleissa fanituotteiden myyntipiste ei ollut kaikkien pyörätuolilla liikkuvien saavutettavissa. Isoissa halleissa sijainneet fanituotemyymälät sen sijaan koettiin hieman ahtaiksi, mutta pyörätuolilla saavutettaviksi. Tupakointitilojen käytettävyys ja saavutettavuus koettiin tupakoitsevien haastateltavien keskuudessa vaivalloiseksi. Haastateltavat kokivat ongelman aiheutuneen pikemminkin Suomen tiukasta lainsäädännöstä kuin järjestävän tahon päätöksistä.

”Tupakoiminen on vähän hankala juttu, Suomessa kun ei edes ulkostadioneilla saa polttaa muualla kun erikseen markatuilla alueilla.” (Helena, 100)

”En oo ikinä ees yrittäny käydä ostamassa matseista fanikamaa, ku se kauppa o ihan toisella puolella hallii ja sinne o vaikee päästä meidän katsomosta.” (Ville, 46)

"Ostin kummipojalle lahjaks X:n pipon. Nii ihan ite kävin sen ostaa ja pärjäsin." (Riitta, 156)

"Röökille meneminen on ihan perseestä ku joutuu lähtee ulos koko hallista." (Kalle, 131)

Urheilutapahtumien opasteissa ilmeni haastateltavien kokemusten mukaan joitakin puutteita. Haastateltavat kokivat erityisesti liikuntapaikkojen ulkopuolella olevien opasteiden olleen riittämättömiä. Sen sijaan liikuntapaikkojen sisällä opasteita koettiin olleen sopivasti. Muutama haastateltavista kuitenkin koki opasteiden sijaitsevan oudoissa paikoissa.

"Monesti puuttuu opaste siitä missä invaparkkipaikka on. Jos ei oo aiemmin käynyt nii siinä sitä parkkipaikalla pyörii auton kanssa. Täytyy sit aina yleensä kysyä joltain." (Tommi, 4)

"Opasteita itsessään on kyllä hyvä määrä, mut välillä ne on sijotettu ihan ihme paikkoihin johon ei tajuu kattoo." (Ville, 43)

"Emmä nyt sinäänsä opasteita tarvii ku en oo sokee. Kaikki tarvittava löytyy." (Topias, 117)

Liikunta- ja urheilutapahtumien henkilökunnan tarjoama apu ja palvelu koettiin haastateltavien keskuudessa positiivisesti. Haastateltavat kokivat liikunta- ja urheilutapahtumissa olleen riittävä määrä henkilökuntaa. Haastateltavien mukaan invakatsomon läheisyydestä löytyi aina vähintään yksi henkilökunnan jäsen, joka auttoi katsojia tarpeen mukaan. Yleisesti ottaen kokemukset henkilökunnan palvelun ja avun laadusta olivat positiivisia.

"Välillä tuntuu, että ottelussa on enemmän työntekijöitä kun katsojia. Apua saa aina kun vaan kysyy ja palvelu todellakin pelaa." (Joonatan, 142)

"Siinä mein invakatsomon vieressä on aina vähintään yks järkkäri päivystämässä. Se sitten auttaa jos joku jotain apua tarvitsee." (Kalle, 135)

"Kyl ne järkkärit auttaa jos vaikka tuolin kanssa liikkuessa tarvii apuu ku nousee kynnyksii ja muuta." (Ville, 48)

7.1.4 Sosiaalinen, asenteellinen ja psyykkinen esteettömyys

Neljäs kuvauskategoria *Sosiaalinen, asenteellinen ja psyykkinen esteettömyys* on tutkimuksemme kannalta oleellisin ja se vastaa kaikkiin kolmeen tutkimuskysymykseemme. Kuvauskategoria avaa laajasti liikuntarajoitteisten henkilöiden kokemuksia sosiaalisen, asenteellisen ja psyykkisen esteettömyyden toteutumisesta liikunta- ja urheilutapahtumissa. Avaamme kuvauskategorian avulla haastateltujen kokemuksia siitä, miten muut liikuntatapahtumaan osallisena olevat ihmiset suhtautuvat liikuntarajoitteisia katsojia kohtaan. Tämän lisäksi kuvauskategorian välityksellä avataan ihmisten yleisiä asenteita liikuntarajoitteisia kohtaan liikunta- ja urheilutapahtumissa.

Muiden katsojien suhtautuminen liikuntarajoitteisia kohtaan koettiin haastateltavien keskuudessa pääosin positiiviseksi. Haastateltavat kokivat yleisen asennoitumisen ja suhtautumisen liikuntarajoitteisia kohtaan olleen myötämielistä ja sen parantuneen huomattavasti viimeisten vuosien aikana. Haastateltujen kokemusten mukaan ihmiset tarjosivat apua usein ilman erillistä pyyntöä ja huomioivat muutenkin liikuntarajoitteisten erityiset tarpeet hyvin. Osa haastateltavista koki muiden katsojien suhtautumisen liikuntarajoitteisia kohtaan jopa positiivisempänä kuin vammattomia katsojia kohtaan. Ainoiksi negatiivisiksi kokemuksiksi koettiin liikunta- ja urheilutapahtuviin osallistuvien muiden katsojien epätaroituksenmukainen ja osittain huolimaton käytös.

”Asenteet muuttuneet todella paljon. Kun olin nuori niin invaliidiutta peiteltiin, mutta nykyään ollaan jopa terveiden edessä. Asiat ovat menneet paljon eteenpäin. Asenteet hyväksyvämpiä.” (Tuure, 170)

”Kepeillä kun menee niin ihmiset suhtautuu tosi positiivisesti. Pyöröksellä esim. briteissä todella positiivisesti, suomessa vähän saatetaan kattoo oudosti, mutta harvoin. Ihmiset yleensä huomioi, mutta sanoisin kuitenkin että se on vaan terveellistä mielenkiintoa.” (Kalle, 129)

”Ihmiset suhtautuvat yleisesti hyvin ja ovat kohteliaita ja pyytelevät anteeksi. Ei naureskella tai muutakaan.” (Eila, 32)

” – mun mielestä muiden suhtautuminen on melko positiivista ja huolimattomuudesta enemminki kiinni. Ne ketkä ei osaa huomioida ja ne ovat marginaalitapauksia ja niitä on tosi vähän.” (Helena, 99)

”No emmä nyt tiä, ehkä ihan normaalisuhtautuminen, en mä nyt heti osaa sanoa mitään tilannetta, että ehkä joskus on joku kysynyt jotain, että tarviitko apua, ei silleen yleisesti, ihan kun muihinkin ihmisiin suhtaudutaan.” (Topias, 117)

”Ei mitenkää erikoista suhtautumista muilta. Mukavasti muut suhtautuvat minuun.” (Juha, 63)

”Välillä joku vahingossa meinaa jyrätä ku ei huomaa tuolia mut kovasti pyytelee anteeks jos näin käy.” (Tommi, 12)

Katsojien suhtautumisen tapaan myös liikunta- ja urheilutapahtumien henkilökunnan yleinen suhtautuminen ja asennoituminen liikuntarajoitteisia kohtaan koettiin positiiviseksi. Henkilökunnan tarjoama apu ja yleinen palvelu koettiin haastateltujen keskuudessa myönteiseksi. Haastateltavien kokemusten mukaan liikuntatapahtumien henkilökunta suhtautui heihin kunnioittavasti ja henkilökunnan toiminnasta huokui halu palvella ja auttaa. Esimerkiksi pyörätuolilla liikkuvat haastateltavat kokivat saaneensa apua liikkumiseensa sitä pyytäessä.

”Järjestävä taho suhtautuu mun mielestä aika hyvin, esimerkiksi X:n pesismatsissa tervetivät järkkärit ja sillai että mun mielestä aika positiivista se asenne.” (Janne, 84)

”Yleinen suhtautuminen on yleensä hyvin positiivista ja apua tullaan usein tarjoamaan kun pyörätuoli otetaan esille autosta.” (Eila 29)

”Ei oo tullut koskaan tilannetta, että järkkärit olisi kysynyt tarviinko apua mutta en oikestaan hirveästään ole tarvinnut myöskään apua.” (Topias, 120)

”Ei tule muuten mieleen yhtään tapahtumaa, jossa olisi asiat hoidettu huonosti. Tanssipaikeissa kaikki hoidettu myös hyvin.” (Tuure, 174)

”Henkilökunnan yleinen asennoituminen ihan normia. Ne suhtautuu muhun ihan kun muihinkin ihmisiin. Ei mitenkään erikoisesti tai ainakaan oo huomannu mitään.” (Riitta,59)

Yhteistyö ja vuorovaikutus liikuntatapahtumien järjestäjien ja liikuntarajoitteisten välillä oli tutkittavien kokemusten mukaan olematonta. Yhteenkään haastatelluista ei ollut oltu yhteydessä liikuntatapahtuman järjestävän tahon toimesta esteettömyysratkaisuihin liittyen. Osa haastatelluista oli kuitenkin antanut omasta tahdostaan palautetta ja kehitysehdotuksia liikuntatapahtumien järjestäjille. Yleisesti ottaen vuorovaikutus liikuntarajoitteisten ja liikuntatapahtuman järjestäjien välillä koettiin surkeana.

”Ei ole koskaan kukaan tullut kysymään esimerkiksi täällä X:llä henkilökunnasta. Mä oon lähinnä heittänyt heille ehdotuksia ja ehkä siinä olis mun mielestä parannettavaa -- ” (Joonatan, 147)

”Aina pystyy parantamaan tilannetta. Järjestävä taho kyselee melko vähän kokemuksia ja parannusehdotuksia. Ei tule mieleen tähän hätään yhtäkään konkreettista kysymystä siitä miten voisi asiat hoitaa paremmin.” (Juha, 71)

”Tosi harvoin itse asiassa kukaan kyselee kokemuksista nyt kun aloin miettimään. Suorastaan yllättävän vähän, sillä luulis et meillä ois paljon seuroja kiinnostavia kokemuksia ja parannusehdotuksia.” (Kalle, 130)

”Koskaan ei ole kukaan kysellyt miten asiat on hoidettu tai kokemuksia tai mitään sellasta.” (Eila, 22)

Normaalisti liikkuvilla on mahdollisuus valita itse monista katsomonosista sopivin paikka liikuntatapahtuman seuraamiselle. Kaikille liikuntarajoitteisille samaa mahdollisuutta ei tarjoudu. Haastateltavien kokemusten mukaan katsomopaikan valinnanmahdollisuus herätti ristiriitaisia tunteita. Usean haastateltavan kokemusten mukaan liikuntarajoitteisille katsojille ei tarjota mahdollisuutta seurata urheilutapahtumaa muualta kuin ennakkoon päätetystä invakatsomosta. Ilman pyörätuolia liikkuvat liikuntarajoitteiset kokivat saavansa yhdenvertaiset mahdollisuudet katsomopaikan valintaan kuin muut katsojat.

”Aina mä meen invakatsomoon, ei mulle muuta tuu mieleenkään.” (Juha, 68)

"Ei tuolilla mentäessä oo muuta paikkaa ku invakatsomo. Eli siellä mun on pakko olla."
(Tuure, 173)

"Seisomakatsomoon pääsee välillä tuolilla mut useimmin invakatsomosta näkee paremmin." (Joonatan, 148)

"Katsomossa paikkoja rajattu on määrä, mu koskaan ei ole käynyt niin, että sisään ei pääse. Kertaalleen hommasivat paikan vieraskatsomon nurkasta, koska invapaikat olivat täynnä." (Janne, 87)

"Saan aika vapaasti valita paikat kun ei oo pyörätuolia hidastamassa." (Helena, 102)

"Olisi toivottavaa ja hieno homma jos pääsisi korkeemmalle katsomoon. Mut voiko sitä ees vaatia jos ei oteta pääsymaksua ollenkaan?" (Tommi, 13)

Haastateltavat kokivat olevansa hyvin tietoisia liikuntatapahtumien esteettömyysratkaisuisista. Yhtä vaille kaikki haastateltavista olivat tietoisia mahdollisuudesta ostaa invalippu. Suurin osa haastateltavista koki, etteivät liikuntatapahtuman järjestäjät anna riittävästi tietoa liikuntatapahtuman esteettömyysratkaisuisista.

"Et eipä sitä tietoa oikeen mistään saa. Kavereilta puskaradion kautta kuulee sitte mite hommat toimii." (Riitta, 159)

"Ei oo invakorttia tai muuta. Parkkihomma olis mahdollista saada, eli ehkä olisi mahdollista saada myös muunlaisia etuja, mut ei oo tiedotus ainakaan mulle tullut. Ehkä ennemmin jostain sairaalasta tullut joku viesti, että tämä olisi mahdollista, muuten ei ole tiedottamista tai tietoisuutta seuroilta." (Topias, 119)

"Kyllä sitä invalipun saa melkeen joka paikasta. Muut asiat sitten vaihtelee melkosesti, mutta niistä kuulee kyllä hyvin tietoa muilta käyttäjiltä, että osaa vähä varautua." (Helena, 101)

"Ei netistä eikä oikeen mistään muualtakaa löydä tietoo et miten siel hallii liikutaa ja mitä huomioit siel on tehty." (Ville, 47)

Onnistuneet liikuntatapahtuman elinehto on katsojien turvallisuus. Haastateltavat kokivat liikunta- ja urheilutapahtumat pääosin turvallisiksi. Yksikään haastateltavista ei ollut kokenut turvattomuuden tunnetta liikuntatapahtumissa. Osa haastateltavista pelkäsi mahdollisen suuronnettomuuden tai järjestyshäiriön aiheuttamaa sekaannusta. Urheilutapahtumissa käyminen koettiin turvallisena vapaa-ajanviettotapana.

"Mitä mulle siellä muka tapahtuis?" (Juha, 71)

"En oo ikinä kokenut mitään syrjintää tai muutakaan niin et ois tarvinnu pelätä." (Joonatan, 145)

"Välillä ne luiskat on nii jyrkkiä et meinaa jännittää, mutta ei siellä pelätä tarvi" (Eila, 33)

"Eihän Suomessa mitää tappelijoita oo katsojien joukossa ni en mä muiden katsojien oo koskaan pelänny itteäni satuttavan." (Kalle, 133)

"Jos nyt joku mellakka tai tulipalo tulee ni kyllä mua jännittää miten mä sieltä hallista pois pääsen." (Tommi, 14)

Haastateltavat kävivät seuraamassa liikunta- ja urheilutapahtumia, koska he kokivat viihtyvänsä niiden parissa. Motiivit liikunnan ja urheilun seuraamista kohtaan vaihtelivat haastateltavien välillä suuresti. Haastateltavia yhdisti pääosin positiiviset kokemukset liikunta- ja urheilutapahtumien seuraamisesta. Luonnollisesti osa haastateltavien kokemuksista liikunta- ja urheilutapahtumissa käymisestä oli negatiivisia. Suurin osa haastateltavista koki fanitavansa joko tiettyä urheilulajia, -seuraa tai maajoukkuetta. Juuri faniuden tunne koettiin yhtenä tärkeimpänä liikunta- ja urheilutapahtumana osallistumisen syynä.

"Mä tykkään käydä kattoo lätkää. Siellä on hyvä tunnelma ja peli." (Topias, 118)

"Oon iso X:n fani, kun tullut vuosi asuttua X:ssä, niin siitä on tullut fanius liikkeelle ja tulee seurattua paljon." (Tommi, 14)

”Paikanpäällä tulee käytyä sillai lätkämatseja katottua kaks-kolme vuodessa. Oikeestaan ehkä neljä tai jotain sinne suuntaa. Ja yleisurheilu on kans kiva kattoo varsinki SM-kisoja.” (Riitta, 160)

”Pesis ja jääkiekko tietysti siksi, että ne on pärjännyt, se on ollut yksi tekijä.” (Janne, 88)

”Talvilajit ei oikeen nappaa. En tykkää kökötellä kylmässä ulkona ja lisäksi lumi on elementtinä vaikee, koska tuolilla ei juurikaa pääse liikkumaan maastossa. Se vaatis hiihtokelkkaa tai muuta sellasta ja yleensä tahtoo jäädä kotisohvalta seuraamiseen.” (Eila, 33)

Yhdeksi keskeiseksi liikunta- ja urheilutapahtumiin osallistumisen motiiviksi koettiin yhteisöllisyys. Usea haastatelluista koki liikunta- ja urheilutapahtumat sosiaalisia verkostoja kartuttavina tapahtumina. Osallistuessaan liikunta- ja urheilutapahtumiin haastateltavat kokivat kuuluvansa osaksi suurempaa yhteisöä. Haastateltavat kävivät seuraamassa liikunta- ja urheilutapahtumia pääosin kavereidensa tai perheensä kanssa, minkä takia tapahtumat koettiin mielekkäiksi ja tärkeiksi.

”Kaveri on ollut innokas X:n suunnalta ja ollaan kuljettu samalla kyydillä peleihin ja se on vaikuttanut asiaan paljon. Enimmäkseen käyn matseissa just X:n kanssa.” (Janne, 82)

”Sillon kun peleissä on kauhee fiilinki nii sitä tuntee olevansa melkeen osa jotai paljon isompaa.” (Tuure, 174)

”Tykkään käydä seuraamassa X:n pelejä kun siellä voi katsella naisia samalla” (Juha, 72)

”Joihinkin kavereihin oon tutustunut myös matsien kautta ja muuten ei nähdäkään toisiamme. Monet on tuttuja pidemmältä ajanjaksolta ja tuttuja myös muista yhteyksistä mutta pientä yhteisöllisyyttä on syntynyt omassa katsomonosassamme.” (Janne, 83)

”Oon tavannu kyllä urheilun kautta pari tyyppiä ja ollaan paljon yhteyksissä ja kysellää miten meni.” (Topias, 120)

Haastateltavat kokivat tulleen pääosin hyvin huomioiduksi liikunta- ja urheilutapahtumiin osallistuessaan. Kuten jo aiemmin mainitsimme tulosavaruuden neljännessä kuvauskategoriassa, henkilökunnan ja muiden katsojien suhtautuminen liikuntarajoitteisia katsojia koh-

taan oli pääosin positiivista. Haastateltavat kokivat yleisen positiivisen asenteen ja suhtautumisen vaikuttavan positiivisesti myös huomioiksi tulemiseen. Haastateltavien kokemuksien mukaan heidän erityiset tarpeensa huomioitiin pääosin hyvin.

”Yleinen suhtautuminen on pääosin erittäin positiivista, apua tullaan monesti tarjoamaan, kun pyörätuolia otetaan autosta. Meitä tervehditään enemmän tuolilaista kun normaalia asiakasta, ehkä siksi kun meidät muistetaan ja me jäädään paremmin henkilökunnan mieleen. Hyvää palvelua” (Kalle, 135)

”Kyllä mua huomioidaan, ihmiset tulee herkemmin juttelemaan ja kyselemään et tarviinko apua ja kaikkee tällasta pientä.” (Ville, 49)

”Kyllä ihmiset meitä huomioi jos ne vaan sen tajuu. Joskus on niitä erehdyksiä kunne ei vaan tajuu esim. kattoo riittävän alas ku tulee tuolin kaa.” (Joonatan, 14)

7.1.5 Liikuntatapahtuman kustannukset

Viides kuvauskategoria Liikuntatapahtuman kustannukset vastaa kaikkien muiden kuvauskategorioiden tapaan kaikkiin kolmeen tutkimuskysymykseemme. Kuvauskategoria kuvaa liikuntarajoitteisten henkilöiden liikunta- ja urheilutapahtumaan osallistumisen kustannuksia ja siihen liittyviä tekijöitä. Kuvauskategorian välityksellä avataan haastateltujen kokemuksia siitä, minkälaisena he kokevat liikunta- ja urheilutapahtumien kustannukset ja rahoitukset.

Haastateltavat kokivat liikunta- ja urheilutapahtumiin liikkumisen kustannukset pääosin edullisina. Suurin osa haastateltavista sai käyttöönsä ilmaisia taksimatkoja rajallisen määrän kuukaudessa. Lisäksi bussilla liikkuminen koettiin edulliseksi liikkumisvaihtoehdoksi, koska useimmiten pyörätuolin kanssa liikkuvat henkilöt saavat matkustaa bussilla ilmaiseksi. Osa haastateltavista kuitenkin koki, että ilmaisia taksimatkoja on liian vähän ja niitä ei haluttu käyttää vapaa-ajan toimintaan liittyviin aktiviteetteihin.

”Bussillahan on tosi edullista matkustaa, ei se siitä oo kiinni. Yleensä me pyörätuolilaiset päästään ilmaseks sisään ja vielä avustajan kans.” (Joonatan, 139)

”Ei bussin kaa liikkuminen maksa mitään.” (Topias, 107)

”Ja tietysti kun on opiskelija, niin rahatilanne tietysti vähän estää kaikkien haaveiden toteutumisen ku ei tolla taksilla raaksi jatkuvasti matkustaa.” (Ville, 44)

”No siis taksimatkoihin saadaan tukea, mut kuitenkin aika vähän. Loppuen lopuks noi matkat menee hyvin pitkälti välttämättömyyksii, kuten kaupas käyntii tai muuhu sellasee.” (Eila, 32)

Osa haastateltavista liikkui liikunta- ja urheilutapahtumiin omalla autollaan. Yksityisautoilun kustannuksia ei luonnollisesti koettu mitenkään erityisen edullisina. Sen sijaan invaparkkipaikan kustannuksiin liittyvät helpotukset koettiin myönteisesti. Haastateltavien kokemusten mukaan poliisilta saadun vammaisten pysäköintiluvan avulla auton parkkeeraaminen oli ilmaista. Haastateltavien kokemusten mukaan auton pystyi pysäköintiluvan avulla jättämään myös muualle kuin invaparkkipaikalle ilman pelkoa mahdollisista sakoista.

”Invalätkä autossa, niin saan vetäistyä auton ihan mihin vaan, niin parkkipaikoilla ei juurikaan väliä” (Tuure, 175)

”Välillä yksityinen parkkipaikka voi laskuttaa myös invaparkkipaikoista jotain, mutta se on tosi harvinaista.” (Kalle, 133)

”Invalapulla parkkeeraus melkeen aina ilmasta.” (86)

”Sellaiseen paikkaan saa jättää auton, ettei se ole esteenä muulle liikenteelle. Parkkiliisa voi tulla huomauttamaan, mutta muuten saa pysäköidä aika hyvin, jos ei invapaikkaa löydä.” (Tommi, 4)

Suurin osa liikunta- ja urheilutapahtuman järjestäjistä tulee liikuntarajoitteisia vastaan lippujen hinnoissa. Toisinaan liikuntarajoitteiset katsojat joutuvat maksamaan lipuistaan muita katsojia enemmän. Suurin osa haastatelluista koki liikunta- ja urheilutapahtumien lippujen hinnat edullisina tai vähintään kohtuullisina. Muutama haastateltava koki invalipun hinnan kohtuuttomana verrattuna paikan sijaintiin.

”Hinnan puolesta ei ole syytä valittaa, koska aika edullisesti tuolilainen pääsee katsomaan.” (Janne, 87)

"Invalidin hinta suhteutetaan yleensä katsomopaikkaan. Joskus kyllä tuntuu siltä, että tulee maksettua ihan liikaa, kun ei noista aina oo nautinto seurata matsia." (Kalle, 133)

"Kyllä seurat tulee hyvin meitä vastaan, välillä jopa ihan hävettää maksaa niin paljon vähemmän ku muut katsojat." (Helena, 100)

"Ei voi paikasta valittaa ku niin halvalla pääsee." (Juha, 70)

Osa liikunta- ja urheiluseuroista tarjoaa liikuntarajoitteisille katsojille ilmaisen sisäänpääsyn liikunta- ja ottelutapahtumiin. Ilmainen sisäänpääsy koettiin luonnollisesti positiivisena asiana. Toisaalta ilmaisen sisäänpääsyn myötä haastateltavat kokivat vaatimattomuuden tunnetta. Ilmaisen sisäänpääsyn myötä kynnys vaatia parempaa palvelua ja olosuhteita kasvoi.

"X:ä taitaa olla ainoa jengi X:ssä, joka ylipäätään kerää pääsymaksuja meiltä. Pesiksessä ja salibandyssä eivät edes ota sisäänpääsymaksuja, joten päästään sisään ilmaseks." (Tuure, 172)

"Serkun sählypelejä kun oon ollu kattomassa niin aina oon päässy ilmaseks sisään." (Joonatan, 145)

"Mä tykkään käydä katsomassa vammaisurheilua esim. istumalentopalloa ni aina sinne ilmaseks pääsee ja taitaa päästä kaikki muutki katsojat." (Tommi, 14)

"X:n matseihin oon aina päässy ilmaseksi." (Helena, 102)

Suurin osa liikunta- ja urheilutapahtumien järjestäjistä tarjoaa pyörätuolin kanssa liikkuvan katsojan avustajalle ilmaisen avustajalipun. Liikuntarajoitteisten kokemukset avustajalipusta olivat positiivisia, koska avustajan läsnäolo ja apu oli useimmiten liikunta- ja urheilutapahtumaan osallistumisen kannalta välttämättömyys. Haastateltavien mukaan avustajaksi lähtevien ystävien, kavereiden tai perheenjäsenten rekrytointi koettiin helpompana avustajalipun myötä. Avustajalipun huonoksi puoleksi koettiin se, että ottelua oli pakko seurata invakatsomosta käsin.

"Kaikkii matseihin pitäisi päästä avustaja ilmaiseksi sisään" (Riitta, 160)

"Avustaja pääsee pääsääntöisesti matseihin ilmaiseksi, mutta yleensä se edellyttää sitä, että menee invakatsomoon. Jos menee normikatsomoon niin menettää avustajaboonusen." (Kalle, 134)

"Yleensä otan aina jonku frendin mukaa matsii avustajaks. Ite kun joudun maksaa lipusta ni yleensä pistetään kulut puoliks ja kumpiki päästää sisään viel paljon tavallist halvemmalla." (Ville, 48)

8 POHDINTA

Tutkimuksemme tarkoituksena oli selvittää liikuntarajoitteisten ihmisten esteettömyyskokemuksia erilaisissa liikunta- ja urheilutapahtumista. Liikuntarajoitteisten henkilöiden omat kokemukset ovat merkityksellisiä, koska niiden kautta pystytään kohdentamaan huomio olennaisiin tekijöihin ja näin ollen parantamaan esteettömyyden toteutumista. Toimivilla esteettömyysratkaisuilla voidaan parantaa liikuntarajoitteisten katsojien viihtyvyyttä ja katsomiskokemuksen mielekkyyttä (Savela & Hakulinen 2001). Esteettömyyden parantaminen ei ole keneltäkään pois (Saari & Tuominen 2009, 36). Liikuntarajoitteisten henkilöiden esteettömyyskokemukset jakautuvat positiivisiin ja negatiivisiin kokemuksiin ja nämä kokemukset luovat pohjan katsomiskokemukselle. Fyysisestä esteettömyydestä ja liikuntarajoitteisista löytyy paljon aiempaa tutkimustietoa (esimerkiksi Iwarsson, Ståhl 2002, Obrenovic, Abascal, Starcevic 2007). Esteettömyyskokemuksista ei kuitenkaan ole tehty juurikaan aikaisempaa tutkimusta, minkä takia tutkimuksemme on ajankohtainen ja mielestämme tärkeä.

Tutkimuksemme osallistui yksitoista 20–66-vuotiaista liikuntarajoitteista henkilöä Etelä-Suomen alueelta. Kaikki tutkittavat seurasivat liikuntaa ja urheilua jossain muodossa. Aineisto kerättiin teemahaastatteluilla, joiden avulla pyrittiin selvittämään liikuntarajoitteisten henkilöiden esteettömyyskokemuksia liikunta- ja urheilutapahtumista. Kerätty aineisto litteroitiin ja analysoitiin fenomenografisen aineiston analyysitavan mukaan. Analyysin pohjalta muodostimme fenomenografisen tulosavaruuden, jota avasimme tarkemmin tutkimuksemme tulososiossa. Tässä pääluvussa pohdimme liikuntarajoitteisten ihmisten esteettömyyskokemuksiin vaikuttavia tekijöitä ja ylipäättään esteettömyyteen ja urheilun seuraamiseen liittyviä ilmiöitä. Olemme nostaneet esille viisi tulosten taustalla vaikuttavaa ilmiötä, jotka ovat: 1) Esteettömyyden kehitys, 2) Positiivinen erityiskohtelu, 3) Liikkumisen apuvälineen vaikutus esteettömyyskokemukseen, 4) Liikuntatapahtuman järjestäjän rajalliset mahdollisuudet vaikuttaa esteettömyyden toteutumiseen ja 5) Aiemman liikuntahistorian vaikutus liikunnan ja urheilun seuraamiseen. Tämän jälkeen arvioimme tutkimuksemme luotettavuutta ja eettisyyttä. Lopuksi esittelemme jatkotutkimusehdotuksia.

8.1 Esteettömyyden kehitys

Tutkimuksemme mukaan esteettömyyden toteutumisessa ja esteettömyysratkaisuisissa on tapahtunut suurta kehitystä viimeisten vuosikymmenten aikana. Kaikki haastattelemamme liikuntarajoitteiset henkilöt mainitsivat esteettömyyden parantuneen. Haastateltavien mukaan kehitystä on tapahtunut fyysisen, sosiaalisen, asenteellisen ja psyykkisen esteettömyyden saralla. Näyttäisi siltä, että esteettömyys koetaan nykyään tärkeämpänä asiana kuin ennen. Esimerkiksi uusia rakennuksia suunniteltaessa esteettömyyden toteutuminen huomioidaan huomattavasti aiempaa paremmin. Maankäyttö- ja rakennuslaissa (5.2.1999/132, 117 §) säädetään rakennuksen ominaisuuksista yleisellä tasolla. Lain mukaan rakennuksen pitää soveltua myös sellaisten henkilöiden käyttöön, joiden kyky liikkua tai toimia on rajoittunut. Haastateltavien mukaan uudemmat liikunta- ja urheilupaikat on suunniteltu huomattavasti esteettömämmiksi kuin vanhat liikuntapaikat. Erilaisten fyysisten esteettömyysratkaisuiden lisäksi yleinen suhtautuminen ja ihmisten asennoituminen liikuntarajoitteisia kohtaan vaikuttaisi parantuneen merkittävästi. Tämän taustalla saattaa vaikuttaa yhteiskunnan rakennemuutos entistä heterogeenisempään suuntaan (Tilastokeskus 2013, 1-10).

Esteettömyyttä käsittelevät aiemmat tutkimukset tukevat käsitystämme esteettömyyden toteutumisesta aiempaa paremmin. Könkkölän (2010) mukaan viime vuosikymmenien yhteiskunnallinen muutos on vienyt Suomen kohti tasa-arvoista ja osallistavaa yhteiskuntaa. Erityisesti yleiset asenteet ja arvostukset ovat muuttuneet hiljalleen entistä pehmeämmiksi ja suvaitsevammiksi. Suni on tarkastellut tutkimuksessaan (2012, 73) kansalaisopistojen esteettömyyttä. Hänen mukaansa esteettömyyden kehitys kansalaisopistoissa näyttäytyi myönteisenä. Lakimuutosten myötä esteettömyysnäkökulmaan on kiinnitetty huomattavasti aiempaa enemmän huomiota, mikä on puolestaan lisännyt esteettömyyteen liittyvää tutkimustoimintaa. Tilastokeskuksen (2012, 4) mukaan vuonna 2030 yli neljäsosa Suomen väestöstä on yli 65-vuotiaita. Martelin, Sainion ja Koskisen (2004, 22) mukaan väestön ikääntyessä tulevaisuudessa myös liikuntarajoitteisten ihmisten määrä kasvaa. Salosen (2009, 82) mukaan liikuntarajoitteisten kasvavan määrän myötä esteettömyys on yhä tärkeämmässä roolissa yhteiskunnassa. Liikuntarajoitteisten määrän lisääntyessä heidän erityistarpeisiinsa kiinnitetään entistä enemmän huomiota, mikä vaikuttaisi näkyvän fyysisen, sosiaalisen, asenteellisen ja psyykkisen esteettömyyden parantumisena.

8.2 Positiivinen erityiskohtelu

Moni haastateltavista koki saavansa positiivista erityiskohtelua liikunta- ja urheilutapahtumissa. Liikunta- ja urheilutapahtumien henkilökunnan tarjoamat palvelut, kuten kahvila-tuotteiden tuominen invakatsomoon ja liikkumisessa avustaminen koettiin mielekkäinä ja ottelutapahtuman viihtyvyyttä parantavina seikkoina. Liikunta- ja urheilutapahtumiin osallistumisen edullisemmat kustannukset, kuten ilmainen sisäänpääsy ja avustajalippu tai tavallista halvemmat liput ja ilmaiset invaparkkipaikat koettiin niin ikään positiivisina teki-jöinä. Yleisesti ottaen positiivista erityiskohtelua esiintyi paljon ja haastateltavat vaikuttivat olevan kiitollisia saamastaan erityishuomiosta.

Näyttäisi kuitenkin siltä, että positiivinen erityiskohtelu voi pidemmällä aikavälillä olla esteettömyyden kehittymisen esteenä. Suurin osa haastatelluista vaikutti olevan niin kiitollisia saamastaan erityiskohtelusta, etteivät he olleet valmiita vaatimaan ja pyytämään lisää liikunta- ja urheilutapahtumien järjestäjiltä. Vaikuttaisi siltä, että liikuntarajoitteiset nöyryvät asemaansa, eivätkä he kehtaa valittaa ja nostaa todellisia ongelmia esille. Liikunta- ja urheilutapahtumien esteettömyyden toteutuminen koettiin pääosin positiiviseksi, mutta jokaisella haastatellulla oli silti mielessä kehitysehdotuksia esteettömyyden parantamiseksi. Vaikuttaisi siltä, että esteettömyyden kehittyminen vaatisi liikuntarajoitteisilta henkilöiltä lisää rohkeutta nostaa esille ilmenneitä epäkohtia. Haastattelujen perusteella seurat eivät vaikuta olevan kiinnostuneita liikuntarajoitteisten kokemuksista, sillä yhdeltäkään haastatelluista ei ollut kysytty kokemuksia tai parannusehdotuksia liikunta- ja urheilutapahtumista järjestävän tahon toimesta.

Vähemmistöryhmien tyytymisestä heidän vallitsevaan asemaansa löytyy melko vähän aiempaa tutkimustietoa. Omat tutkimustuloksemme mukailevat aiempaa tutkimustietoa. Vimparin (2010, 60) tutkimuksen mukaan liikuntavammaisten kokemukset kuljetuspalveluista olivat negatiivisia. Kuitenkin vain harva liikuntavammaisen oli antanut negatiivisista kokemuksistaan virallista palautetta kuljetuksia järjestävälle taholle. Loposen (2013, 52) tutkimuksessa liikuntarajoitteiset oppilaat kokivat liikuntatunnit positiivisina, kun oppilaat kokivat tulleen kuulluksi liikuntarajoitteidensa osalta. Siekkelin (2010, 39–40) tutkimuksen mukaan liikuntarajoitteiset henkilöt olivat melko tyytyväisiä kylpylöiden esteettömyysratkaisuihin, mutta tästä huolimatta kaikki tutkimuksen osallistujat esittivät parannus- ja kehitysehdotuksia esteettömyyden toteutumiselle aiempaa paremmin. Kauppinen (2008,

6) tutki Etelä-Suomen kaupunkimaisissa kunnissa elävää ruotsinkielistä väestöä. Hänen mukaansa ruotsinkielinen väestö tyytyy suomenkielisiin palveluihin, vaikka heillä olisi oikeus vaatia ruotsinkielisiä palveluita Suomen ollessa kaksikielinen maa.

8.3 Liikkumisen apuvälineen vaikutus esteettömyyskokemuksiin

Tutkimuksemme mukaan yksi merkittävimmistä esteettömyyskokemukseen vaikuttavista tekijöistä on liikkumisen apuväline. Yleinen asennoituminen liikuntarajoitteisia kohtaan vaikuttaisi olevan positiivista, mutta yleinen käsitys liikuntarajoitteisista henkilöistä tuntuisi rajoittuvan apuvälineen kanssa liikkuviin. Haastateltavien mukaan ilman apuvälinettä liikkuvia katsojia ei aina tunnisteta liikuntarajoitteisiksi, ellei heillä ole selkeästi ulospäin näkyvää vammaa. Haastateltavien kokemusten mukaan pyörätuolilla liikkuvat henkilöt saivat enemmän tukea ja huomiota kuin ilman liikkumisen apuvälinettä kulkevat liikuntarajoitteiset henkilöt. Ilman apuvälinettä liikkuneet haastateltavat kokivat, ettei heidän erityistarpeitaan huomioitu riittäväällä tavalla. Haastateltavat kertoivat saaneensa apua heidän sitä pyytäessä, mutta apua ei tultu tarjoamaan samalla tavalla kuin pyörätuolilla liikkuville katsojille. Vaikuttaisi siltä, että liikkumisen apuväline toimi avun tarpeen signaalina ottelutapahtuman järjestäjille ja muille katsojille.

Pyörätuolin, rollaattorin tai muun liikkumisen apuvälineen käytön koettiin rajoittavan ottelutapahtumaan osallistumisen mahdollisuuksia. Liikuntapaikkaan saapuminen ja sieltä poistuminen sekä liikuntatapahtumassa liikkuminen ja toimiminen koettiin liikkumisen apuvälinettä käyttävien keskuudessa hankalammaksi kuin ilman apuvälinettä liikkuvien keskuudessa. Haastateltavien mukaan liikkumisen apuvälineen käyttö rajasi katsomopaikan valinnan mahdollisuuksia, mikä osaltaan vaikutti katsomiskokemukseen. Vaikuttaisi siltä, että liikuntarajoitteisen katsojan on tehtävä myönnytyksiä osallistuessaan liikunta- ja urheilutapahtumaan katsojan roolissa. Näyttäisi, että liikuntarajoitteisen katsojan on päätettävä, mille ottelutapahtuman tekijöille hän antaa arvoa. Liikkumisen apuvälineen käytön myötä liikuntarajoitteinen katsoja saa enemmän tukea ja huomiota, mutta toisaalta hänen mahdollisuudet toimia ottelutapahtumassa haluamallaan tavalla heikkenevät. Ilman liikkumisen apuvälinettä liikkuva katsoja voi vapaasti valita paikkansa ja hänen osallistumismahdollisuutensa ovat paremmat, mutta toisaalta hän ei saa läheskään niin paljon apua ja tukea kuin liikkumisen apuvälinettä käyttävä katsoja. Eräs pyörätuolia tavallisesti käyttävä haastatelta-

va kertoi toisinaan saapuvansa liikuntatapahtumiin ilman liikkumisen apuvälinettä, koska hän koki hyvätunnelmalliseen katsomonosaan pääsyn tärkeämmäksi kuin vaivattoman ja helpon liikkumisen ottelutapahtumassa pyörätuolin avulla. On kuitenkin syytä muistaa, ettei läheskään kaikilla liikuntarajoitteisilla ole vastaavaa mahdollisuutta valita omaa liikumistapaansa. Liikuntarajoitteisen henkilön määritelmä on laaja, ja jokaisen vamman koko ja laatu vaihtelee yksilöittäin.

Aiempi tutkimustieto keskittyy lähinnä pyörätuolilla liikkuvien liikuntarajoitteisten ja vammaisten esteettömyysasioihin. Rädyn (2002, 42) mukaan vammaisuutta tai liikuntarajoitteisuutta on käsiteltävä yksilön tilana. Vammaisuuden yleisluontoinen määrittely ei riitä, vaan jatkossa tulee keskittyä yksilön toimintakykyyn ja toimintamahdollisuuksiin. Vammaisia ja liikuntarajoitteisia ihmisiä ei tule nähdä yhtenäisenä ryhmänä, vaan on huomioitava kaikki ne toimintarajoitukset, joita vamma yksilölle aiheuttaa. Toimintarajoitteita aiheuttava vamma ei aina näy ulospäin. Koska liikuntarajoitteisuus nähdään nimenomaan yksilön tilana, tulee jatkossa huomioida nykyistä paremmin myös ne liikuntarajoitteiset, jotka eivät käytä liikkumisen apuvälineitä.

Liikkumisen apuvälineen käytöstä ja sen vaikutuksista liikkumiseen löytyy suhteellisen paljon tutkimustietoa. Lisäksi rakennetun ympäristön esteettömyyttä on tutkittu paljon (esimerkiksi Karinharju, Vuorsola 2014, Kempainen 2008). Pihnalán (2009, 105) mukaan rakennettu ympäristö, tuotteet ja erilaiset palvelut on suunniteltava alusta lähtien kaikille käyttäjäryhmille soveltuviksi. Tämän kaltaista suunnittelua kutsutaan universaaliksi suunnitteluksi. Rakennuksen sisäänkäynti, mitoitus, kalustus, valaistus, ovet, portaat, hissit, hissit ja erilaiset tilat vaikuttavat rakennuksen käytettävyyteen ja sen soveltuvuuteen erilaisille käyttäjäryhmille. (Rakennustietosäätiö 2007, 14–19.) Penttisen (2011, 19) mukaan pyörätuolilla liikkuvan liikkuminen helpottuu, kun erilaiset tilat toteutetaan kynnyksettöminä ja pyritään välttämään tasoeroja. Pyörätuolia käytetään liikkumisen apuvälineenä, kun liikkuminen ei muiden kävelyn apuvälineiden kanssa onnistu. Pyörätuoli mahdollistaa henkilön omatoimisen liikkumisen ja lisää käyttäjänsä mahdollisuuksia osallistua yhteiskunnan toimintaan. (Töytäri ym. 2010, 116.) Pyörätuolin avulla pystytään mahdollistamaan vaikeasti liikuntarajoitteisten henkilöiden osallistuminen myös liikunta- ja urheilutapahtumiin.

8.4 Liikuntatapahtuman järjestäjän rajalliset mahdollisuudet vaikuttaa esteettömyyden toteutumiseen

Tutkimuksemme mukaan liikunta- ja urheilutapahtumien järjestäjillä on varsin rajalliset mahdollisuudet vaikuttaa erilaisiin esteettömyysratkaisuihin. Haastateltavien kokemusten mukaan esteettömyyden toteutumista estävät esimerkiksi Suomen tiukka lainsäädäntö ja rakennetun ympäristön puutteet. Näyttäisi siltä, että liikunta- ja urheilutapahtumien järjestävät voivat vaikuttaa esteettömyyden toteutumiseen vain tiettyyn pisteeseen asti. Kaikkiin esteettömyyttä heikentäviin tekijöihin järjestävät tahot eivät voi vaikuttaa. Haastateltavien kokemusten mukaan heille saatetaan tuoda suoraan katsomoon kahvia, pullaa tai makkaraa, mikäli ottelutapahtuman kahvilatilat ovat vaikeasti saavutettavissa. Suomen alkoholilain (8.12.1994/1143, 21§) mukaan ”*anniskelupaikassa alkoholijuomia saa anniskella ainoastaan lupaviranomaisen hyväksymällä anniskelualueella, jossa valvonta voidaan tehokkaasti järjestää. Anniskelualueeksi ei saa hyväksyä urheilu-, liikunta-, musiikki- tai muun niihin verrattavan tapahtuman yleistä katsomotilaa*”. Vaikuttaisi siltä, että tiukasta alkoholilaista johtuen liikuntarajoitteiset henkilöt eivät aina pysty nauttimaan alkoholituotteita liikunta- ja urheilutapahtumissa elleivät he pysty itse liikkumaan anniskelualueelle. Sama ilmiö koskee myös tupakointia. Tupakointilaki (13.8.1976/693, 12§) kieltää tupakoinnin muun muassa ”*sisätiloissa järjestettävissä yleisissä tilaisuuksissa ja ulkoalueilla järjestettävien yleisten tilaisuuksien katoksissa ja katsomoissa sekä muissa tilaisuuden seuraamiseen välittömästi tarkoitetuissa tiloissa, joissa osallistujat oleskelevat paikoillaan*”. Näyttäisi siltä, että tiukka lainsäädäntö asettaa liikuntarajoitteiset ja muut katsojat eriarvoiseen asemaan.

Jäykän lainsäädännön lisäksi esteettömyyden toteutumista heikentää vanhojen liikunta- ja urheilupaikkojen huono infrastruktuuri. Vaikka esteettömyysasiat huomioidaan nykyään entistä paremmin, haasteita aiheuttavat vanhat ja huonokuntoiset liikuntapaikat. Suuri osa Suomen liikuntapaikoista on kuntien omistamia (Mäkinen 2010, 59) ja ne ovat iältään vanhoja. Esimerkiksi keskimääräinen suomalainen liikuntahalli on iältään 26–31 vuotta vanha (Häyrynen 2013, 22–23). Koska suurin osa liikuntapaikoista on kuntien omistamia, seurat eivät pysty suoraan vaikuttamaan liikunta- ja urheilupaikkojen kunnostamiseen ja muokkaamiseen esteettömämpään suuntaan. Vaikuttaisi siltä, että kunnat eivät ole kovinkaan halukkaita investoimaan liikuntapaikkoihin. Haastateltavat kokivat varsinkin

vanhat liikuntapaikat hyvin esteellisiksi. Uudemmat liikuntapaikat sen sijaan koettiin esteettömiksi, mutta valtaosa Suomen liikuntapaikoista on iältään vanhoja (Häyrinen 2013, 22–23). Nykyisessä taloustilanteessa uusia liikuntapaikkoja ei rakenneta kovinkaan aktiivisesti. Vaikuttaisi siltä, että tasa-arvon toteutumisen kannalta olisi tärkeää, että vanhojen liikuntapaikkojen esteettömyysasioihin kiinnitetään jatkossa entistä enemmän huomiota.

Erilaisia esteettömyyskartoituksia on tehty paljon Suomessa (esimerkiksi Hyssälä 2013, Veikkanen 2013, Räisänen 2011). Liikuntapaikkojen esteettömyyttä kartoittavia tutkimuksia on tehty runsaasti niin Suomessa (esimerkiksi Eskeli, Vuorio 2014, Kantonen, Antola 2011, Vähäkoski 2015) kuin ulkomailla (esimerkiksi Nary, Froelich, White 2000, Xinlei 2010). Suurin osa tutkimuksista on keskittynyt rakennetun ympäristön esteettömyyteen ja erilaisiin rakenteellisiin esteettömyysratkaisuihin. Valtaosa tutkimuksista lähestyy esteettömyyttä ylhäältä käsin huomioimatta liikuntarajoitteisten omaa näkökulmaa.

Erialaisten liikunta- ja urheilutapahtumien esteettömyydestä on hyvin vähän aiempaa tutkimustietoa. Sen sijaan muiden kulttuuritapahtumien, esimerkiksi musiikkifestivaalien esteettömyyttä on tutkittu kohtuullisesti (esimerkiksi Pulli 2011, Peltola 2011). Seppänen (2014, 26) on selvittänyt teoksessaan Porispere-festivaalin esteettömyyttä. Hänen selvitksessään todetaan festivaalin anniskelualueen olleen vaikeasti saavutettavissa liikkumisen apuvälineen kanssa. Salonlahti ja Salovaara (2014, 19) tutkivat Ruisrock-festivaalin esteettömyyttä. Heidän mukaansa yleinen ulkoilmatapahtumien esteettömyyttä heikentävä osa-alue on liikkumisen haasteellisuus. Järjestävä taho pystyy vaikuttamaan esteettömyyden toteutumiseen vain osittain, mutta esimerkiksi liikkumista vaikeuttaviin sääolosuhteisiin, maaston muotoihin ja pysyviin rakennuksiin tapahtuman järjestävät eivät voi vaikuttaa. Pulli (2011, 29–31) selvitti tutkimuksessaan esteettömyyden toteutumista SiltaKino-elokuvafestivaalissa. SiltaKino-elokuvafestivaalin tavoitteena oli olla mahdollisimman laajasti saavutettavissa oleva tapahtuma. Tapahtumassa esteettömyyden eri osa-alueet huomioitiin muun muassa festivaalin järjestämispaikan valinnalla, katsomopaikkojen sijoittamisella, selkeällä tiedottamisella, riittävällä henkilökunnan määrällä ja edullisilla lippujen hinnoilla. Tapahtuma koettiin onnistuneeksi ja se voisi toimia hyvänä esimerkkinä esteettömän kulttuuritapahtuman järjestämisestä.

8.5 Aiemman liikuntahistorian vaikutus liikunnan ja urheilun seuraamiseen

Tutkimuksemme mukaan merkittävin liikunnan ja urheilun seuraamiseen vaikuttava tekijä oli haastateltujen aiempi liikuntahistoria. Tässä tapauksessa liikuntahistorialla ymmärretään henkilön harrastuneisuutta, aiempaa kokemustaustaa ja suhdetta liikuntaa ja urheilua kohtaan. Haastateltavien liikunnan harrastaminen ennen vammautumista ja vammautumisen jälkeen näyttäisi olevan tärkeä liikunnan ja urheilun seuraamista selittävä tekijä. Kaikki haastattelemamme henkilöt olivat harrastaneet liikuntaa jossain kohtaa elämäänsä. Vaikuttaisi siltä, että henkilön aiempi liikuntahistoria selittäisi osaltaan myös seurattavia urheilulajeja. Esimerkiksi koripalloa pelannut henkilö seurasi aktiivisesti koripalloa ja yleisurheilun parissa toiminut henkilö yleisurheilua. Tutkimuksemme mukaan yksi merkittävä liikunta- ja urheilutapahtumissa käymisen motiiveista oli yhteenkuuluvuuden tunne muihin katsojiin. Haastateltavat näkivät ottelutapahtumissa ystäviään ja viettivät aikaansa samanhenkisten ihmisten kanssa. Ruonavaaran (2001, 22) mukaan eräs merkittävä ottelutapahtumiin osallistumisen motiivi on yhteenkuuluvuuden tunteen kokeminen samanhenkisten ihmisten kanssa. Hänen mukaansa yleisö haluaa samaistua toisiinsa ja jakaa voiton ja tappion kokemukset. Tämän lisäksi katsojat kokevat mielihyvää samaistuessaan urheilijoihin. (Ruonavaara 2001, 27)

Paikallisen joukkueen tai seuran merkitys katsojalle näyttäisi olevan suuri. Tutkimuksemme mukaan kaupungeissa suurta suosiota ja mainetta nauttineet joukkueet ja yksilöurheilijat vaikuttaisivat vetävän yleisöä puoleensa. Internetin ja urheilukanavien yleistyksen myötä paikallisten joukkueiden ja urheilijoiden lisäksi tietyt kansainväliset supertähdet ovat kasvattaneet suosiotaan Suomessa ja lisänneet omalta osaltaan urheilun seuraamista. Kosken (2000, 14–21) mukaan liikuntakulttuurimme on muuttunut viimeisten vuosien aikana kansainvälisempään ja kaupallisempaan suuntaan ja samalla median rooli on kasvanut. Tutkimuksemme mukaan urheilun lisääntynyt tv-näkyvyys on vähentänyt liikuntarajoitteisten katsojien urheilun seuraamista paikan päällä. Haastateltavat kokivat urheilun seuraamisen kotoa käsin huomattavasti helpommaksi vaihtoehdoksi kuin paikan päälle menemisen.

Median roolin kasvun myötä urheilun suur tapahtumat ovat kasvattaneet suosiotaan yleisön keskuudessa entisestään (Statista 2014). Tutkimuksemme mukaan liikunnan ja urheilun kertaluontoiset suur tapahtumat vetävät puoleensa yleisöä. Näyttäisi siltä, että laajaan, kovatasoiseen ja harvinaiseen tapahtumaan ollaan valmiita menemään, vaikka seurattavat lajit eivät olisi entuudestaan kovin tuttuja. Haastattelujen perusteella liikunnan ja urheilun seuraamiseen paikanpäällä vaikuttaa olennaisesti myös suosikkiurheilijoiden tai joukkueiden menestymismahdollisuudet. Esimerkiksi Jyväskylässä seurataan aktiivisesti jääkiekkoa ja pesäpalloa, koska paikalliset joukkueet ovat perinteisesti menestyneet näissä lajeissa hyvin. Tutkimuksemme mukaan vaikuttaisi siltä, että katsojat hakeutuvat mielellään viihdyttävän ja menestyvän urheilun pariin. Aineistomme pohjalta vaikuttaisi siltä, että suomalaiset eivät ole urheiluhullua vaan menestyshullua kansaa.

Urheilun seuraamisesta ja faniudesta on tehty melko paljon aiempaa tutkimusta niin Suomessa (esimerkiksi Heinonen 2005, Turtiainen 2012, Nikunen 2008) kuin ulkomailla (esimerkiksi Dunning 1999, Jenkins 1992). Turtiaisen (2008, 45–46) mukaan kiinnostus urheilua kohtaan kulkee rinnakkain oman urheilun harrastamisen kanssa. Pyykkönen (2003, 46–48) käsittelee teoksessaan urheilun seuraamisen muutoksia. Hänen mukaansa penkkiurheilua ei voida enää pitää passiivisena liikuntaharrastuksena, vaan penkkiurheilu on kokenut muutoksia siinä missä huippu-urheilukin.

Penkkiurheilussa on luonnollisesti eroa eri katsojaryhmien välillä. Kosken ja Lato- sen (1999, 48) mukaan eri väestöryhmien välillä on eroja urheilun seuraamisessa. Tutkijoiden mukaan vahvimmin television ääressä viihtyvät ikääntyneemmät katsojat. Vaikuttaisi siltä, että vanhuksilla ja liikuntarajoitteisilla on samat syyt ja motiivit seurata urheilua pääasiallisesti television välityksellä. Näyttäisi siltä, että molemmille väestöryhmille on keskimääräistä haastavampaa osallistua liikunta- ja urheilutapahtumiin. Kuper (2000, 275–276) on teoksessaan todennut kotipaikkakunnan määrittäneen kannatettavan joukkueen. Suomalaisen fanikulttuurin erikoisuutena pidetään maakuntia ja niissä tapahtuvaa erikoistumista johonkin tiettyyn joukkueeseen tai lajiin (Heinonen & Godenhjelm 2000, 97). Heinolan (1986, 6) mukaan voidaankin päätellä, että paikkakunnalla oleva voimakas lajikulttuuri ruokkii myös fani- ja yleisökulttuuria. Heinosen (2005, 75–77) mukaan menestys ruokkii faniutta, mikä puolestaan lisää katsojamääriä. Aholan (2014, 44) tutkimuksessa menestys

arvioitiin neljänneksi yleisimmäksi joukkueen valintaa selittäväksi tekijäksi tietyn pelaajan, joukkueen pelityylin ja medianäkyvyyden jälkeen.

8.6 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta parantaa tutkijoiden yksityiskohtainen selonteko tutkimuksen toteutuksesta ja sen kaikista eri vaiheista (Hirsijärvi, Remes & Sajavaara 2009, 232). Niiniluodon (2002, 30–37) mukaan laadullisen tutkimuksen luotettavuutta tarkastellaan perinteisesti tutkimuksen objektiivisuuden ja kriittisyyden kautta. Lähtökohtana on tutkijan avoin subjektiviteetti ja sen tunnistaminen (Eskola & Suoranta 2008, 210–212). Tutkija ei koe eikä ymmärrä kokemuksia samalla tavalla kuin tutkittavat, vaan pyrkii käsittelemään tutkittavien muodostamia kokemuksia (Puuronen 2002, 298).

Laadullisen tutkimuksen ominaispiirteenä on tutkijoiden vaikutus tutkimukseen. Kerätty aineisto, perusteet tulkinnoille ja se, miten tutkijat kykenevät rajaamaan omat intressinsä ja ennako-oletuksensa tutkimuksen ulkopuolelle, lisäävät tutkimuksen uskottavuutta. (Soininen 1995, 119–123). Laadullinen tutkimus tapahtuu aina elämismaailmassa. Tutkija on aina osa sitä merkitysytteyttä, jota hän on tutkimassa. (Varto 1992, 26.) Tutkimuksen validiteetin kannalta on oleellista, että tutkija esittelee, miten hän on päätenyt kuvaamaan ja selittämään tutkittavien maailmaa niin kuin se tutkimuksessa käy ilmi. Reliabiliteettia arvioitaessa on huomioitava, kuinka aineistoa on käytetty, miten tulokset heijastelevat tutkittavien omaa ajatusmaailmaa ja miten haastattelijan ja haastateltavan välinen vuorovaikutus on toiminut. (Uljens 1991, 97.) Tämän tutkimuksen luotettavuuden parantamiseksi olemme esitellet oman esiyymmärryksemme tutkittavasta aiheesta tutkimusraportin tutkimusongelma-osiossa.

Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta arvioitaessa kiinnitetään huomiota tutkimuksen uskottavuuteen (Guba & Lincoln 1988, 84–85). Vanttajan (2002, 78) mukaan laadullisen tutkimuksen uskottavuus koostuu tulosten vastaavuudesta ja siirrettävyydestä. Perinteisesti pohditaan myös tutkimustilanteen arviointia ja vahvistettavuutta. Tutkimuksen vastaavuudella tarkoitetaan tutkijan tekemien tulkintojen vastaavuutta haastateltavien alku-peräisten käsitysten kanssa (Guba & Lincoln 1988, 84). Fenomenografisen tutkimuksen ominaispiirteenä nähdään tutkimustulosten tulkinnanvaraisuus. Tulokset ovat aina tutkijoiden omia tulkintoja tutkimusaineistosta. (Sandberg 1997.) Olemme lisänneet tulkinto-

jemme läpinäkyvyyttä esittelemällä runsaasti haastatteluissa esiintyneitä alkuperäisilmauksia. Näin kytkemme tekemiemme tulkintojen yhteyden tutkimusaineistoon.

Guban ja Lincolnin (1988, 84–85) mukaan tutkimuksen siirrettävyydellä tarkoitetaan tulosten sovellettavuutta vastaavaan kontekstiin. Alasuutarin (1994, 219–222) mukaan aineiston, tutkimuksen kulun ja valittujen metodien kuvailun tulee olla riittävän tarkkaa, jotta lukijan on mahdollista tehdä päätelmiä tulosten siirrettävyydestä. Koko tutkimusprosessin mahdollisimman tarkka ja yksityiskohtainen kuvailu parantaa tutkimuksen luotettavuutta (Eskola & Suoranta 2008, 210). Olemme kuvailleet tutkimusmenetelmää ja fenomenografista analyysiä mahdollisimman kattavasti. Tutkimuksen luotettavuuden ja tulosten siirrettävyyden parantamiseksi käytimme haastateltavien saamiseksi lumipallo-otantaa. Lumipallo-otanta on laaja prosessi, jossa määritellään raamit, joiden pohjalta ensimmäinen haastateltava valitaan. Ensimmäinen haastateltava henkilö ehdottaa uusia haastateltavia. Näin menetellään, kunnes riittävä määrä haastateltavia on kasassa. (Vilka 2005, 181.) Lumipallo-otannan riskinä on, että haastateltavat muodostavat keskenään liian homogeenisen ryhmän. (Sadler, Lee, Fim & Fullerton 2010, 370) Lumipallo-otannan lisäksi valikoimme muutaman haastateltavan täysin sattumanvaraisesti, jotta tutkimusjoukko oli riittävän heterogeeninen.

Haastatteluihin valikoituneiden liikuntarajoitteisten henkilöiden esteettömyyskokemukset liikunta- ja urheilutapahtumista olivat pääosin positiivisia. Moni haastateltavista koki tutkimuksemme hienoksi mahdollisuudeksi päästä vaikuttamaan liikuntarajoitteisten asemaan ja heitä itseään koskeviin asioihin. Kuten aiemmin olemme todenneet, lähes jokaiselle haastateltavalle tutkimuksemme oli ensimmäinen kerta, kun liikuntarajoitteisten omia kokemuksia ja mielipiteitä tiedusteltiin ja kuunneltiin. Koska tutkimuksemme kohdejoukko oli laaja skaala erilaisia liikuntarajoitteisia henkilöitä, voitaisiin tutkimustuloksemme siirtää koskemaan osittain laajempaa liikuntarajoitteisten katsojien joukkoa. Toisaalta on syytä huomioda, että tutkimuksemme otanta on melko pieni. Haastattelututkimuksen luotettavuutta arvioitaessa tulee huomioda myös se, että haastateltavien henkilöiden kertoma tieto on jälkeinpäin muisteltua. Tutkimukseen valikoituneet liikuntarajoitteiset henkilöt ovat kertoneet esteettömyyskokemuksistaan liikunta- ja urheilutapahtumista. Osa haastateltavien kokemuksista oli melko tuoreita, kun taas osa muisteli katsomiskokemuksiaan liikunta- ja urheilutapahtumista yli kymmenen vuoden takaa.

Hyvän tieteellisen käytännön noudattelu luo pohjan tutkimuksen eettisyydelle. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan menettelyohjeiden (2012, 6) mukaan hyviin käytänteisiin kuuluu esimerkiksi tiedeyhteisön tunnustamien toimintamallien mukaan toimiminen, akateemisen tutkimuksen kriteerit täyttävä tiedonhankinta- ja tutkimusmenetelmien käyttö sekä aiempien tutkimusten tarkastelu ja huomioiminen. Kuulan ja Tiitisen (2010) mukaan laadullisen tutkimuksen eettisyyttä arvioitaessa tulee huomioida tutkijoiden oman toiminnan eettisyys, tutkimuslupien kysyminen, haastateltavien oikeuksien tiedostaminen sekä kerätyn aineiston kunnioittaminen. Saaranen-Kauppinen ja Puusniekka (2006) painottavat tutkittavien itsemääräämisoikeuden ja ihmisarvon vilpittömää kunnioittamista. Aineiston käsittelyssä korostuu luottamuksellisuus ja tutkittavien anonymiteetti.

Haastattelujen tekemisen yhteydessä jokaiselta haastateltavalta on pyydetty kirjallinen suostumus tutkimukseen osallistumiseen sekä aineiston myöhempään käyttöön tutkijoiden omassa gradutyössään. Kirjallisessa sopimuksessa tutkijat ovat sitoutuneet olemaan luovuttamatta kerättyä aineistoa ulkopuolisille. Ennen haastatteluiden aloittamista haastateltavilta on pyydetty suullisesti lupa haastatteluiden äänittämiselle. Kaikilla haastateltavilla oli halutessaan oikeus kieltäytyä haastattelusta. Haastateltaville annettiin mahdollisuus lähettää tietoja myös haastattelutilanteen jälkeen. Tutkijat valitsivat yhdessä haastateltavien kanssa kaikille osapuolille soveltuvan fyysisen haastatteluympäristön. Haastattelupaikkaa valittaessa huomioitiin paikan helppo saavutettavuus sekä paikan rauhallisuus. Lopullisessa tutkimusraportissa esiteltävät nimet on muutettu haastateltavien anonymiteetin säilyttämiseksi. Eettisyyden parantamiseksi ja haastateltavien anonymiteetin suojaamiseksi haastattelussa esiintyneet paikannimet on muutettu neutraaliin muotoon. Tutkijat ovat pyrkineet kunnioittamaan kerättyä aineistoa sen käsittelyssä, analysoinnissa ja tulosten tulkinnassa.

8.7 Jatkotutkimusehdotukset

Valitsimme tutkimuksemme näkökulmaksi liikuntarajoitteisten henkilöiden omakohtaiset kokemukset erilaisista liikunta- ja urheilutapahtumista. Kokemuksiemme mukaan liikuntarajoitteisten henkilöiden mielipiteitä ja kokemuksia ei ole huomioitu aiemmin riittävästi tutkimuksia tehdessä. Aiemmat liikuntarajoitteisia henkilöitä käsittelevät tutkimukset ovat lähestyneet aihetta ylhäältä käsin huomioimatta liikuntarajoitteisten omia näkemyksiä (esimerkiksi Leinonen & Mattila-Aalto 2004, Kohijoki 2010, Emerson & Corn 2006).

Eri tavoin liikuntarajoitteisia ihmisiä on noin 10 % Suomen väestöstä (Suomen Standardisoimisliitto 2010, 89). Liikuntarajoitteisten määrän arvioidaan kasvavan tulevina vuosina reilusti (Tilastokeskus 2012, 4). Tämän takia liikuntarajoitteisia koskevaa tutkimusta on lisättävä. Miettisen (2008, 10–14) mukaan kulttuurielämysten avulla voidaan parantaa ihmisten henkistä ja fyysistä hyvinvointia. Tutkimuksemme lähestyi liikuntarajoitteisten kulttuuriharrastusta liikunta- ja urheilutapahtumien osalta. Jatkossa olisi tarpeellista tutkia liikuntarajoitteisten kulttuurikokemuksia myös muiden kulttuurin osa-alueiden parista. Kulttuurikokemusten lisäksi liikuntarajoitteisten henkilöiden arkea ja esimerkiksi erilaisten tukipalveluiden toimivuutta olisi syytä tutkia jatkossa enemmän.

Tutkimuksemme mukaan liikuntarajoitteisten omia kokemuksia ei huomioida riittävästi. Tutkimuksessamme selvitettiin liikuntarajoitteisten henkilöiden ja liikunta- ja urheilutapahtumia järjestävien tahojen välistä vuorovaikutusta. Tutkimuksemme perusteella vuorovaikutus on olematonta niin liikunta- ja urheilutapahtumissa kuin myös muilla arkielämän osa-alueilla. Mielestämme tulevaisuudessa olisi tärkeää tutkia liikuntarajoitteisille erilaisia palveluja tarjoavien tahojen todellisia motiiveja. Jatkossa tulisi selvittää kuinka paljon ja millä keinoin erilaisiin vähemmistöryhmiin, kuten liikuntarajoitteisiin ollaan valmiita panostamaan ja satsaamaan resursseja.

Tutkijoiden omien kokemusten mukaan liikuntarajoitteisia koskeva jatkotutkimus tulisi kohdistaa liikuntarajoitteisten henkilöiden omien kokemusten ja näkökulmien huomiointiin. Erilaisia esteettömyyskartoituksia ja rakenteellisen ympäristön esteettömyyden selvityksiä (esimerkiksi Karinharju & Vuorsola 2014, Kemppainen 2008) on tehty reilusti. Tulevien tutkimusten aihealueista riippumatta näkökulma on suunnattava liikuntarajoitteisten henkilöiden omiin kokemuksiin. Erilaisten esteettömyyskartoitusten myötä tiedetään hyvin, miten erilaiset fyysiset ympäristöt tulisi suunnitella ja rakentaa esteettömiksi. Jatkossa tulisi tutkia sitä, miten erilaiset rakenteelliset ratkaisut ovat todellisuudessa vaikuttaneet esteettömyyden toteutumiseen. Tähän vaikuttaa fyysisen ja rakenteellisen esteettömyyden lisäksi asenteellisen, sosiaalisen ja psyykkisen esteettömyyden toteutuminen, mitä olisi syytä tutkia lisää.

LÄHTEET

- Aaltola, J. & Valli, R. 2001. Ikkunoita tutkimusmetodeihin. 1, Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Ahola, S. 2014. Etäfanin faniutumien ja identiteetti – Yksityisiä kaukosuhteita vai yhteisön karnevaaleja?
- Ahonen, S. 1994. Fenomenografinen tutkimus. Teoksessa L. Syrjälä, S. Ahonen, E. Syrjäläinen & S.Saari. Laadullisen tutkimuksen työtapoja. Helsinki: Kirjayhtymä, 113-160.
- Ahtela, K. 2005. Tasa-arvolakiin perustuva positiivinen erityiskohtelu erityisesti virkanimityksissä. Tampere: Tampereen yliopisto, työelämän tutkimuskeskus.
- Alasuutari, P. 1994. Laadullinen tutkimus. Tampere: Vastapaino.
- Allardt, E. 1976. Hyvinvoinnin ulottuvuuksia. Porvoo: WSOY.
- Allardt, E. 1983. Sosiologia. Porvoo: WSOY.
- Andorka, R. 1987. Time budgets and their uses. Budapest: Annual Reviews.
- Artimo, T. 1998. Urheilutapahtumien televisionitu EY:n kilpailuoikeudessa. Helsinki: Opetusministeriö.
- Aura, S., Horelli, L. & Korpela, K. 1997. Ympäristöpsykologian perusteet. Porvoo: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- Barnes, C., Mercer, G. & Shakespeare, T. 1999. Exploring disability. A sociological introduction. Cambridge: Polity Press.
- Bentzen, B. L. 1997. Environmental Accessibility. – Foundations of Orientation and Mobility. New York: AFB Press.
- Biddle, S. & Faulkner, G. 2002. Psychological and social benefits of physical activity. Teoksessa K-M. Chan, W. Chodzko-Zajko, W. Frontera & A. Parker. Active aging. Hong Kong: Lippicott Williams & Wilkins, 30-84.
- Bodwin, G., McDonnell, I., Allen, J. & O’Toole, D. 2001. Events management. Oxford: Elsevier Butterworth-Heineman.
- Bryman, A. 2004. The Disneyization of Society. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications, Ltd.

- Coady, G. 2013. A Pocket Guide to Colour accessibility. Penarth, United Kingdom: Five Simple Steps.
- De Schutter, O. 2007. Positive action. Teoksessa Schiek, D., Waddington, L & Bell, M. Cases, material and text on national, supranational and international non - discrimination law. Oregon Oxford and Portland, 757 - 896
- Denzin, N. K. & Lincoln, Y. S. 2000. Introduction. Entering the Field of Qualitative Research 2000. California: Sage Publications.
- Doyal, L. & Gough, J. 1991. A Theory Of Human Need. Lontoo: Macmillan.
- Dunning,, E. 1999. Sport matters: sociological studies of sport, violence and civilization. Lontoo: Routledge.
- Ekholm, E. 2009. Monimuotoisuus ja esteettömyys. Näkövammaisten asiantuntijoiden työelämäkokemuksia. Helsinki: Multiprint.
- Emanuelsson, I. 2001. Integraatio ja segregatio. Teoksessa Murto, P., Naukkarinen, A. & Saloviita, T. Inklusion haaste koululle. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Emerson, R-S. & Corn, A-L. 2006. Orientation and Mobility Contents for Children and Youths: A Delphi Approach Pilot Study. Journal of Visual Impairment & Blindness 100.
- Emery, P. 1997. The managment of major sport events. Durham University. Julkaisematon.
- Eskeli, J., & Vuorio, L. 2014. Kaikille soveltuvat tilat liikunnan mahdollistajana: uimahalliympäristön esteettömyyskartoitus.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 2008. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 8. painos. Jyväskylä: Vastapaino.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 2008. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Eskola, S. & Leskinen, E-K. 2008. Esteetön työssäoppiminen ja näkökulmia esteettömään työllistymiseen. Teoksessa S. Eskola, L. Metsola, K. Miettinen, L. Piha, M-L. Rahikkala & U. Ruuskanen. Kaikille yhteiseen ammattioppilaitokseen. Invalidiliiton julkaisuja, 97-109
- Esteetön rakennus ja ympäristö. 2007. Toim. Rakennustietosäätiö RTS. Tampere: Tammerpaino Oy.
- Euroopan komissio 2010. Komission tiedonanto Euroopan parlamentille, neuvostolle, Euroopan talous- ja sosiaalikomitealle ja alueiden komitealle. Euroopan vammaisstrate-

- gia 2010-2020: Uudistettu sitoutuminen esteettömään Eurooppaan. Brysseli 15.11.2010.
- Euroopan yhteisöt 2007. Vammaisten osallisuus. EU:n strategia yhdenvertaisten mahdollisuuksien edistämiseksi. Viitattu 2.10.2014
ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=1976&langId=fi
- Finnilä, I. & Saikkonen, A. 2009. Kuulovammaisten selviytyminen terveydenhuollon palveluissa. Kyselytutkimus kuulovammaisille. Viitattu 30.9.2014
http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/5776/Finnila_Ida.pdf?sequence=2
- Giulianotti R. & Robertson R. 2004. The globalization of football: a study in the globalization of the 'serious life'. *The British Journal of Sociology*. Vol. 55, iss. 4. 545-568
- Giulianotti, R. 2002. Supporters, followers, fans, and flaneurs – A taxonomy of spectator identities in football. *Journal of Sport and Social Issues* 26 (1), 25–46.
- Graham, S., Goldblatt, J. & Neirrotti, L. 2001. *The ultimate guide to sports marketing*. McGraw-Hill Professional Book Group.
- Grossberg, L. 1995. *Mielihyvän kytkennät*. Tampere: Vastapaino
- Guba, E. G. & Lincoln, Y. S. 1988. Naturalistic and rationalistic enquiry. Teoksessa J. P. Keeves. *Educational research, methodology and measurement: an international handbook*. Oxford: Pergamon Press, 81–85.
- Haarni, I. 2006. *Keskeneräistä yhdenvertaisuutta. Vammaisten henkilöiden hyvinvointi ja elinolot Suomessa tutkimustiedon valossa*. Helsinki: Valopaino Oy.
- Haarni, I. 2006. *Keskeneräistä yhdenvertaisuutta: Vammaisten henkilöiden hyvinvointi ja elinolot Suomessa tutkimustiedon valossa*. Raportteja 6/2006. Helsinki: Stakes.
- Hagerty, M-R. 1998. Testing Maslow's hierarchy of needs: National quality-of-life across time. Viitattu 2.10.2014
http://download.springer.com/static/pdf/571/art%253A10.1023%252FA%253A1006921107298.pdf?auth66=1412426856_28659a0224be9d2756aeb2d2361a212b&ext=.pdf
- Haglund, H. 2009. *Tietotekniikan hyödyntämisen esteettömyys. Standardisoinnin edistämisen*. Haglund Networks Oy.
- Halonen, L. & Lehtovaara, J. 1992. *Valaistustekniikka*. Otatieto. Jyväskylä: Gummerus.

- Hasselgren, B. 1996. Tytti Soila and the phenomenographic approach. Teoksessa G. Dall'Alba & B. Hasselgren. Reflections on phenomenography. Toward a Methodology? Göteborg :Studies in Educational Sciences 109.
- Heikkala, J. & Koski, P. 1999. Reaching out new frontiers. The Finnish Physical Culture In Transition in the 1990's. Jyväskylä: University Of Jyväskylä. Department Of Social Sciences of Sport.
- Heikkala, J., Honkanen, P., Laine, L., Pullinen, M. & Ruuskainen-Himma, E. 2003. Liikunnan ja urheilun tarina. Liikunnan ja urheilun maailma 17/2003, erikoispainos.
- Heikkala, J., Honkanen, P., Laine, L., Pullinen, M. & Ruuskanen-Himma, E. 2003. Liikunnan ja urheilun tarina. Liikunnan ja urheilun maailma 17 / 2003, erikoispainos, 1–23.
- Heinilä, K. 2000. Millainen rooli urheilujournalismilla on yhteiskunnassa. Jyväskylä: Liikunnan ja kansanterveyden edistämissäätiö Likes.
- Heinonen, H. & Godenhjelm, P. 2000. Ohranjyvä silmässä – suomalaiset urheiluyleisöt ja alkoholi. Jyväskylän yliopisto: Liikunnan sosiaalitieteiden laitos.
- Heinonen, H. & Godenhjelm, P. 2001. Hakkapeliitat Anfieldillä: tapaustutkimus suomalaisista jalkapallofaneista MM - karsintaottelussa Englanti - Suomi Anfieldillä Liverpoolissa 24.3.2001. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, Liikunnan kehittämiskeskus.
- Heinonen, H. 2005. Jalkapallon lumo. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Heinonen, J. 2012. Helsinki kaikille –projekti. Viitattu 28.1.2015 http://www.hel.fi/static/hkr/helsinkikaikille/kirjasto/esteettomia_ratkaisuja/Sisaankaynnit_pihajarjestelyt.pdf
- Heiskala, H. 2000. Miksi vaikeavammaisia lapsia kuntoutetaan? Viitattu 27.1.2015 <http://www.ebm-guidelines.com/xmedia/duo/duo91765.pdf>
- Hirsijärvi, S. & Hurme, H. 2000. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hirsijärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. Hämeenlinna: Kariston Kirjapaino Oy.
- Hirsijärvi, I. & Kovala U. 2007. Fanius kulttuuritutkimuksen kohteena. Jyväskylä: Gummerus.
- Hirvonen, M. 2009. Esteettömyydellä osallisuuteen Jyväskylän ammattikorkeakouluissa. Jyväskylä: Tampereen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print.

- Husserl, E. 2006. Uudistuminen ja ihmisyyys. Luentoja ja esseitä. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Huusko, M. & Paloniemi, S. 2006. Fenomenografia laadullisena tutkimussuuntauksena kasvatustieteissä. Viitattu 10.11.2014
<http://blogs.helsinki.fi/jstubb/files/2010/11/fenomenografia1.pdf>
- Häkkinen, K. 1995. Opettajat oppimisen tulkitsijana: fenomenografinen näkökulma oppimiskäsitysten tutkimiseen. Jyväskylän Yliopisto. Kasvatustieteiden laitos. Pro gradu-työ.
- Häkkinen, K. 1996. Fenomenografisen tutkimuksen juuria etsimässä. Teoreettinen katsaus fenomenografisen tutkimuksen lähtökohtiin. Jyväskylä: Jyväskylän Yliopisto, Opettajankoulutuslaitos. Opetuksen perusteita ja käytänteitä 21.
- Hämäläinen, R., Liias, S., Taarna, V. & Valkama, A. 2008. Eri- ja erityisoppilaiden oppimisen liitto ry. Lukineuvola- hanke. Jyväskylä: Gummerus.
- Hännikäinen, H. 2009. Sosiaali- ja terveydenhuolto hyvinvoinnin edistäjänä?. Teoksessa I. Tanskanen & T. Suominen-Romberg. Esteettömästä saavutettavissa. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy, 59-70.
- Häyrinen, E. 2013. Uima-, jää- ja liikuntahallien nykytila. Lahti: Esa Print Oy.
- Häyrynen, S. 2006. Suomalaisen yhteiskunnan kulttuuripolitiikka. Jyväskylä: Kopijyvä Oy, Jyväskylä
- Ihmisoikeudet.net, 2013 Ihmisoikeudet.net, oppia ihmisyydestä. Viitattu 16.9.2014
<http://www.ihmisoikeudet.net/>
- Iiskola-Kesonen, H. 2004. Mitä, miksi, kuinka? Käsikirja tapahtumajärjestäjille. SLU-julkaisusarja 10/04. Suomen Liikunta ja Urheilu ry.
- Ikäheimo, H. 2009. Personhood and the social inclusion of people with disabilities. A recognition-theoretical approach. Teoksessa Kristiansen, K., Vehmas, S. & Shakespeare, T. Arguing about disability, philosophical perspectives. Routledge: New York.
- Invaliidiliitto. 2010. Tietoa rakennetun ympäristön ja liikkumisen esteettömyydestä. Viitattu 2.12.2014
http://www.esteeton.fi/portal/fi/tieto-osio/rakennettu_ymparisto/ulkoalueet/opasteet/
- Itkonen, H. 1996. Kenttien kutsu. Tutkimus liikuntakulttuurin muutoksesta. Tampere: Tammer-Paino Oy.

- Itkonen, H. 2000. Pesäpallon alueellinen muutos. Tampere: Tammer-Paino.
- Iwarsson, S. & Ståhl, A. 2002. Accessibility, usability and universal design- positioning and definition of concepts describing person-environment relationship. Viitattu 27.1.2015 <http://informahealthcare.com/doi/pdf/10.1080/dre.25.2.57.66>
- Jenkins, H. 1992. "Strangers No More, We Sing": Filking and the Social Construction of the Science Fiction Fan Community. Lontoo & New York: Routledge.
- Jenkins, H. 2006. Fans, bloggers, and gamers. Exploring participatory culture. New York: New York University Press.
- Jokiniemi, J. 2007. Kaupunki kaikille aisteille. Moniaistisuus ja saavutettavuus rakennetussa ympäristössä.. Espoo: Teknillisen korkeakoulu.
- Jyrkkämä, J. 2000. Toimintakyvyn semiotiikkaa. Teoksessa J. Jyrkkämä, T. Parviainen, A. Sarvimäki & I Syrén. Toimintakyky, hyvinvointi ja elämänlaatu. Esimerkityksiä työseminaarissa 2.-3.5.2000. Kuntokallio, 24-31
- Järvinen, T. 1999. Peruskoulusta toisen asteen koulutukseen. Siirtymävaiheen kokemukset ja koulutusvalintojen taustatekijät oppilaiden kertomina. Turku: Turun yliopisto.
- Kainulainen, K. 2005. Kunta ja kulttuurin talous. Tampere: Tampere University Press.
- Kakkori, L. & Huttunen, R. 2010. Fenomenologia, hermeneutiikka ja fenomenografinen tutkimus. Viitattu 5.11.2014 <http://users.utu.fi/rakahu/fenomenografia2011.pdf>
- Kantonen, H. & Antola, T. 2011. Nousiaisten kunnan liikuntapaikkojen esteettömyyskartointus.
- Karinharju, K. & Vuorsola, S. 2014. Esteettömyys edellä Näin toteutettiin tapahtuma kaikille. Pori: Satakunnan ammattikorkeakoulun julkaisuja.
- Karisto, A. 2005. Suuret ikäluokat. Tampere: Vastapaino.
- Karisto, A., Takala, P. & Haapola, I. 1998. Matkalla nykyaikaan. Elintason, elämäntavan ja sosiaalipolitiikan muutos suomessa. Porvoo-Helsinki-Juva: WSOY.
- Kaski, M., Manninen, A. & Pihko, H. 2012. Kehitysvammaisuus. 4. Painos. Helsinki: Sanoma-Pro.
- Kauhanen, J., Juurakko, A. & Kauhanen, V. 2002. Yleisötapahtuman suunnittelu ja toteutus. Porvoo: WSOY.
- Kauppinen, M. 2008. Omakieliset sosiaali- ja terveyshuollon palvelut kaksikielisissä kunnissa. Helsinki: Vastapaino Oy.

- Kempainen, E. 2008. Kohti esteetöntä yhteiskuntaa. Yhteiskuntapolitiikan normatiiviset keinot esteettömyyden edistämässä. Helsinki: Valopaino Oy.
- Keskinen, M. 2014. Ikäihmisten palvelukodin turvallisuus. Viitattu 30.9.2014 http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/74399/Keskinen_Mikko.pdf?sequence=1
- Kilpelä, N. & Suomen Vammaisurheilu ja –liikunta VAU ry. 2013. Esteettömät sisäliikuntatilat. Opetus- ja kulttuuriministeriö. Liikuntapaikkajulkaisu 106. Helsinki: Rakennustieto Oy.
- Kilpelä, N. & Suomen Vammaisurheilu ja –liikunta VAU ry. 2013. Esteettömät sisäliikuntatilat. Opetus- ja kulttuuriministeriö. Luukintapaikkajulkaisu 106. Helsinki: Rakennustieto Oy.
- Kilpelä, N. 2010. Rakennetun ympäristön esteettömyyden tila Suomessa Esiselvitys. Kynnys konsultit / Kynnys ry
- Kilpelä, N. 2010. Rakennetun ympäristön esteettömyyden tila Suomessa. Esiselvitys. Viitattu 30.9.2014 http://www.hel.fi/static/hkr/helsinkikaikille/kirjasto/rakennetun_ympariston_esteetto_myys%20_esiselvitys.pdf
- Kiviniemi, K. 2001. Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli. Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy. 68–83.
- Kiviniemi, P. 1982. Tunteet, ihmissuhteet ja sairaus. Porvoo: WSOY.
- Kohijoki, A-M. 2010. Päivittäistavarakaupan palveluiden saavutettavuus liikuntavammaisten kuluttajien näkökulmasta. Turku: Uniprint.
- Koivu, H. 1999. Kaikenkuuloisille! Kuulovammaisten huomioonottaminen tilojen ja toimintojen suunnittelussa. Kuulonhuoltoliitty Ry.
- Kokoontumislaki 22.4.1999/530. Finlex – valtion säädöstietopankki. Viitattu 2.10.2014 <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990530>
- Komonen, K. 2001. Koulutusyhteiskunnan marginaalissa? Ammatillisen koulutuksen keskeyttäneiden nuorten yhteiskunnallinen osallisuus. Joensuu: Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja.

- Koski, P. 2000. *Maailma muuttuu, muuttuvatko seurat*. Jyväskylä: Jyväskylän Yliopisto.
- Koski, S., Rissanen, M. & Tahvanainen, J. 2004. *Antiikin urheilu, Olympian kentiltä Rooman areenoille*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Krøvel, R. & Roksvold, T. 2012. *We Love to Hate Each Other: Mediated Football Fan Culture*. Göteborg: Nordicom
- Kurkela, R. Tilastokeskus, 2012. Viitattu 4.11.2014
<http://tilastokeskus.fi/virsta/tkeruu/01/07/>
- Kuula, A. & Tiitinen, S. 2010. Eettiset kysymykset ja haastattelujen jatkokäyttö. Teoksessa: J. Ruusuvuori, P. Nikander & M. Hyvärinen. *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino, 446–459.
- Laaksonen, E. 2005. *Esteetön opiskelu yliopistoissa*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Laaksonen, E. 2005. *Esteetön opiskelu yliopistoissa*. Opetusministeriön julkaisuja 2005:6. Helsinki: Opetusministeriö
- Laaksovirta, R. 2006. *Alma mater omnibus*. Helsingin yliopiston esteettömyyshankkeen raportti ja suositukset. Esteettömyystyöryhmä. Viitattu 2.10.2014.
<https://alma.helsinki.fi/download/2000000037490/Esteett%C3%B6myysty%C3%B6ryhm%C3%A4n%20raportti.pdf>
- Laine, T. & Kuhmonen, P. 1995. *Filosofinen antropologia*. Jyväskylä: Atena.
- Laitinen, M. & Nurmi, K-E. 2003. Aktiiviseksi kansalaiseksi kasvaminen suomalaisten elämäkertojen valossa. *Aikuiskasvatus* 2, 122-132.
- Laitinen, M. 2013. *Miksi joka paikkaan pitää päästä?* Vantaa: Hansaprint Oy.
- Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 3.4.1987/380. Finlex – valtion säädöstietopankki. Viitattu 2.10.2014
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1987/19870380>
- Lampinen, P. 2004 *Fyysinen aktiivisuus, harrastustoiminta ja liikkumiskyky iäkkäiden ihmisten psyykkisen hyvinvoinnin edustajina. 65-84-vuotiaiden jyvaskyläläisten 8-vuotisseuruututkimus*. Jyväskylä: Jyväskylän Yliopisto
- Larsson, S. 1986. *Kvalitativ analys – exempel fenomenografi*. Lund: Studentlitteratur.
- Lehtinen, U. & Pirttimaa, R. 1993. *Aikuiskasvatuksen suunnitelma NOVA*. Jyväskylä: Jyväskylän Yliopistopaino.

- Lehtonen, M. 1998. Merkitysten maailma. Kulttuurisen tekstintutkimuksen lähtökohtia. Tampere: Vastapaino.
- Liikenne- ja viestintäministeriö. 2011. Kohti esteetöntä tietoyhteiskuntaa. Viitattu 28.1.2015. https://www.lvm.fi/docs/fi/1551287_DLFE-11766.pdf
- Loponen, H. 2013.”Aluksi opettaja ei meinannu ottaa mua tunneille mukaan lainkaan”, Opetusjärjestelyt liikuntarajoitteiselle oppilaalle. Rauma: Turun Yliopisto.
- Maankäyttö- ja rakennuslaki 5.2.1999/132. Finlex – valtion säädöstietopankki. Viitattu 18.3.2015 <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990132>
- Maffesoli, M. 1995. Maailman mieli. Yhteisöllisen tyylin muodoista. Tampere: Gaudeamus.
- Mallen, C. & Adams, L-J. 2008. Sport, recreation and tourism event management. Oxford: Butterworth-Heinemann.
- Mallen, C., & Adams, L., 2008. Sport, Recreation and Tourism Event Management. Theoretical and Practical Dimensions. Kentucky: Routledge.
- Malm, M., Matero, M., Repo, M. & Talvela, E-L. 2004. Esteistä mahdollisuuksiin. Helsinki: WSOY.
- Manninen, J. 2004. Mielikuvat ohjaavat aikuisten osallistumista koulutukseen. Aikuiskasvatus 24 (3), 196-2005.
- Marski, J. 1996. Hyvinvoinnin ulottuvuuksia: uhat, mahdollisuudet ja uudet haasteet. Kansanterveyslaitos, sosiaali- ja terveystutkimuksia 15. Helsinki: Kansaneläkelaitos.
- Martelin, T., Sainio, P. & Koskinen, S. 2004. Ikääntyneen väestön toimintakyvyn kehitys. Helsinki: Edita Prima Oy.
- Marton, F. & Booth, S. 1997. Learning and awareness. New Jersey: Lawrence Erlbaum.
- Marton, F. 1986. Phenomenography – A research approach to investigating different understandings of reality. Journal of Thought 21 (3), 28-49.
- Marton, F. 1988. Phenomenography: A Research Approach to Investigating Different Understandings of Reality. Teoksessa Sherman & Webb, Qualitative Research in Education: Focus and methods. London: The Falmer Press.
- Metsämuuronen, J. 2005. Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.

- Metsämuuronen, J. 2008. Laadullisen tutkimuksen perusteet. Metodologia-sarja 4. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Miettinen, M. 2008. Taidetoiminnot hyvinvoinnin edistämisen välineenä. Kuopio: Taidehallinnon maisteriohjelma Sibelius-Akatemia.
- Mikkeli, H. 2009. Kulttuurin käsitteestä. Viitattu 29.1.2015 http://www.helsinki.fi/aluejakulttuurintutkimus/opiskelu/opinto-opas/alku_Mikkeli_09.09.2011.pdf
- Milner, P. & Berni, K. 2009. Community Participation and Inclusion: People With Disabilities Defining their Place.
- Moberg, S., Hautamäki, J., Kivirauma, J., Lahtinen, U., Savolainen, H. & Vehmas, S. 2009. Erityispedagogiikan perusteet. Helsinki: WSOYpro Oy.
- Moilanen, P. & Räihä, P. 2010. Merkitysrakenteiden tulkinta. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Mäkinen, J. 2010. Urheilun rakenteet ja tuki Suomessa, Ruotsissa ja Norjassa. Jyväskylä: Tampereen Yliopistopaino Oy.
- Nary,D., Froehlich, K. & White, G. 2000. Accessibility of Fitness Facilities for Persons with Physical Disabilities Using Wheelchairs. Teoksessa Topics in Spinal Cord Injury Rehabilitation / Summer 2000. 87–98. Viitattu 3.3.2015. <Http://thomasland.metapress.com/content/b9fh7x8bhubr3rhn/fulltext.pdf>.
- Neary, T. & Halvorsen, A. 1995. What is “Inclusion”?. California Peers Outreach Project.
- Niemelä, A. 2007. ”Joutuu vähän taisteleen”. Tutkimus vammaisten ja kuurojen nuorten koulutuspoluista. Opiskelijajärjestöjen tutkimussäätiö Otus rs 29/2007. Helsinki: Opiskelijajärjestöjen tutkimussäätiö.
- Niikko, A. 2003. Fenomenografia kasvatustieteellisessä tutkimuksessa. Joensuun Yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunnan tutkimuksia 85.
- Niikko, A. 2003. Fenomenografia kasvatustieteellisessä tutkimuksessa. Joensuun yliopisto. Joensuun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan tutkimuksia 85.
- Niiniluoto, I. 2002. Johdatus tieteenfilosofiaan. Helsinki: Otava.
- Nikkanen, V. 2005. Saavutettavuus on osallisuutta. Viitattu 29.1.2015 http://www.selko.fi/oppaat/hk05/hk05_saavutettavuus_on_osallisuutta.pdf
- Nikunen, K. 2005. Faniuden aika. Kolme tapausta televisio-ohjelmien faniudesta vuosittain taitteen Suomessa. Tampere: Tampereen yliopisto

- Nikunen, K. 2008. Fanikirja. Tutkimuksia nykykulttuurin fani-ilmiöistä. Jyväskylä: Nykykulttuurin julkaisuja 96. Jyväskylän yliopisto.
- Nirje, B. 2003. Normaliseringsprincipen. Lund: Studentlitteratur
- Nyberg, R., Örn, S., Ekroos, T. & Mantsinen, K. 2010. Iloa ja hyötyä esteettömyydestä. Opas luontomatkailuyrittäjille. Joensuu: Adelen.
- Obrenovic, Z., Abascal, J. & Starcevic D. 2007. Universal accessibility as a multimodal design issue. Viitattu 27.1.2015
http://delivery.acm.org/10.1145/1250000/1241668/p83-obrenovic.pdf?ip=130.234.68.141&id=1241668&acc=ACTIVE%20SERVICE&key=74A0E95D84AAE420%2E06A1DC718DC957B2%2E4D4702B0C3E38B35%2E4D4702B0C3E38B35&CFID=621904205&CFTOKEN=99397891&__acm__=1422365341_944d1502bcd148cc44a44d5986ad1fbe
- Oliver, M. 1996. Understanding Disability: From Theory to Practice. Houndmills, Basingstoke, Hampshire, London, Macmillan.
- Onnela, J. & Törrönen, S. 1999. Vapaus tulla, vapaus mennä! Sokean ja heikkonäköisen liikkumistaito ja sen kehittäminen. Arlainstituutin julkaisuja 2/99. Saarijärvi: Gummerus.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2014. Taiteen ja kulttuurin saavutettavuus, loppuraportti. Viitattu 16.9.2014
<http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2014/liitteet/tr15.pdf?lang=fi>
- Opetusministeriö. 2001. Kulttuuria kaikille, esitys vammaiskulttuurin ja kulttuurin saavutettavuuden edistämiseksi. Helsinki: Yliopistopaino.
- Peltola, S. 2011. Hämeen keskiaikamarkkinoiden saavutettavuus.
- Peltonen, M. & Puupponen, H. 2000. Erilaisuus työelämän voimavarana. Vammaisuus ja työmarkkinat – Kokemuksia, näkemyksiä ja mahdollisuuksia. Jyskä: Painoporras Oy.
- Penttinen, P. 2011. Esteettömyys rakentamisessa ja palvelukotien toiminnallisuus. Joensuu: Pohjois-Karjalan Ammattikorkeakoulun julkaisuja.
- Pesola, K. 2009. Esteettömyysopas. Mitä, miksi, miten? Helsinki: Tyylipaino Oy.

- Pihkala, M. 2009. Erilaisuuden hyväksyminen luo esteettömyyttä. Teoksessa Koistinen, K., Lammi, M. & Raijas, A. Kaupasta kaikille. Tampere: Tampereen yliopistopaino, 100 – 109
- Pulli, A. 2011. Kohti saavutettavaa kulttuuria. Viitattu 4.3.2015 https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/28680/Pulli_Anne.pdf?sequence=1
- Puupponen, H. 2006. Yliopisto-opinnot vammaisen henkilön mahdollisuutena. Teoksessa Ladonlahti, T. & Pirttimaa, R. Erityispedagogiikka ja aikuisuus. 4. muuttamaton painos. Palmenia-sarja. Helsinki: Yliopistopaino, 157-184.
- Puuronen, A. 2002. Dialogisuus ja tyttöys anoreksiatutkimusprosessissa. Teoksessa S. Aaltonen & P. Honkatukia. Tulkintoja tytöistä. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura & Nuorisotutkimusverkosto, 287–304.
- Pääkkölä, E. 2004. Kohti esteetöntä yliopistoa: opiskelijoiden kokemuksia Jyväskylän yliopiston opiskeluympäristöstä. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, erityispedagogiikan laitos.
- Rajala, P. 2011. Suomen vammaispoliittinen ohjelma vuosiksi 2010-2015. Oikeus yhdenvertaiseen kohteluun ja tasa-arvoiseen osallistumiseen. Helsinki: Unigrafia.
- Rakennustietosäätiö 2007. Esteetön rakennus ja ympäristö, turvallinen toimia ja liikkuu. Suunnitteluopas. Helsinki: Rakennustieto Oy.
- Rauhala-Hayes, M., Topo, P. & Salminen, A-L. 1998. Kohti esteetöntä tietoyhteiskuntaa. Sitra 172. Helsinki: Sitra.
- Reinikainen, M-R. 2007. Vammaisuuden sukupuolittuneet ja sortavat diskurssit. Yhteiskunnallis-diskursiivinen näkökulma vammaisuuteen. Jyväskylä: University Library Of Jyväskylä.
- Rivono-Fisher D. 2004. Wheelchair accessibility of public buildings in Al Ain, United Arab Emirates.
- Ruonakoski, A. 2004. Sujuvampi arki ikääntyville. Helsinki: Multiprint Oy.
- Ruonavaara, H. 2001. Jääkiekko ja paikallinen identiteetti. Teoreettisia lähtökohtia ja empiirisiä havaintoja. Teoksessa A. Anttila & H. Ruonavaara. Jääkiekkoilta Turussa. Tutkielmia kiekkoyhteisöstä. Turku: Kirja-Aurora & Turun yliopisto, sosiologian laitos.

- Ruskovaara, A. 2009. Rakennetun ympäristön esteettömyyskartoitus – Opas kartoituksen tilaajalle ja toteuttajalle. Invalidiliiton julkaisu O.38.
- Ruskovaara, A., Rissanen, H-L., Rasa, J., Seppälä, J. & Laakso, J. 2009. Rakennetun ympäristön esteettömyyskartoitus, opas kartoituksen tilaajalle ja toteuttajalle. Helsinki: Kirjapaino Öhring Oy.
- Ruusuvuori, J. & Tiittula, L. 2005. Haastattelu: Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino.
- Räisänen, M. 2011. Esteettömyyskartoitus kerrostalon käyttötarkoituksen muutoksessa Hys-sälä, O. 2013. Liedon kunnan esteettömyyskartoitus.
- Saari, S. & Tuominen, T. 2009. Online-saavutettavuus majoituspalveluissa. Teoksessa I. Tanskanen & T. Suominen-Romberg. Esteettömästä saavutettavissa. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy, 35-58.
- Saarikangas, K., Mäenpää, P. & Sarantola-Weiss, M. Suomen kulttuurihistoria 4: Koti, kylä, kaupunki. Helsinki: Tammi.
- Saaristo, K. & Jokinen, K. 2004. Sosiologia. Helsinki: WSOY.
- Sadler, G., Lee, H-C., Lim, R. & Fullerton, J. 2010. Recruitment of hard-to-reach population subgroups via adaptations of the snowball sampling strategy. *Nursing and Health Sciences* 12. 369–374.
- Salasuo, M & Hoikkala, T. 2013. Huippu-urheilijat nykyajan kannattelupinnoilla. Teoksessa Mikko Piispa & Helena Huhta. Epätavallisia elämäkalkuja. Huippu-urheilijat ja -taiteilijat 2000-luvun Suomessa. Nuorisotutkimusseuran/Nuorisotutkimusverkoston julkaisu 134. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 57–77.
- Salo, O. 2013. Viestintää kaikille, Saavutettavan viestinnän opas kulttuuritoimijoille. Helsinki: aDigi Oy.
- Salonen, K. 2009. Saavutettavuus ja esteettömyys näkökulmina seniori- ja vanhemmuustyössä. Teoksessa I. Tanskanen & T. Suominen-Romberg. Esteettömästä saavutettavissa. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy, 71-88.
- Salonlahti, O. & Salovaara, S. 2014. Festivaalielämyksiä esteettömästi – esimerkkinä Ruisrock. Teoksessa K. Karinharju & S. Vuorsola. Esteettömyys edellä, näin toteutettiin tapahtuma kaikille. Pori: SAMK:n julkaisu. 16–23

- Sanberg, J. 1997. Are Phenomenographic Results Reliable? *Higher Education Research & Development*, 16 (2). Viitattu 4.3.2015.
:http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/0729436970160207#.U896SVZmKXU
- Savela, A. & Hakulinen, T. 2001. Esteettömyyden toteuttaminen tulevaisuudessa. *Aiheita* 4/2001. Helsinki: Stakes.
- SEIS- Suomi Eteenpäin Ilman Syrjintää-projekti. (2004). Yhdenvertaisuuslaki – työkalupankki syrjintää vastaan. Viitattu 15.9.2014
http://www.yhdenvertaisuus.fi/@Bin/114828/yvlakiesite.pdf
- Seppänen, A. 2014. Porispere 2013- musiikin juhlaa esteettömästi. Teoksessa K. Karinharju & S. Vuorsola. Esteettömyys edellä, näin toteutettiin tapahtuma kaikille. Pori: SAMK:n julkaisuja. 23–30.
- Shanl, M.D. 2009. *Sports marketing- a strategic perspective*. New Jersey: Pearson education.
- Siekkeli, S. 2010. *Kylpyläpalveluiden toimivuus liikuntarajoitteisen asiakkaan näkökulmasta*. Imatra: Saimaan ammattikorkeakoulu.
- Siik, K. 2006. *Esteettömyys kaavoituksessa- Lohjan keskusta mahdollisuuksien ympäristönä*. Tampere: TTY.
- Sikkilä, S. 2011. Rakennetun ympäristön esteettömyys. 8.3.2011. Vapaan sivistystyön esteettömyys. Viitattu 1.10.2014
http://www.kynnys.fi/vse/images/stories/saijasikkilanesityksendiat080311.pdf
- Siljander, P. 1997. Kasvatus ja sosialisatio. Johdatus aiheeseen. Teoksessa Siljander, P. *Kasvatus ja sosialisatio*. Helsinki: Gaudeamus, 7 - 13.
- Small, J. & Darcy, S. 2010. *Tourism, Disability and Mobility*. In C. Stroma & N. Morgan *Tourism and inequality: problems and prospects*. CABI, Wallingford. 1-20.
- Soininen, M. 1995. *Tieteellisen tutkimuksen perusteet*. Turku: Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskus.
- Sosiaali- ja terveysministeriö. 2007. *Yhdistyneiden Kansakuntien vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva yleissopimus*. Vammaisia tulee kohdella samalla tavalla kuin muita ihmisiä. Viitattu 16.9.2014 http://www.kynnys.fi/images/stories/Lakinetti/yksopimus.selkokielell.pdf

- Sosiaali- ja terveysministeriö. 2010. Vahva pohja osallisuudelle ja yhdenvertaisuudelle. Suomen vammaispoliittinen ohjelma VAMPO 2010-2015. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2010:4. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Statista 2014. Cumulative TV-viewership of the Olympic Summer Games worldwide from 1996 to 2012. Viitattu 3.3.2015. <http://www.statista.com/statistics/280502/total-number-of-tv-viewers-of-olympic-summer-gamesworldwide/>.
- Suomen Standardisoimisliitto SFS RY. 2010. Esteettömyys. Osa1: Johdanto ja periaatteet tuotteiden, palveluiden ja ympäristöjen suunnitteluun. Helsinki: SFS Ry.
- Suomen YK-liitto. 2012. YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista ja sopimuksen valinnainen pöytäkirja. Viitattu 16.9.2014 http://www.ykliitto.fi/sites/ykliitto.fi/files/ykn_vammaissopimus_uudistettu_painos_2012.pdf
- Tahkokallio, P. 2009. Tulevaisuus on saavutettava. Helsinki: Yliopistopaino.
- Taira, T. 2008. Fanius ja uskonto. Vaajakoski: Gummerus.
- Teittinen, A. 2000. Miten tutkia vammaisuutta yhteiskunnallisena kysymyksenä. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.
- Teittinen, A. 2006. Vammaisuuden tutkimus. Helsinki: Yliopistopaino
- Tella, R. 2005. Etnisen syrjinnän vastaisen neuvonnan kehittäminen. Helsinki: Edita.
- Tideiksaar, R. 2005. Vanhusten kaatumiset. Helsinki: Edita Prima Oy.
- Tilastokeskus. 2012. Väestöennuste 2012-2060. Helsinki: Edita Publishing Oy.
- Tilastokeskus. 2013. Väestörakenne 2013. Viitattu 18.2.2015 http://www.tilastokeskus.fi/til/vaerak/2013/02/vaerak_2013_02_2014-12-10_fi.pdf
- Torkildsen, G. 1994. Torkildsen's guide to leisure management. Longman Group UK.
- Tum, J., Norton, P. & Wright, N.J. 2006. Management of event operations. Oxford: Elsevier Butterworth-Heinemann.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2011. Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi. Vantaa: Hansa-print.
- Turpeinen, S., Jaako, J., Kankaanpää, A. & Hakamäki, M. 2011. Liikunta ja tasa-arvo 2011. Sukupuolten tasa-arvon nykytila ja muutokset Suomessa. Jyväskylä: Kopijyvä Oy.
- Turpeinen, S., Jaako, J., Kankaanpää, A. & Hakamäki, M. 2011. Liikunta ja tasa-arvo 2011. Helsinki: Kopijyvä Oy.

- Turtiainen, R. 2012. Nopeammin, laajemmalle, monipuolisemmin. Digitalisoituminen mediaurheilun seuraamisen muutoksessa. Turku: Brand ID Oy.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta. 2012. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Viitattu 4.3.2015. http://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf
- Tähtinen, J. & Nevala, A. 2011. Liikunnan ja urheilun muuttuvat merkitykset. Viitattu 28.10.2014 <http://elektra.helsinki.fi/oa/1797-2299/4/2/liikunna.pdf>
- Töytäri, O., Koistinen, A-L., Mustonen, M. & Leivo, H. 2010. Liikkuminen. Teoksessa Salminen, A-L. Apuvälinekirja. Kouvola: Solver Palvelut Oy.
- Uljens, M. 1989. Fenomenografi – forskning om uppfattningar. Lund: Studentlitteratur.
- Uljens, M. 1991. Phenomenography – a Qualitative Approach in Educational Research. Teoksessa Qualitative Approaches to Educational Research. Oulun yliopiston opetusmonisteita ja selosteita 39/1991, 80-107.
- Vallo, H. & Häyrynen, E. 2003. Tapahtuma on tilaisuus. Helsinki: Tietosanoma.
- Wann, D. L., Melnick, M. J., Russell, G.W. & Pease, D.G. 2001. Sport fans. The psychology and social impact of spectators. London: Routledge.
- Vanttaja, M. & Järvinen, T. 2006. Oppiminen ja identiteetti muuttuvassa yhteiskunnassa. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Vanttaja, M. 2002. Koulumenestyjät. Tutkimus laudaturylioppilaiden koulutus- ja työurista. Turku: Suomen Kasvatustieteellinen Seura.
- Varto, J. 1992. Laadullisen tutkimuksen metodologia. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Weckström, J. 2011. Yhteistä päätöksentekoa? Asiakkaiden kokemuksia osallisuudesta ja harkinnasta vammaispalvelujen järjestämisessä. Helsinki: Helsingin Yliopisto
- Vehkakoski, T. 2001. Vammaiseksi nimeämisestä vammaisuuden luomiseen. Teoksessa T. Ladonlahti., A. Naukkarinen & S.Vehmas. Poikkeava vai erityinen? Erityispedagogiikan monet ulottuvuudet. Juva: WS Bookwell, 88-102.
- Vehmas, S. & Puupponen H. 2008. Saavutettavuus, esteettömyys ja inklusiivinen koulu – teoreettista tarkastelua. Teoksessa S. Eskola, L. Metsola, K. Miettinen, L. Piha, M-L. Rahikkala & U. Ruuskanen. Kaikille yhteiseen ammattioppilaitokseen. Invalidiliiton julkaisuja, 12–16.
- Veikkanen, L. 2013. Esteettömyyskartoitus Porvoon suosituimmista matkailukohteissa.

- Verhe, I. 1996. Selkeä ympäristö. Näkövammaisille soveltuvan toimintaympäristön suunnittelu. Näkövammaisten keskusliitto ry ja Rakennusalan kustantajat RAK. Helsinki: Rakennusalan kustantajat RAK.
- WHO. 2007. International classification of functioning, disability and health: children & youth version: ICF-CY. Geneve: WHO.
- Vilkka, H. 2005. Tutki ja kehitä. Helsinki: Tammi.
- Vimpari, M. 2010. Liikuntavammaisten henkilöiden kokemukset kuljetuspalveluista. ”Pyörittelen siinä sitten peukaloita ja odotan sitä typerää erilliskyytiä”. Helsinki: Helsingin Yliopisto.
- Virtanen, P. 1994. Erityisopetus. Helsinki: Opetushallinto.
- World Health Organization. 2011. World report on disability. Viitattu 2.10.2014 http://whqlibdoc.who.int/hq/2011/WHO_NMH_VIP_11.01_eng.pdf?ua=1
- Vähäkös, K. 2015. Porin Karjuhallin esteettömyys ja saavutettavuus. Viitattu 4.3.2015 https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/86431/Vahakoski_Kristian.pdf?sequence=1
- Väyrynen, S. 2001. Miten opitaan elämään yhdessä? – Inklusion monet kasvot. Teoksessa Murto, P., Naukkarinen, A. & Saloviita, T. Inklusion haaste koululle. PS-kustannus: Jyväskylä.
- Xinlei, X. 2010. Fujian’s largest barrier-free sports center inspected. Artikkelin ChinaDaily -lehden verkkosivuilla. Viitattu 3.3.2015. [Http://fuzhou.chinadaily.com.cn/e/2010-07/16/content_10118238.htm](http://fuzhou.chinadaily.com.cn/e/2010-07/16/content_10118238.htm)
- Yhdenvertaisuuslaki 20.1.2004/21. Finlex – valtion säädöstietopankki. Viitattu 15.9.2014 <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2004/20040021#P1>
- Ympäristöministeriä. 2005. Esteetön rakennus. Määräykset ja ohjeet 2005. Viitattu 29.1.2015 <http://www.finlex.fi/data/normit/28203-F1su2005.pdf>
- Yoshida, K. 1993. Reshaping of self: a pendular reconstruction of self and identity among adults with traumatic spinal cord injury. *Sociology of Health and Illness* Vol. 15. No 2, 217 - 245.
- Zacheus, T. 2004. Urheilu ja yhteiskunta – veljekset kuin ilvekset. Viitattu 29.10.2014 <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/100282/404zacheus.pdf?sequence=1>

- Zacheus, T. 2008. Suomalaiset ja vapaa-aika. Viitattu 8.10.2014.
http://www.fsd.uta.fi/fi/julkaisut/julkaisusarja/FSDjs08_vapaa-aika.pdf
- Zacheus, T., Tähtinen, J., Rinne, R., Koski, P. & Heinonen, O. J. 2003. Kaupunkilaisten liikunta ikäpolvittain: Turkulaisten liikuntatottumukset 2000-luvun alussa. Turun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan julkaisusarja A: 201.
- Ås, D. 1978. Studies of time-use: Problems and prospects. Oslo: Sage Publications, Ltd.

LIITTEET

Liite 1: Haastattelurunko

Tutkimuskysymyksemme ovat:

1. Millaisina liikuntarajoitteiset henkilöt kokevat liikunta- ja urheilutapahtumat?
2. Miten liikuntarajoitteiset henkilöt kokevat esteettömyyden toteutuvan liikunta- ja urheilutapahtumissa?
3. Miten liikuntarajoitteisten henkilöiden erityistarpeet on huomioitu?

1) Tutkijoiden ja tutkimuksen esittely

2) Henkilöhistoria

- Perustiedot (Ikä, sukupuoli, harrastukset yms.)
- Kauanko vammaisena?
- Suhde urheiluun ja liikuntaan
- Liikuntarajoitteen laatu

3) Kokemukset liikunta- ja urheilutapahtumista

- Mitä lajeja?
- Miksi?
- Miten usein?
- Intohimo/fanius?
- Kenen kanssa?
- Tietyt lajit/seurat/sarjat/maajoukkue?
- Katsomossa vai kotona?
- Yhteisöllisyys?
- Vertailu muihin kulttuuritapahtumiin

4) Esteettömyyden toteutuminen liikunta- ja urheilutapahtumissa

- Minkälaisia esteettömyysratkaisuja?
- Miten toteutuu?
- Huomioidaanko erityistarpeet?
- Oheispalvelujen saavutettavuus ja toimivuus?
- Siirtyminen urheilupaikalle?
- Siirtyminen urheilupaikassa?
- Siirtyminen urheilupaikalta?
- Tietty paikka vai vapaasti valittavissa?
- Asenteet liikuntarajoitteisia kohtaan?
- Hintaa?
- Koetko syrjintää?
- Tasavertaisuuden toteutuminen?
- Hyviä/huonoja esimerkkejä?
- Fyysisen ympäristön ratkaisut?
- Sosiaalinen ja/tai psyykinen esteettömyys?
- Muiden katsojien suhtautuminen ja asenteet?

5) Miten esteettömyyttä tulisi parantaa?

- Kehitysehdotuksia(fyysinen,psyykinen,sosiaalinen)?
- Asenteet, tilaratkaisut
- Vuorovaikutus seurojen kanssa?

6) Muut esille tulevat asiat+kiitokset yms.